

VILNIAUS UNIVERSITETAS

Gintarė Žalkauskaitė

IDIOLEKTO POŽYMIAI ELEKTRONINIUOSE LAIŠKUOSE

Daktaro disertacija

Humanitariniai mokslai, filologija (04 H)

Vilnius, 2012

Disertacija rengta 2007-2011 metais Vilniaus universitete.

Mokslinio darbo vadovė:

doc. dr. Loreta Vilkienė (Vilniaus universitetas, humanitariniai mokslai,
filologija – 04 H)

Padėka

Noriu padėkoti savo Mamai ir Mokytojai Anei Žalkauskienei – ji įkvėpė ir ragino mane imtis šio darbo. Esu dėkinga doc. dr. Meilutei Ramonienei, kad pakvietė mane į Lituanistinių studijų katedrą. Dėkoju darbo vadovei doc. dr. Loretai Vilkienei už gausybę taisyčių bei pasiūlymų, o labiausiai – už gerus, padrašinančius žodžius. Tariu ačiū savo draugams, kad galėjau tyrinėti jų rašytus elektroninius laiškus.

TURINYS

IVADAS	6
1. TEORINIS TYRIMO PAMATAS	13
1. 1. Idiolekto samprata ir tyrimai	13
1. 1. 1. Idiolekto ir individualiojo stiliaus sampratos	13
1. 1. 2. Literatūros kūrinių atribucijos ir teismo lingvistinių tyrimų skirtumai	16
1. 1. 3. Kalbos variantiškumas	18
1. 1. 4. Idiolekto tyrimų apžvalga	19
1. 2. Teismo lingvistika	24
1. 2. 1. Teismo lingvistikos kryptys	24
1. 2. 1. 1. Nekriminalistinė teismo lingvistika	25
1. 2. 1. 2. Kriminalistinė lingvistika	27
1. 2. 2. Autorystės tyrimai	28
1. 2. 2. 1. Autorystės tyrimų uždaviniai	28
1. 2. 2. 2. Autorystės tyrimų objektai	30
1. 2. 2. 3. Autorystės tyrimai Vakarų šalyse	31
1. 2. 2. 4. Autorystės tyrimai Sovietų Sąjungos šalyse	35
1. 2. 2. 5. Autorystės tyrimai Lietuvoje	36
1. 2. 2. 6. Rašytinės kalbos požymių klasifikacijos autorystės tyrimuose	37
1. 2. 2. 6. 1. Rašytinės kalbos požymių skirstymas Vakarų šalyse	38
1. 2. 2. 6. 2. Rašytinės kalbos požymių klasifikacijos Sovietų Sąjungoje	41
1. 2. 2. 6. 3. Rašytinės kalbos požymių klasifikacijos Lietuvoje	47
1. 2. 2. 7. Naujas autorystės tyrimų objektas – elektroninis diskursas	50
1. 3. Elektroninis diskursas	51
1. 3. 1. Elektroninio diskurso tyrimai	51
1. 3. 2. Elektroninio diskurso savitumas	53
1. 3. 3. Elektroninio diskurso žanrai	55
1. 3. 4. Interneto tekstų funkcijos ir kalbinė raiška	59
1. 3. 5. Elektroniniai laiškai	60
1. 3. 5. 1. Elektroninių laiškų tipai	60
1. 3. 5. 2. Elektroninių laiškų kalbos ypatybės	62
2. IDIOLEKTO POŽYMIŲ TYRIMAS	65
2. 1. TYRIMO MEDŽIAGA IR METODAI	65
2. 1. 1. Tyrimo medžiaga	65
2. 1. 2. Tyrimo metodai	68
2. 2. IDIOLEKTO POŽYMIŲ ELEKTRONINIŲ LAIŠKŲ LEKSIKOJE	70
2. 2. 2. Elektroninių laiškų leksika	70
2. 2. 3. Idiolekto požymiai dažnai vartojamose žodžių formose	71
2. 2. 3. 1. Vartojimo dažniu besiskiriančių žodžių formų atranka	73
2. 2. 3. 2. Vartojimo dažniu besiskiriančių žodžių formų tyrimas	75
2. 2. 3. 2. 1. Vartojimo dažniu besiskiriantys veiksmažodžiai	76
2. 2. 3. 2. 2. Vartojimo dažniu besiskiriantysrieveksmiai	80
2. 2. 3. 2. 3. Vartojimo dažniu besiskiriantys įvardžiai	83
2. 2. 3. 2. 4. Vartojimo dažniu besiskiriančios dalelytės	87
2. 2. 3. 2. 5. Vartojimo dažniu besiskiriantys daiktavardžiai	88

2. 2. 3. 2. 6. Vartojimo dažniu besiskiriantys įterpiniais einantys žodžiai	92
2. 2. 3. 2. 7. Vartojimo dažniu besiskiriantys jaustukai	93
2. 2. 3. 2. 8. Vartojimo dažniu besiskiriantys jungtukai	95
2. 2. 3. 2. 9. Vartojimo dažniu besiskiriantys prielinksniai	96
2. 2. 3. 2. 10. Vartojimo dažniu besiskiriantys būdvardžiai	97
2. 2. 3. 3. Vartojimo dažniu besiskiriančių žodžių formų tyrimo apibendrinimas	98
2. 2. 3. 3. 1. Autoriaus požiūrį perteikiantys žodžiai	99
2. 2. 3. 3. 2. Žodžių formos, pasirenkamos iš konkurentų	100
2. 2. 3. 3. 3. Kiti su idiolektu sietini žodžiai	101
2. 2. 3. 4. Autorių leksinės raiškos polinkiai	102
2. 2. 4. Skyriaus išvados	103
2. 3. IDIOLEKTO POŽYMIAI ELEKTRONINIŲ LAIŠKŲ GRAFIKOJE	105
2. 3. 1. Skyrybos ženklai	107
2. 3. 1. 1. Idiolektus žyminti skyryba	107
2. 3. 1. 2. Elektroninių laiškų skyryba	109
2. 3. 1. 3. Idiolektų požymiai elektroninių laiškų skyryboje	114
2. 3. 1. 3. 1. Kablelis	114
2. 3. 1. 3. 2. Taškas	116
2. 3. 1. 3. 3. Klaustukas ir klaustukų kombinacijos	119
2. 3. 1. 3. 4. Brūkšnys	120
2. 3. 1. 3. 5. Daugtaškis	122
2. 3. 1. 3. 6. Skliausteliai	125
2. 3. 1. 3. 7. Dvitaškis	127
2. 3. 1. 3. 8. Šauktukas ir šauktukų kombinacijos	129
2. 3. 1. 3. 9. Kabutės	130
2. 3. 1. 3. 10. Pasvirasis brūkšnys	133
2. 3. 1. 3. 11. Kabliataškis	134
2. 3. 1. 4. Santykinių skyrybos ženklų vartojimo dažnių palyginimas	134
2. 3. 1. 5. Skyriaus išvados	138
2. 3. 2. Lietuviškos ir nelietuviškos raidės	139
2. 3. 2. 1. Rašymas be lietuviškų raidžių	140
2. 3. 2. 2. Nelietuviškų raidžių rašymas	143
2. 3. 2. 3. Skyriaus išvados	145
2. 3. 3. Jausmaženkliai	147
2. 3. 3. 1. Idiolekto raiška jausmaženkliais	148
2. 3. 3. 2. Skyriaus išvados	152
2. 3. 4. Kiti grafiniai ženklai	153
2. 3. 4. 1. Grafinis ženklas ~	154
2. 3. 4. 2. Apostrofas	156
2. 3. 4. 3. Skyriaus išvados	158
3. REKOMENDACIJOS EKSPERTAMS	160
TYRIMO IŠVADOS	167
Literatūros sąrašas	171
Priedas	184

ĮVADAS

Kalbotyros moksle šalia kalbos kaip sistemos tyrimų vis daugiau susidomėjimo sulaukia kalbos kaip socialinio ir psichologinio reiškinių analizavimas. Akcentuojama diskurso svarba ir siekiama analizuoti kalbinę raišką tam tikrame kontekste ir situacijoje. Tiriant diskursą atsižvelgiama į teksto kūrimo aplinkybes, tikslus, adresatą, tačiau pastebėtina, kad teksto autoriui vis dar skiriama santykiškai nedaug dėmesio, nors jam tenka svarbus vaidmuo diskurso kūrimo procese. Juk kiekvienas tekstas visų pirma yra kuriamas konkretaus žmogaus ir atspindi jo mąstyseną ir kalbinius gebėjimus. Tad šioje disertacijoje imtasi vienam autoriui būdingos kalbinės raiškos – idiolekto, tyrimo.

Disertacijos problematika ir aktualumas

Idiolekto, kaip ir kitų kalbos atmainų (sociolektų, dialektų ir pan.), tyrimas atskleidžia tam tikrus kalbos vartojimo aspektus ir motyvus bei leidžia geriau suvokti kalbos funkcionavimą, todėl yra svarbus kalbotyros mokslui. Nepaisant to Vakarų šalyse idiolekto samprata vis dar yra diskutuojama: kai kurių sociolingvistų idiolektas kaip reiškinys nepripažįstamas (Jakobson 1971, Labov 1989, 2010), tačiau taip pat yra mokslininkų (Leontjev 1968, Hudson 1996), kurie idiolektą įvardija kaip esminį kalbos vartojimo reiškinį. Tokios prieštaringos mokslininkų nuostatos rodo, kad kalbinė individualumo raiška yra nepakankamai ištirta ne tik Lietuvoje, bet ir pasaulyje, tad disertacijai pasirinkta tema aktuali ne vien Lietuvos kontekste.

Disertacija taip pat yra svarbi teismo lingvistiniams tyrimams. Aktualus yra autorystės nustatymo metodikų pritaikymas elektroniniam diskursui, nes esamos metodikos buvo kurtos rašytinės kalbos analizei, o elektroninio diskurso kalbinė raiška įvairiais aspektais skiriasi nuo tradicinės rašytinės kalbos. Todėl yra svarbu apibrėžti, ar elektroninis diskursas gali būti tinkami autorystės tyrimui (ar jame

pakankamai atsiskleidžia idiolektas, kad būtų galima atskirti skirtingų autorių rašytus laiškus) bei kokie elektroninio diskurso kalbinės raiškos požymiai gali padėti atskirti tekstų autorių idiolektus. Šioje disertacijoje susitelkiama į asmeninių elektroninių laiškų tyrimą ir siekiama nustatyti, kaip šiame elektroninio diskurso žanre reiškiasi idiolektas.

Darbo objektas, tikslas ir uždaviniai

Šio darbo **objektas** yra asmeninių elektroninių laiškų kalbinės raiškos savitumai, kuriuos galima laikyti autoriaus idiolekto požymiais. Atliekant tyrimą apsiribota elektroninių laiškų leksikos ir grafikos lygmenų analize, nes būtent leksika ir grafika, pasak elektroninio diskurso tyrėjų (Crystal 2006), labiausiai skiria elektroninį diskursą nuo rašytinės kalbos. Disertacijoje tiriami leksikos, skyrybos ženklų, jausmaženklų, kitų grafikos ženklų vartojimo atvejai.

Disertacijos **tikslas** yra nustatyti, ar elektroniniuose laiškuose atsiskleidžia autoriaus idiolektas, ir kokiais leksiniais bei grafinais požymiais jis pasireiškia.

Darbo tikslui pasiekti keliami tokie **uždaviniai**:

1. Sukaupiti šešių autorių asmeninių elektroninių laiškų tekstyną.
2. Išanalizuoti tiriamojo tekstyno laiškam būdingą leksinę ir grafinę raišką.
3. Palyginti leksinės ir grafinės raiškos bruožus elektroniniuose laiškuose ir nustatyti, ar esama su individualiuoju autorių stiliumi sietinų kalbinės raiškos požymių.
4. Iš šešių autorių skiriančių kalbinės raiškos bruožų apibendrinti, kokios kalbos vienetų grupės yra reikšmingos idiolekto atpažinimui.
5. Pateikti rekomendacijų autorystės tyrimus atliekantiems teismo lingvistams.

Disertacijos naujumas

Darbas yra naujas keliais požiūriais:

- nauja darbo sritis: teismo lingvistikos kryptys ir aktualijos Lietuvos kalbininkams kol kas yra menkai žinomos;
- netyrinėtas objektas: idiolektas Lietuvos kalbininkų yra aptartas vartojant individualiojo stiliaus sąvoką (Pikčilingis 1971 (a), 1971 (b), Župerka 2001), tačiau išsamiau nėra tyrinėtas;
- netyrinėta medžiaga: disertacijoje analizuojami asmeniniai elektroniniai laišakai, netyrinėti Lietuvos kalbininkų darbuose. Kitas elektroninių laiškų tipas – tam tikrų naujienų grupių elektroniniai laišakai – yra tyrinėti Astos Ryklienės disertacijoje (2001). Pastebėtina, kad Ryklienės tyrimai atlikti prieš 10 metų, o elektroninis diskursas gana sparčiai kinta, todėl naujų tyrimų poreikis išlieka didelis. Šioje disertacijoje pateikiama naujų duomenų apie elektroninių laiškų kalbą.

Disertacijos vertė

Disertacija turi tiek teorinę, tiek praktinę vertę. Teorinę disertacijos vertę sudaro naujų lietuvių kalbotyros mokslui sričių, sąvokų ir terminų aptarimas. Disertacijoje pateikiama idiolekto apibrėžtis, paremta užsienio mokslininkų apibrėžtimis ir autorystės tyrimų specialistų išvalgomis, disertacijos autorės pasiūlytas Rytų ir Vakarų Europos teismo lingvistikos tradicijas vienijantis teismo lingvistikos krypčių skirstymas. Taip pat disertacijos autorės pateikiama elektroninio diskurso žanrų schema bei elektroninių laiškų skirstymas į tipus. Tiek teismo lingvistikos krypčių, tiek elektroninio diskurso žanrų aptarimas galėtų būti atrama būsimiems teismo lingvistikos ir elektroninio diskurso tyrimams.

Praktinė disertacijos vertė sietina su poreikiu teoriškai pagrįsti ir praplėsti autoriaus nustatymo galimybes teismo lingvistikoje. Remiantis atlikto tyrimo rezultatais pateikiamos rekomendacijos autorystės tyrimus atliekantiems ekspertams.

Tiriamoji medžiaga ir tyrimo metodika

Tyrimui buvo surinktas šešių autorių asmeninių elektroninių laiškų tekstynas, kurį sudaro laišakai, siūsti darbo autorei ir kitiems adresantų draugams bei pažįstamiems, taip pat į keturias internetines konferencijas, vienijančias bendraminčius. Visuose laiškuose vyrauja neoficialus bendravimo stilius. Tekstyno apimtis yra daugiau nei 10.000 kiekvieno autoriaus žodžių, iš viso – 65.090 žodžių 996-iuose laiškuose.

Tekstyno duomenys apdoroti kiekybiniu metodu. Kalbos vienetų vartojimo dažniai skaičiuoti naudojant programą *WordSmith Tools* bei pasitelkus *Microsoft Word* funkciją „Rasti“. Buvo suskaičiuoti žodžių ir žodžių formų, skyrybos ženklų, simbolių ir kitų rašmenų vartojimo dažnumai visuose laiškuose ir kiekvieno autoriaus laiškuose atskirai. Tolesniam tyrimui taikytas kokybinės analizės metodas. Palyginti skirtingų autorių kalbos vienetų dažniai ir nustatyta, kurie kalbinės raiškos vienetai kartojasi vienu autorių laiškuose, o kitų laiškuose yra daug retesni arba nevertojami. Siekta išvelgti dažnesnio kalbos vienetų vartojimo motyvus konkreto autoriaus laiškuose. Kalbinės raiškos vienetai, kurių dažnesnis vartojimas nulemtas ne situacijos ar aplinkybių, o autoriaus kalbinių įpročių, buvo priskirti prie žyminčių idiolektus ir apibendrintos tokių kalbos vienetų grupės.

Disertacijos struktūra

Disertaciją sudaro teorinė ir tiriamoji dalys, rekomendacijos autorystės tyrimus atliekantiems ekspertams, išvados, literatūros sąrašas ir leksikos formų dažnių priedas. Teorinė disertacijos dalis sudaryta iš trijų skyrių. Pirmajame teorinės dalies skyriuje aptariama idiolekto sąvoka ir apžvelgiami idiolekto tyrimai. Antrajame skyriuje pateikiama teismo lingvistikos krypties schema ir aptariamos autorystės tyrimuose idiolekto analizei taikomos metodikos. Trečiajame skyriuje apžvelgiami elektroninio diskurso tyrimai, pateikiama

elektroninio diskurso žanrų schema ir plačiau apibūdinamas disertacijoje analizuojamas elektroninių laiškų žanras.

Tiriamoji disertacijos dalis susideda iš trijų pagrindinių skyrių. Šios dalies pradžioje aptariama tyrimo medžiaga ir metodai. Antrajame skyriuje aprašomas idiolekto leksinės raiškos tyrimas, trečiajame – idiolekto grafinės raiškos analizė. Grafikos tyrimo skyrius apima keturis poskyrius, kuriuose aptariami skyrybos, lietuviškų ir nelietuviškų raidžių rašymo, jausmaženklių ir kitokių grafinių ženklų vartojimo polinkiai. Atskiru skyriumi pateikiamos tyrimo rezultatais grįstos rekomendacijos teismo lingvistams. Tyrimo išvalgos iliustruojamos ir rezultatai apibendrinti 20 paveikslų ir 27 lentelėse. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados. Priedu pridedama šešių autorių vartotų žodžių formų dažnių lentelė.

Ginamieji teiginiai

Gynimui teikiami šie teiginiai:

1. Asmeninių elektroninių laiškų leksinėje ir grafinėje raiškoje atsiskleidžia laiškų autorių idiolektų požymiai. Leksinės ir grafinės raiškos tyrimas gali padėti atskirti vieną elektroninių laiškų autorių nuo kito.

2. Idiolektus žymi:

- vieno autoriaus dažniau nei kitų vartojami kalbos vienetai bei jų grupės,
- vieno autoriaus laiškuose palyginti retai vartojami arba visai nevartojami kitiems autoriams įprasti kalbos vienetai,
- vieno autoriaus laiškuose pasikartojantys kitų retai vartojami arba nevartojami kalbos vienetai.

3. Leksikos lygmenyje idiolektas aiškiausiai pasireiškia:

- autorių pasirenkamu vienu ar kitu konkurentu,
- modalumo ir autoriaus nuostatų raiškos priemonėmis,
- tam tikrų sutrumpintų formų ir nenorminių žodžių vartojimu.

4. Elektroniniuose laiškuose vieni autoriai dažniau pasirenka vienus, o kiti – kitus skyrybos ženklus.

5. Elektroninių laiškų autoriai yra linkę vartoti tik vieną ar kelis iš galimų jausmaženklių variantų.

Darbo aprobacija

Disertacijos tema paskelbti šie straipsniai recenzuojamuose leidiniuose:

1. Žalkauskaitė, G. 2009. Lietuviškos raidės elektroniniuose laiškuose. *Kalbos kultūra* 82, p. 275–286.

2. Žalkauskaitė, G. 2011. Idiolekto požymiai elektroninių laiškų leksikoje. *Kalbotyra* (priimtas spausdinti).

3. Žalkauskaitė, G. 2011. Idiolektų požymiai elektroninių laiškų skrybyboje. *Mokslo žurnalas „Lietuvių kalba“*, prieiga internete:

<http://www.lietuviukalba.lt/index.php?id=183>

Su disertacijos tema susiję šie kriminalistikos leidiniuose paskelbti straipsniai:

1. Žalkauskaitė, G. 2009. Interneto tekstas kaip autorystės tyrimo objektas. *Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika VI*. Kolektyvinė monografija. Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės centras, p. 361–369.

2. Žalkauskaitė, G. 2011. Teismo lingvistikos kryptys ir taikymas Lietuvoje. *Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika VII*. Mokslinių straipsnių rinkinys. III dalis. Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės centras, p. 91–99.

Darbo tema skaityti moksliniai pranešimai:

1. „Lietuviškos raidės elektroniniuose laiškuose“, skaityta 2009-04-23 Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos, Mykolo Romerio universiteto ir Valstybinės lietuvių kalbos komisijos organizuotame forume „Internetinė lietuvių kalba: iššūkiai, galimybės, perspektyvos“ bei 2009 m. gegužės 22 d. – 24 d. vykusiame „Lietuvos socialinių mokslų forume“.

2. „Interneto tekstas kaip autorystės tyrimo objektas“, skaityta 2009-10-17 VI tarptautinėje mokslinėje–praktinėje konferencijoje „Kriminalistika ir teismo

ekspertizė: mokslas, studijos, praktika“, organizuotoje Lietuvos teismo ekspertizės centro, Lietuvos Kriminalistų draugijos, Lietuvos Policijos departamento.

3. „Kalba ir žmogus: idiolekto leksikos tyrimas“, skaityta 2010-09-24 antrojoje tarptautinėje taikomosios kalbotyros konferencijoje „Kalbos ir žmonės: dialogai ir kontaktai“, organizuotoje Vilniaus universiteto Filologijos fakulteto Litanistinių studijų katedros, Lietuvos taikomosios kalbotyros asociacijos, Lietuvių kalbos instituto.

4. „Forensic Linguistics“, skaityta 2011-06-11 Baltijos šalių rašyenos ekspertų seminare Taline, organizuotame Estijos teismo ekspertizės instituto.

5. „Teismo lingvistikos kryptys ir taikymas Lietuvoje“, skaityta 2011-06-18 VII tarptautinėje mokslinės–praktinėje konferencijoje „Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika“, organizuotoje Lietuvos teismo ekspertizės centro, Lietuvos Kriminalistų draugijos ir Šiaulių universiteto Socialinių mokslų fakulteto.

1. TEORINIS TYRIMO PAMATAS

1. 1. Idiolekto samprata ir tyrimai

Šiame skyriuje aptariama idiolekto samprata ir jo santykis su lietuvių kalbotyroje minimu individualiuoju autoriaus stiliumi, apžvelgiami idiolekto tyrimui svarbūs kalbos variantiškumo ir kalbos vienetų konkurencijos reiškiniai. Taip pat pateikiama trumpa idiolekto tyrimų istorija ir komentuojama kai kurių mokslininkų darbuose akcentuota sociolekto ir idiolekto priešprieša.

1. 1. 1. Idiolekto ir individualiojo stiliaus sampratos

Tiriant individualumo kalboje raišką pasitelkiamas idiolekto terminas, kuriuo paprastai apibrėžiama vienam individui būdinga kalbos vartosena, apimanti visus jo šnekos įgūdžius, savitumus ir manierą (Kuhl 2003, 4). Idiolekto terminą pirmasis pasiūlė¹ JAV lingvistas Bernardas Blochas, įvardijęs „tam tikru metu galimų vieno kalbėtojo pasakymų kitam kalbėtojui visumą“² (1948, 7). Blocho apibrėžtyje kalbos individualumo samprata derinta su kalbos kitimo ir adresato reikšmės kalbos vartosenai aspektais. Blochas buvo ne pirmasis kalbos individualumą tyręs lingvistas (be jo iš pirmųjų tyrėjų minėtini H. Paulas ir L. Bloomfieldas), bet pirmasis pateikė ne tik terminą kalbos individualumo reiškiniui įvardyti, bet ir konkrečią apibrėžtį. Tačiau vėliau, kilus diskusijoms su sociolingvistais, akcentavusiais socialinę kalbos prigimtį ir neigusiais idiolekto egzistavimą (U. Weinreichas, W. Labovas, M. Herzogas), idiolekto termino imta

---

¹ Plačiau apie idiolekto tyrimų pradžią žr.: Kuhl J. W. 2003. *The Idiolect, Chaos, and Language Custom far from Equilibrium: Conversations in Marocco*. Prieiga internete:

http://ugakr.lib.uga.edu/bitstream/handle/10724/6745/kuhl_joe_w_200308_phd.pdf?sequence=1

² The idiolect is „[t]he totality of the possible utterances of one speaker at one time in using a language to interact with one other speaker“.

vengti, pvz., Barbara Johnstone (1996, 2000, 2003) daugelį metų tirianti kalbos individualumą, idiolekto termino nevartoja. Visgi per paskutinį dešimtmetį susidomėjimas kalbos individualumo tyrimais išaugo, ir idiolekto samprata imta pripažinti sociolingvistų. 2004 metų sociolingvistikos terminų žodyne idiolektas apibrėžiamas kaip „kalbinė sistema (tarties, žodyno, gramatikos, pragmatikos), vartojama konkretaus individo“³ (Swann ir kt. 2004, 141). Be to, priduriama, kad sociolektai⁴ ir tarmės gali būti suprantami kaip artimų (bet ne identiškų) idiolektų rinkiniai, aprašomi abstrahuojant individų kalbos ypatybes. Taigi, sociolingvistikos terminų žodyne pateikiama platesnė nei Blocho idiolekto samprata – neribojamas idiolekto raiškos laikas ir adresatas. Be to, pastarojoje apibrėžtyje nusakomas idiolekto santykis su sociolektais ir dialektais⁵, prieštaraujantis anksčiau sociolingvistikoje vyravusiai nuostatai, plačiau komentuojamai šio skyriaus paskutiniajame poskyryje. Idiolekto ir sociolekto priešprieša tebėra sociolingvistikos diskusijų objektas.

Lietuvių „Kalbotyros terminų žodyne“ idiolektas apibrėžtas kaip „individualių (profesinių, socialinių, teritorinių, psichofizinių) kalbos ypatumų visuma, būdinga kuriam nors individui“ (KTŽ 1990, 81). Šis terminas artimas jau aptartiesiems, tačiau jame pridėtas žodis „individualių“, apibūdinantis kalbos ypatumus, o skliausteliuose jo samprata komentuojama vardijant sociolektams svarbius aspektus. Tad ši apibrėžtis nesupriešina socialinių ir individualių kalbos ypatumų, bet lieka neaišku, kas vadinama individualumu. Tai yra vienintelė lietuvių kalbotyroje pateikiama idiolekto apibrėžtis. Tačiau lietuvių kalbos stilistikos specialistų bei teismo lingvistų darbuose kalbama apie individualųjį stilių, kurio samprata gali būti tapatinama su idiolekto sąvoka. Juozas Pikčilingis pačią stiliaus sąvoką glaudžiai siejo su individualumu teigdamas, kad „stilius yra

---

³ „Idiolect. The linguistic system (pronunciation, lexicon, grammar, pragmatics) used by an individual speaker. Social and regional dialects can be understood as clusters of similar (but not identical) idiolects, and their linguistic description is an abstraction from the variable speech habits of individuals“.

⁴ Lietuvių kalbotyroje taip pat vartojamas *socialinio dialekto* terminas. „Socialinis dialektas – vienos kurios visuomenės dalies (socialinės žmonių grupės) šnekamoji kalba.“ (LKE 2008, 507).

⁵ Dialektas – viena iš kalbos teritorinių atmainų. (LKE 2008).

mūsų individualybės išraiška“ (Pikčilingis 2010, 58). Pasak šio mokslininko, „pirmiausia stilių lemia autoriaus asmenybė: jo charakteris, temperamentas, įvairios ypatybės. Koks yra žmogus – gyvas, temperamentingas, akylas, turintis lakią vaizduotę, atviras, kalbus ir t. t. ar flegmatiškas, lėtas, užsidaręs, santūrus, linkęs į „dalykiškumą“ – tokia bus ir jo kalba. Čia pasireiškia įvairūs asmens polinkiai ir skonis, sakysim, polinkis į sąmojį, humorą, ironiją ar lyrizmą, į lakoniškumą ar išsamų dalyko dėstymą, egocentriškumą ar blaivų, nešališką pasakojimą, į paprastumą ar įmantravimą ir t.t.“ (Pikčilingis 1971, 276). Taigi, Pikčilingis individualumą kalboje siejo su autoriaus psichologinėmis charakteristikomis. Tyrinėdamas individualumo raišką Pikčilingis daugiausiai rėmėsi grožinės literatūros kūrinių autorių stiliaus analize (Pikčilingis 1971 (a)). Pastebėtina, kad nors literatūros ir kalbotyros moksle vartojamos individualiojo stiliaus sąvokos yra susijusios, jomis įvardijami skirtingi kalbos individualumo aspektai, plačiau aptarti kitame šio darbo poskyryje. Tiek literatūros, tiek ir kitų žanrų kalboje individualusis stilius pastebėtas ir Kazimiero Župerkos, rašiusio, kad „stiliaus individualumas labiausiai būdingas grožinės literatūros kūrėjams, bet savitą autoriaus balsą galima išgirsti ir publicistikoje /.../, oratorių kalboje, taip pat kasdieninėje buityje, net mokslo darbuose.“ (Župerka 1983, 10). Župerka individualųjį stilių taip pat sieja su autorių psichologija: „Vieno rašytojo stilius skiriasi nuo kito todėl, kad skirtinga jų psichologija (temperamentas, atminties tipas, vaizduotė ir kt.), pasaulėjauta, išsilavinimas, pasaulėžiūra, estetinė pozicija ir kt. Stiliuje susipina sąmoningai ir nesąmoningai pasirenkamos išraiškos priemonės. Teksto (ar tekstų) kalbos ypatybės, kurios vieną autorių išskiria iš kitų, sudaro individualųjį stilių“ (1983, 9). Taigi, Župerkos pateikiama individualiojo stiliaus apibrėžtis iš esmės sutampa su aptartomis idiolekto apibrėžtimis – akcentuojama vieną autorių nuo kitų skirianti kalbinė raiška. Apie individualųjį stilių kalbama ir Reginos Koženiausienės knygoje „Retorika. Iškalbos stilistika“, apibūdinant jį kaip oratoriaus kalbos ypatybę: „Individualusis stilius – tai savitas kalbos parengimo ir sakymo būdas, maniera reikšti mintis, kompozicinės

struktūros, stilistinių raiškos priemonių pasirinkimas ir jų išdėstymas bei siejimas, bendravimas su klausytojais, individuali intonacija ir gestai.“ (Koženiausienė 1999, 21). Taigi, retorikoje vartojama individualiojo stiliaus samprata apima ne tik kalbinę raišką, bet ir oratoriaus elgseną, be to, oratoriaus individualusis stilius yra sąmoningai puoselėjamas, tad retorikoje vartojama individualiojo stiliaus samprata yra artima literatūros mokslo sampratai.

Individualiojo stiliaus arba idiolekto sąvokas taip pat vartoja teismo lingvistai, nustatantys tekstų autorystę. JAV teismo lingvistas Geraldas R. McMenas idiolektu vadina nesąmoningus ir unikalius individo kalbinės raiškos įgūdžius, veikiamus jo asociacijų ir nekalbinių įtakų (McMenamin 2002, 53). Kaip ir Blochas, teismo lingvistai pabrėžia, kad individualiuoju stiliumi vadintina požymių visuma, o ne atskiri kalbos ypatumai (Žalkauskienė 1999, 27). Taigi, šios disertacijos autorės nuomone, lietuviškame „Kalbotyros terminų žodyne“ pateikiama idiolekto apibrėžtis nėra tiksli: idiolektu turėtų būti vadinama ne individualių kalbos ypatumų visuma, o individuali kalbos ypatumų visuma – atskiras kalbos ypatumas retai kada yra individualus ir išskirtinai reikšmingas, individualus yra vieno autoriaus tekstuose pasikartojantis įvairių kalbos ypatumų derinys. Derindama Lietuvos ir užsienio mokslininkų idiolekto ir individualiojo stiliaus apibrėžtis, šios disertacijos autorė siūlytų idiolektu vadinti individo kalbinės raiškos požymių visumą, apimančią jo raiškos polinkius ir įgūdžius, ir skiriančią jį nuo kitų kalbos vartotojų.

1. 1. 2. Literatūros kūrinų atribucijos ir teismo lingvistinių tyrimų skirtumai

Individualusis stilius tyrinėjamas ne tik lingvistų, bet ir literatūrologų, užsiimančių istorinių tekstų autorių atribucija⁶. Atribucija turi galias tradicijas: yra svarstyta Homero ir kitų Antikos kūrinių, V. Šekspyro dramų bei vėlesnių laikų

---

⁶ „Atribucija – mokslo ir meno kūrinių autorių, sukūrimo vietos ir laiko nustatymas“ (Tarptautinių terminų žodynas).

literatūros darbų autorystė. Tačiau, nors ir atribucijos, ir teismo lingvistikos tyrimais sprendžiami autorystės nustatymo uždaviniai, pasitelkiama metodika yra skirtinga (Baranov 2007, 482). Tai lemia skirtingas tiriamų tekstų pobūdis ir nevienoda paties stiliaus samprata.

Literatūros moksle stilius suprantamas plačiau nei lingvistikoje. Kaip pastebi Kazimieras Župerka, „grožinio kūrinio stilių sudaro ne vien kalba. Nekalbiniai stiliaus elementai yra kūrybos metodas, žanras, kompozicija, vaizdai, charakteriai.“ (Župerka 1983, 10). Šie elementai yra vertinami ir tiriant literatūros kūrinių autorystę. Be to, skiriasi individualiojo stiliaus grožiniame ir buitiniame tekste samprata: grožiniame tekste individualusis stilius yra kuriamas sąmoningai, o tiriant buitinius tekstus jis vertinamas kaip nesąmoninga individuali kalbinė raiška.

Analizuojant literatūros kūrinius remiamasi daugeliu įvairių aspektų: bibliografinė medžiaga, dokumentiniais liudijimais, artimųjų ir redaktorių liudijimais, stilistine ir ideologine analize (Subačius 2001, 206–223). Kalbinė analizė yra tik viena iš daugelio sudėtinių tokio tyrimo dalių. Daugiausiai dėmesio tenka dialektologiniu, socialiniu ir literatūriniu požiūriu žymėtai leksikai, fonetinėms ir morfologinėms savybėms, rodančioms rašiusiojo tarmę, bei sintaksinėms konstrukcijoms. Suprantama, tarminė ir sociolingvistinė priklausomybė nepadeda atskleisti ligi tol nežinotos pavardės, tačiau leidžia atmesti kitų tarmių atstovus ir susieti tekstus su kultūros istorijoje jau esančiais anonimais. Sėkminga anoniminių ir neišaiškintais slapyvardžiais pasirašytų tekstų atribucija dažniausiai būna kompleksinės visų prieinamų duomenų analizės rezultatas (Subačius 2001, 221).

Teismo lingvistiniai autorystės tyrimai iš esmės remiasi tik kalbos duomenimis, o informacijos apie teksto atsiradimo aplinkybes gaunama palyginti mažai. Be to, teismo lingvistams dažniausiai tenka tirti gerokai trumpesnius tekstus nei tekstologams, todėl teismo lingvistinė analizė labiau orientuota į

idiolekto požymių tyrimą, daugiausia dėmesio skiriama kalbos variantiškumo reiškiniui.

1. 1. 3. Kalbos variantiškumas

Idiolekto samprata yra glaudžiai susijusi su kalbos variantiškumu ir raiškos priemonių konkurencija. Siekiant atpažinti idiolektą, analizuojamas kalbos priemonių varijavimas, t. y. tos pačios intencijos ar to paties turinio perteikimas skirtingomis raiškos priemonėmis. Kalboje yra daug skirtingų priemonių minčiai, ketinimui, emocijai išreikšti, kiekvienas kalbos vartotojas jas pasirenka tiek atsižvelgdamas į bendravimo situaciją, tiek ir veikiamas savo mąstymo būdo. Pvz., pasiūlymą išvažiuoti galima suformuluoti keliais būdais: „Tau derėtų iš čia išvažiuoti“, „Išvažiuok iš čia nedelsdamas“, „Lauk iš čia“. Šie raiškos būdai yra tarpusavyje konkuruojantys. Konkurentai Župerkos apibrėžiami kaip „kalbos priemonės, kalbėjimo akte reiškiančios tą patį kalbinio bendravimo ketinimą (intenciją), todėl galinčios viena kitą pakeisti. Konkurentai turi semantinių, emocinių bei stilistinių skirtumų, bet jie nėra tokie dideli, kad trukdytų įgyvendinti tą patį ketinimą“ (1997, 27). Konkuruoja ir tos pačios kalbos pakopos, ir skirtingų kalbos pakopų vienetai, konkurencija vyksta tarp žodžių, tarp žodžių ir žodžių junginių, tarp sintaksinių konstrukcijų ir t. t. Župerka pažymi, kad *konkurentų* sąvoka apima ir kitus varijuojančius kalbos vienetus: „Būdingi konkurentų aibių nariai yra variantai, sinonimai ir figūros“ (ten pat, 28). Idiolekto tyrimams svarbios visos konkuruojančios kalbos raiškos priemonės.

Pastaraisiais metais kalbos variantiškumą tyrinėjusi Rita Miliūnaitė teigia, kad „variantiškumas reiškiasi visuose kalbos lygmenyse, visose kalbos atmainose, funkciniuose stiliuose, vieno kalbėtojo vartosenoje“ (Miliūnaitė 2009, 117). Autorystės tyrimams yra svarbus kalbos priemonių varijavimas tarp autorių (angl. *inter-author variation*), leidžiantis atskirti idiolektus, ir kalbos priemonių varijavimas skirtingų socialinių grupių, tarmių individų ir kitų visuomenės grupių kalboje, skiriantis sociolektus, dialektus ir kt. visuomenės grupių vartojamas

kalbos atmainas. Taip pat turi būti įvertinamas vieno autoriaus kalbos varijavimas (angl. *intra-author variation*), nes vieno autoriaus taip pat yra vartojami įvairūs kalbos variantai ir konkurentai. Skirtingų kalbos vienetų pasirinkimas vieno autoriaus tekstuose gali būti nulemtas teksto žanro ar tipo, privatumo bei oficialumo, adresato, bendravimo situacijos ir daugelio kitų veiksnių (Olsson 2008, 33–34). Kelių konkuruojančių kalbos vienetų vartojimas vieno autoriaus tekstuose gali būti ir nesusijęs su išoriniais veiksniais, o rodyti nenusistovėjusius kalbinius įpročius. Šiame darbe bus skiriama daug dėmesio kalbos vienetų konkurencijai ir siekiama atskirti, kurios konkuruojančios formos labiausiai sietinos su idiolektu.

1. 1. 4. Idiolekto tyrimų apžvalga

Lingvistikoje dėmesys į individą buvo atkreiptas XIX a. Vilhelmas Humboltas pastebėjo, kad kalbant atsiskleidžia asmens individualumas, ir ragino tyrinėti kasdienę šneką ir atskiro individo kalbinę vartoseną. Šią nuostatą vėliau plėtojo jaunagramatikiai, manę, kad kalba yra neatsiejama nuo individo. Rašydamas apie kalbos skirstymą į dialektus, Hermanas Paulas teigė, kad kiekvienoje bendruomenėje yra tiek dialektų, kiek yra jais kalbančių individų, be to, kiekvienas jų turi savo atskirą istoriją, ir visi yra nuolat kintantys (Paul 1889). Nuo pat pirmųjų kalbos individualumo tyrimų buvo svarstoma, koks yra jo ryšys su kalbos socialine funkcija. Kaip pastebi V. Humboltas, kalboje individualumas taip glaudžiai dera su visuotinumu, kad teisinga yra sakyti, jog visa žmonija kalba viena kalba, bet tuo pačiu metu kiekvienas žmogus turi ir savą kalbą (Liutikova, 2000, 16). Ši Humbolto išvalga leidžia pajusti, kokia sudėtinga ir įvairialypė yra kalba.

Vis dėlto sustiprėjus sociolingvistikos mokslui individualumo kalboje samprata imta kritikuoti. Ne vienas lingvistas neigė idiolekto egzistavimą (Jakobson 1971, Barthes 1977). Šis neigimas buvo susijęs su kalbinės

bendruomenės svarbos kalbos kaitai ir vartosenai akcentavimu. Idiolekto ir sociolekto supriešinimą lėmė klausimas, kas turėtų būti pirminis lingvistinių tyrimų objektas – individo ar žmonių grupės kalba. Williamas Labovas šį klausimą vadina fundamentiniu lingvistinėje teorijoje ir pabrėžia, kad yra būtina teisingai pasirinkti tyrimo objektą. Labovas nuosekliai tvirtina, kad turėtų būti tiriama būtent grupės kalba. Jis mano, kad individuali kalbinė elgsena gali būti suprantama tik kaip bendruomenės kalbinės raiškos atspindys. Kalba yra ne individo, o visuomenės sukurtas reiškinys, todėl gali būti aprašyta tik ištyrus grupės kalbinę elgesį (1989, 52). Labovas įsitikinęs, kad pagrindinė kalbos paskirtis yra komunikacija, ir būtent dėl to pirminis lingvistinių tyrimų objektas turi būti grupės kalba, o atskiro individo kalboje stinga nuoseklumo ir stabilumo, todėl apibrėžti idiolektą esą negalima. Šios nuostatos Labovas laikosi ir vėlesniuose darbuose, pvz., 2010 m. jis teigia, kad tvirtinimai apie idiolektų raišką greičiau kyla iš atsitiktinumų stebėjimų, o ne kalbos vartojimo ir suvokimo skirtumų tyrimų (Labov 2010).

Šalia idiolektą neigiančių esama ir priešingai manančių, būtent idiolekto pirmumą prieš sociolektą pabrėžiančių mokslininkų. Pavyzdžiui, A. A. Leontjevas rašė: „Nors ir būtume įsitikinę, kad kalba – socialinis reiškinys, jos visuomeninę prigimtį atskleisti galime tik tyrinėdami kalbos realų formavimąsi ir funkcionavimą individų šnekoje. /.../ kalbančiojo asmens tyrimai yra pirminis lingvistikos uždavinys“⁷ (1968, 23). Analogiška mintis išsakoma Richardo A. Hudsono⁸ (1996, 29), jam pritaria Michaelas Barlowas (2010), tyręs dvižodžių leksinių samplaikų pasikartojimą penkių Baltųjų Rūmų atstovų spaudai kalbose.

---

⁷ „Как бы истово мы ни верили в то, что язык – общественное явление, но вскрыть его социальную природу мы можем, только исследуя его реальное формирование и функционирование у говорящих индивидов. /.../ Одним словом, изучение говорящего человека – первоочередная задача лингвистики.“

⁸ „This discussion of speech communities has raised the fundamental question: “Where is language?” Is it “in” the community or “in” the individual? The position adopted throughout this book is that language must be “in the individual” for various reasons – because each individual is unique, because individuals use language so as to locate themselves in a multi-dimensional social space, and for a number of other reasons /.../“

Siekdamas paneigti Labovo mintį, kad idiolektui priskiriami atsitiktiniai kalbos sistemos periferijos požymiai, Barlowas tyrinėjo dažniausiai vartojamas dvižodes samplaikas. Atsakydamas į Labovo nuostatą, kad idiolektas negali būti apibrėžtas dėl pernelyg didelio individo kalbos variantiškumo ir nepastovumo, Barlowas analizuojamus spaudos atstovų tekstus suskirstė į kelis laikotarpius ir lygino vieno autoriaus skirtingų laikotarpių tekstus bei gautus rezultatus gretino tarp autorių. Barlowas pateikė išvadas, kad:

- individualūs kalbos bruožai išlieka stabilūs bent metus ar dvejus (tokį laikotarpį apėmė mokslininko tirta medžiaga);
- vieno asmens tekstuose kalbos variantiškumas paprastai yra mažesnis nei variantiškumas tarp skirtingų asmenų tekstų;
- idiolekto požymiai pasireiškia dažniausiai vartojamose frazėse, tad jis yra kalbos branduolio, o ne periferinis reiškinys (Barlow 2010, 3).

Pasak Barlovo, labiausiai skiriasi individų kalbinės raiškos formos, kurioms asmuo, rinkdamasis iš konkurentų, teikia pirmenybę. Abejodamas Labovo teiginiais, Barlowas pabrėžia, kad idiolekto ignoravimas galimas tik neatsižvelgiant į kalbos požymių vartojimo dažnumo skirtumus tarp individų (2010, 23). Šios disertacijos tyrimas patvirtina Barlovo pastebėjimus, kad idiolektas gali būti atpažįstamas iš kalbos formų konkurencijos ir vartojimo dažnumų. Tačiau disertacijos autorė išskiria ir daugiau individualios kalbinės raiškos aspektų: su autoriaus mąstymo būdu susijusius žodžius, modalumą ir nuostatas perteikiančius pasakymus ir kt.

Labovo mintis, kad komunikacinė kalbos prigimtis užkerta kelią individualumo raiškai šnekoje, taip pat kritikuojama. Barbara Johnstone teigia, kad saviraiška yra vienas pagrindinių komunikacijos aspektų: buvimas žmogumi yra buvimas individu, tad saviraiška yra labai svarbi žmogaus psichinei sveikatai ir pritapimui visuomenėje (2003, 281). Pasak Johnstone, individuali kalbinė raiška yra vienas iš sėkmingos komunikacijos veiksnių (ten pat, 282). Taip pat minėta mokslininkė teigia, kad lingvistikoje vis dar pernelyg sureikšminama nustatytos

tvarkos, pastovumo ir taisyklių svarba kalbos sampratai. Tai trukdo pastebėti kalbos vartoseną, kurios betarpiški tyrimai, pripažįstant kūrybiškumo ir saviraiškos svarbą, galėtų padėti suprasti kai kuriuos kalbos funkcionavimo dalykus, tradicinės lingvistikos paliktus nuošalyje. Tad mokslininkė daro išvadą, kad lingvistika nėra išsami be individo kalbos tyrimų (Johnstone 2000, 419–420). Ėmusis šios tyrimų krypties, Johnstone nagrinėjo kalbinės raiškos skirtumus tarp atskirų kalbos vartotojų, taip pat tyrė individualios kalbos pastovumą bei kitimą, lemiamą kalbėjimo situacijos, auditorijos ir tikslų. Kalba minėtos mokslininkės darbuose yra traktuojama kaip kūrybinis procesas ir galimybė kalbančiajam atskleisti savo asmenybę (Johnstone 1996).

Šios disertacijos autorės nuomone, reikšmingi įvairūs požiūriai į kalbą ir įvairiakrypčiai kalbos tyrimai, nes nei viena atskira lingvistikos kryptis negali aprėpti viso kalbos fenomeno. Tiek idiolekto, tiek sociolekto, dialekto ar kitų kalbos atmainų tyrimai yra reikalingi ir svarbūs, o sureikšminti kuriuos nors iš jų reiškia neįvertinti kalbos reiškinių sudėtingumo, įvairialypio kalbos vaidmens ir atliekamų funkcijų gausos. Manytina, kad vieni kalbos reiškiniai labiau sietini su sociolektais, kiti – su idiolektais, tad tyrimų išvados priklauso nuo pasirinkamų tyrimo objektų ir metodų. Gyvojoje kalboje idiolektas, sociolektas, dialektas ir kt. kalbos atmainos susipina vieno asmens šnekoje ir nėra aiškių jas skiriančių ribų, be to, nei vienos iš šių kalbos atmainų negalima aprašyti kaip baigtos visumos, nes visos yra kintančios. Tad, disertacijos autorės nuomone, reikalingi yra įvairių kalbos atmainų tyrimai ne priešinant jas, bet gretinant.

Idiolekto ir dialekto tyrimą sujungiantis darbas yra Veros Liutikovos daktaro disertacijoje „Kalbinė asmenybė: idiolektas ir dialektas“ (2000), kurioje tyrinėtas vieno asmens idiolektas ir dialektas. Liutikova pabrėžia, kad kalba egzistuoja tik žmogaus šnekoje, todėl į kalbą kaip sistemą sukoncentruota teorija negali atsakyti į daugelį klausimų, pvz., kaip kalba „gyvena“ žmoguje, kaip žmogus išlaiko

žinias, kaip žmogaus sąmonėje vyksta pasaulio interpretacija ir kt.⁹ (2000, 4). Tad kalbos individualumo samprata yra aktuali įvairiems kalbos ir mąstymo tyrimams. Idiolekto ir dialekto bei sociolekto santykį yra analizavę ir kiti Rusijos mokslininkai, pavyzdžiui, E. A. Nefedova (2001), M. Labaščiuk (2006), o jų tyrimų išvados iš esmės sutampa su Liutikovos išdėstytais teiginiais.

Be idiolektą kaip visumą analizuojančių darbų yra atlikta idiolekto raiškos viename kalbos lygmenyje tyrimų. Tokį tyrimą atliko, pvz., Sandra Mollin, lyginusi leksines samplaikas Tonio Blairo viešosiose kalbose su Nacionaliniu Didžiosios Britanijos tekstynu, ir nustačiusi 16 leksinių samplaikų, žyminčių Tonio Blairo idiolektą (2009). Pastebėtina, kad konkrečių asmenų idiolekto požymių tyrimų išvados sunkiai pritaikomos kitiems darbams, nes yra nustatomi tik vienam asmeniui būdingi kalbos bruožai. Tiriant kito žmogaus kalbą reikėtų tikėtis kitokių rezultatų. Kalbos individualumo tyrimai yra sunkiai apibendrinami dėl pačios savo esmės – tyrinėjamas individualumas, kuris negali būti bendras. Vis dėlto galima tyrinėti individualią kalbinę raišką tam tikruose kontekstuose ar tekstų žanruose ir apibendrinti, kuriose kalbos požymių grupėse galima tikėtis didesnių idiolektų skirtumų. Tokie apibendrinimai, padaryti išanalizavus kelis idiolektus, gali būti pritaikomi ir vėliau kitų asmenų kalbos tyrimams, todėl šioje disertacijoje išvadas bus stengiamasi formuluoti išskiriant ne konkrečius vieno autoriaus kalbos požymius, bet tarp autorių labiausiai varijuojančių kalbos požymių grupes.

---

⁹ „Язык существует только в человеческой речи, поэтому никакая лингвоцентрическая теория не может ответить на многие вопросы, например, как язык "живет" в человеке, как человек хранит знания, как происходит интерпретация мира человеком и др.“

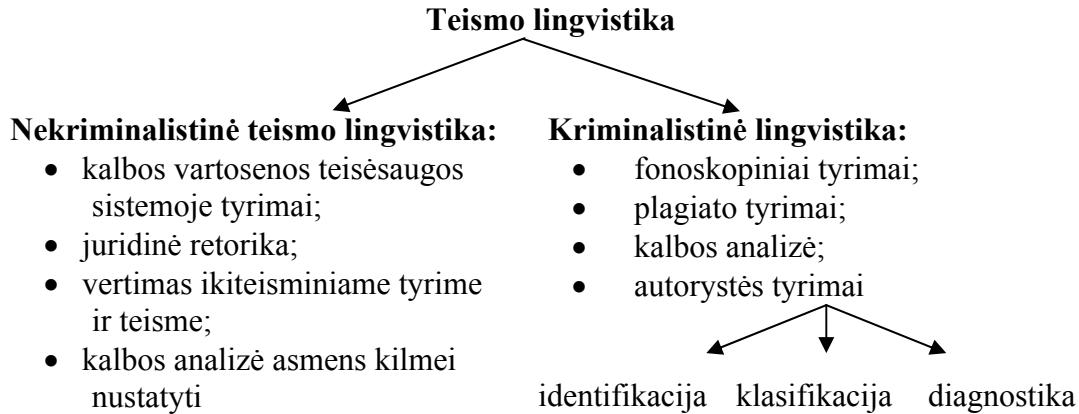
1. 2. Teismo lingvistika

Šiame disertacijos skyriuje apibrėžiama teismo lingvistikos sąvoka ir apžvelgiamos teismo lingvistikos kryptys. Toliau detaliau aptariama viena iš teismo lingvistikos krypčių – autorystės nustatymas, glaudžiai susijęs su idiolekto požymių analize.

1. 2. 1. Teismo lingvistikos kryptys

Teismo lingvistika (angl. *Forensic linguistics*, vok. *Forensische Linguistik*, *Rechtlinguistik*, rus. *юрислингвистика*, *судебная лингвистика*) tiria teisės srityje vartojamą kalbą bei pritaiko kalbotyros žinias teisėsaugos poreikiams. *Teismo lingvistikos* terminas yra anglosaksų šalyse vartojamo termino *Forensic linguistics* vertimas, ne visai tiksliai nusakantis teismo lingvistikos taikymo sritį: lingvistų konsultacijos ir išvados yra reikalingos ne tik teismams, bet ir ikiteisminiams tyrimams. Tačiau *teismo lingvistikos* terminas jau yra įsigalėjęs angliškoje, vokiškoje ir rusiškoje literatūroje. Be to, jis dera prie jau nusistovėjusių teisės terminų sistemos – vartojami *teismo medicinos*, *teismo ekspertizės* ir kt. terminai. Šalia *teismo lingvistikos* termino, lietuviškuose darbuose yra vartojamas ir *kriminalistinės lingvistikos* terminas (Ryngevič 2006), tačiau pastarąją sąvoką galima įvardyti tik dalį teismo lingvistikos krypčių, kita jų dalis (juridinė retorika, vertimas teisme ir kt.) nėra kriminalistinės. Šios disertacijos autorės nuomone, nors *teismo lingvistikos* terminas nėra visai tikslus, Lietuvoje jis vartotinas laikantis užsienio šalių praktikos ir jau nusistovėjusios teisės terminų sistemos. Visi su teise susiję lingvistiniai tyrimai vadintini *teismo lingvistika*, o apie *kriminalistinę lingvistiką* galima kalbėti kaip apie vieną iš teismo lingvistikos sričių. Disertacijos autorės siūlomas teismo lingvistikos krypčių skirstymas pateiktas 1 paveiksle.

1 paveikslas. *Teismo lingvistikos kryptys*

Kaip matyti iš 1 paveikslo, teismo lingvistika apima labai skirtingas neekriminalistines ir kriminalistines tyrimų kryptis. Ši disertacija sietina su viena iš kriminalistinės lingvistikos kryptių – autoriaus identifikacija, tačiau ir kitos teismo lingvistikos kryptys, nors yra aktualios teisėsaugos praktikai, Lietuvoje menkai žinomos, todėl tolesniuose skyreliuose jos yra trumpai pakomentuotos.

1. 2. 1. 1. Nekriminalistinė teismo lingvistika

Nekriminalistinė teismo lingvistika nagrinėja komunikaciją teisme ir ikiteisminiame tyrime, vertimo teisme problemas, įstatymų kalbos klausimus ir kt. Šie tyrimai nėra skirti nusikaltimui atskleisti, tačiau padeda spręsti su kalbos vartojimu susijusias problemas. Angliškoje literatūroje neekriminalistinei teismo lingvistikai įvardinti vartojami terminai *legal linguistics*, *jurilinguistics*. Nors savo prasme šie terminai artimi terminui *forensic linguistics*, jais dažniausiai įvardijamos tik teisės kalbos kūrimo, aiškinimo, redagavimo ir vertimo kryptys.

Vienas iš neekriminalistinės teismo lingvistikos uždavinių yra patarti, kaip kalba teisėsaugos sistemoje galėtų būti vartojama tinkamiau ir veiksmingiau, pvz., redaguoti įstatymų, protokolų tekstų, teisėsaugos pareigūnų kalbą, kad ji būtų suprantama ir aiški kiekvienam proceso dalyviui, padėti suformuluoti policijai

tokias įtariamųjų ar liudytojų apklausos formuluotes, kurios leistų išvengti poveikio apklausiamiems asmenims, būtų etiškos.

Kita nekriminalistinės teismo lingvistikos kryptis yra juridinė retorika, nagrinėjanti teismo proceso dalyvių pasisakymus ir jų pasitelkiamas iškalbos priemones. Ši kryptis yra susijusi su minėtais kalbos vartosenos teisėsaugos sistemoje tyrimais, diskursas gali būti analizuojamas ir nesiekiant tyrimo duomenų pritaikyti teisėsaugos darbui, o vien iš lingvistinių paskatų. Lietuvoje juridinės retorikos tyrimais daugiausia užsiima profesorė Regina Koženiauskiene (2005, 2009 (a)).

Nekriminalistinė teismo lingvistika taip pat gvildena vertimo teisme ir ikiteisminiame tyrime problemas – lingvistai pastebi, kad verčiant pasisakymus teisme gali būti iškraipoma mintis, dėl to gali kilti įvairių nesusipratimų ir trukdytis teismo procesas.

Viena iš pasaulyje naujausių teismo lingvistikos krypčių yra kalbos analizė asmens kilmei nustatyti. Šie tyrimai aktualūs toms šalims, į kurias plūsta daug imigrantų, ir kalbos analizė pasitelkiama aiškinantis, ar prieglobsčio prašantis asmuo teisingai nurodo savo kilmės šalį. Teismo lingvistas ir gimtakalbis konsultantas atlieka imigranto kalbos analizę ir nustato, kaip jis moka regiono, iš kurio sakosi atvykęs, kalbą arba tarmę. Paprastai prieglobstis suteikiamas tik pabėgėliams iš tų kraštų, kur vyksta neramumai ir žmonės yra persekiojami. Kalbos analizė asmenų kilmei nustatyti Lietuvoje nėra atliekama.

Iš nekriminalistinių teismo lingvistikos krypčių Lietuvoje kalbininkai daugiau dėmesio skiria juridinei retorikai. Įstatymų ar kitų teisės dokumentų redagavimas bei vertimas teisme yra atliekami kaip praktiniai darbai, o didesnio mokslininkų kalbininkų dėmesio šios sritys Lietuvoje kol kas nėra sulaukusios.

1. 2. 1. 2. Kriminalistinė lingvistika

Kriminalistinė lingvistika yra teismo lingvistikos sritis, apimanti lingvistinių žinių taikymą atskleidžiant nusikaltimus. Tokie tyrimai yra atliekami teismo ekspertų lingvistų daugelyje pasaulio šalių, Lietuvos teismo ekspertizės centre (LTEC) ekspertai lingvistai atlieka autorystės, kalbos analizės ir plagiato tyrimus. Vakarų šalyse prie lingvistinių tyrimų priskiriami ir fonoskopiniai tyrimai (angl. *Forensic phonetics*), tačiau LTEC jie yra atliekami atskirame skyriuje ir lingvistinė kalbos analizė yra taikoma tik kaip pagalbinis metodas šalia fizikinio garso parametrų tyrimo. Šie tyrimai yra skirti asmens, kurio balsas užfiksuotas garso įrašė, identifikavimui; garso įrašų autentiškumo (originalus ar sumontuotas įrašas), įrašymo sąlygų ir priemonių nustatymui (www.ltec.lt).

LTEC lingvistų atliekami plagiato tyrimai yra nauja tyrimų sritis Lietuvoje, jie skirti aiškintis autorystės pasisavinimo klausimus. Tirdami plagiato atvejus LTEC ekspertai vadovaujasi užsienio šalių praktika (Coulthard, Johnson 2007; Olsson 2008).

Kita palyginti nauja Lietuvos ekspertams tyrimų sritis yra kalbos analizė, apimanti žodžio, pasakymo prasmės ir teksto turinio aiškinimą. Šie tyrimai yra reikalingi, kai nusikalstama veikla atliekama pačiu kalbos aktu (grasinama, įžeidinėjama) arba teisminiai ginčai kyla dėl neaiškių kalbos vienetų: perkeltine reikšme vartojamų žodžių, gramatiškai arba logiškai klaidingai suformuluotų sakinių ir kt. Kalbos analizė gali būti reikalinga bylose dėl įžeidimo, tikrovės neatitinkančių, asmenį šmeižiančių žinių skleidimo, neapykantos kurstymo, grasinimo nužudyti ar susidoroti, kai reikalingas specialistas, kad įvertintų pasakymo turinį ir pobūdį. Lietuvoje tokių tyrimų tradicijos tik pradeda formuotis, tačiau juntamas augantis jų poreikis – daugėja teismų ir ikiteisminio tyrimo įstaigų skiriamų užduočių šiems tyrimams. Nemažai tokių tyrimų atliekama Žurnalistų

etikos inspektoriaus tarnyboje¹⁰, taip pat su prašymais paaiškinti tekstų ar žodžių turinį ir prasmę kreipiamasi į Lietuvių kalbos komisiją. Neetiškų, menkinančių ir žeminančių pasakymų vartoseną yra tyrinėjama Lietuvos stilistikos specialistų (Župerka 2005, Koženiauskiene 2009 (b)), taip pat esama magistrinių darbų lingvistinio nemandagumo tema (Mačiulytė 2011, Navikaitė 2011). Šie darbai galėtų išaugti į aktualią neetinės stilistikos ir pragmatikos tyrimų kryptį.

Iš teismo lingvistikos krypčių seniausias tradicijas Lietuvoje turi autorystės tyrimai, atliekami jau kelis dešimtmečius. Autorystės tyrimai yra kelių tipų: identifikaciniai – inkriminuojamo teksto autoriaus nustatymas iš įtariamųjų, klasifikaciniai – anoniminio teksto autoriaus charakterizavimas, ir diagnostiniai – teksto kūrimo sąlygų ir autoriaus būsenos apibūdinimas. Išsamiau autorystės tyrimų uždaviniai aprašomi kitame skyrelyje.

1. 2. 2. Autorystės tyrimai

Teismo lingvistiniai autorystės tyrimai yra tekstų kalbinės raiškos analizė, kuria siekiama nustatyti arba apibūdinti teksto autorių, jo būseną arba sąlygas, kuriose jis kūrė tekstą. Taigi, tyrimų tikslas yra pateikti reikiamų žinių apie tiriamo teksto ar tekstų autorių.

1. 2. 2. 1. Autorystės tyrimų uždaviniai

Skiriami identifikaciniai, klasifikaciniai ir diagnostiniai autorystės tyrimai (Metodinės rekomendacijos, 2000). Identifikaciniai tyrimai atliekami, kai reikia nustatyti byloje reikšmingo teksto autorių ir kai yra vienas ar keli įtariamieji asmenys, galėję tą tekstą sukurti. Tyrimas atliekamas lyginant tiriamojo teksto

---

¹⁰ Žr. Žurnalistų etikos inspektoriaus sprendimus:
http://www3.lrs.lt/pls/inter/zetika?r_id=993&k_id=1&d_id=54895

kalbą su pateiktų įtariamojo asmens tekstų kalba ir ieškant idiolekto požymių¹¹. Elektroninių laiškų autoriaus identifikacijos galimybės analizuojamos šios disertacijos praktinėje dalyje.

Klasifikaciniai lingvistiniai tyrimai atliekami, kai įtariamų asmenų nėra arba iš jų negalima imti rašto kalbos pavyzdžių lyginimui. Šiuose tyrimuose susitelkiama į sociolekto požymius. Jei tiriamojo teksto kalba pakankamai informatyvi, ekspertai gali nustatyti:

- 1) ar lietuviško teksto autoriaus gimtoji kalba yra lietuvių ar nelietuvių;
- 2) koks yra autoriaus išsilavinimas;
- 3) kokia yra autoriaus veiklos sritis;
- 4) kokio amžiaus asmuo sukūrė tekstą (Žalkauskienė 2005, 88).

Šiais tyrimais nustatomos labai bendros autoriaus charakteristikos, tačiau ir jos susiaurina ir sukonkretina įtariamųjų paiešką, padeda paneigti neteisingus įtarimus.

Diagnostinės lingvistinės ekspertizės skiriamos siekiant nustatyti autoriaus būseną teksto kūrimo metu ir teksto sukūrimo sąlygas. Diagnostinės užduotys yra tokios:

1) nustatyti, ar tekstą autorius kūrė savarankiškai, ar nebuvo pašalinės įtakos. Toks klausimas gali kilti, kai įtariama, kad tekstas buvo vieno asmens padiktuotas kitam.

2) nustatyti, ar teksto kalba nebuvo iškraipyta tyčia. Tekstas gali būti iškraipytas įvairiais būdais: demonstruojamas menkesnis raštingumas (daromos gramatinės klaidos), apsimetama kito socialinio sluoksnio, kitos lyties individu. Minėti požymiai nustatomi įvertinus įprastų ir išgalvotų autoriaus kalbos požymių fragmentiškumą, kadangi būtent požymių fragmentiškumas rodo, kad tekstas yra deformuotas.

---

¹¹ Plačiau šie tyrimai komentuojami 1.2.2.6. skyrelyje.

3) išsiaiškinti, ar autorius kūrė tekstą būdamas įprastos ar neįprastos būsenos. Neįprasta būsena vadinamas susijaudinimas, įtampa, apsvaigimas nuo narkotikų ar alkoholio, psichinės ligos (Žalkauskienė 2005, 88). Taigi, neįprastumas čia yra visuomenės standartų neatitikimas, pačiam asmeniui tokia būsena gali būti dažnai pasikartojanti.

1. 2. 2. 2. Autorystės tyrimų objektai

Autorystės tyrimo objektai gali būti tekstai, kurie patys yra nusikalstami: šmeižto ir šantažo laiškai, grasinimai susidoroti ir pan. Įtariamam asmuo paprastai neigia rašęs inkriminuojamą tekstą, tad eksperto išvada, kad asmuo yra arba nėra teksto autorius, tampa nusikaltimo padarymo ar nepadarymo įrodymu. Taip pat tyrimo objektais tampa nusikaltimus galintys padėti atskleisti tekstai: asmeniniai laiškai, skundai, kreipimaisi ir kt. Tokiuose tekstuose esanti informacija gali būti svarbi nusikaltimo tyrimui arba kaip įrodymas teisme, tačiau ir šiuo atveju susiduriama su problema, kai asmenys ginčija tekstų autorystę. Pvz., byloje dėl santuokos nutraukimo ir santuokinio turto padalijimo buvo tirti asmeniniai elektroniniai laiškai. Vyro kitai moteriai siųsti laiškai turėjo įrodyti jo neištikimybę žmonai ir vyro kaltę dėl santuokos iširimo bei padėti žmonai prisiteisti kompensaciją už moralinę žalą. Tačiau vyras neigė rašęs tiriamuosius laiškus, tad teismo lingvistams buvo paskirtas autorystės tyrimas, kuriam pateikti 33 vyro vardu elektroniniu paštu siųsti laiškai, rašyti trijų mėnesių laikotarpiu. Atlikus teismo lingvistinį tyrimą buvo nustatyta rašybos, skyrybos, leksikos, sintaksės, teksto struktūros ir turinio požymių sutapimų, kurių visuma leido padaryti išvadą, kad vyras yra tiriamųjų elektroninių laiškų autorius. Tad elektroninių laiškų, kaip ir kitų internete kuriamų tekstų, autorystė gali būti svarbi bylos nagrinėjimui, tačiau kol kas tai yra nauja autorystės tyrimų sfera, kuriai taikomos rašytinės kalbos autoriaus nustatymui kurtos metodikos. Plačiau elektroninio diskurso autorystės tyrimo problemos aptariamos 1.2.2.7. skyrelyje.

Autorystės tyrimo galimybės labiausiai priklauso nuo paties teksto – jo apimties, kalbos pobūdžio. Tokiam tyrimui tinkamiausi yra buitinio stiliaus tekstai, kurių optimali apimtis yra 500 žodžių (Metodinės rekomendacijos 2000, 21). Buitinio stiliaus tekstai mažiausiai saistomi tam tikram žanrui keliamų reikalavimų, todėl juose palankiausios sąlygos autoriaus individualumui atsiskleisti. Tiriamų tekstų apimtis yra svarbi dėl to, kad autorystės tyrimų išvados daromos ne iš pavienių požymių, o jų visumos, tad trumpuose tekstuose nustatytų individualumo raiškos požymių gali nepakakti išvadai. Elektroniniai laišakai paprastai yra trumpesni tekstai, bet jie dažnai rašomi ne pavieniai, o sudaro tą pačią temą plėtojantį tų pačių žmonių laiškų ciklą, kuris gali būti vertinamas kaip tekstų visuma, pakankama autorystės tyrimui. Todėl šiame darbe pasirinkta tirti ir lyginti šešių autorių laiškų rinkinius.

1. 2. 2. 3. Autorystės tyrimai Vakarų šalyse

Anglosaksų šalyse pirmasis autorystės klausimą teismo kontekste kėlęs darbas buvo parašytas Jano Svartviko 1968 metais. Šiame darbe analizuoti parodymai žmogžudystės byloje, nagrinėtoje prieš 15 metų nuo knygos parašymo, tad kalbos analizė buvo atlikta ne kaip teismo proceso dalis, turinti įrodomąją galią, o kaip teorinis darbas. J. Svartviko studija yra pirmoji, kurioje pavartotas teismo lingvistikos terminas (angl. *forensic linguistics*), ir kurioje kalbos analizei taikyti statistiniai skaičiavimai (Olsson 2008, 20).

Anglosaksiškose šalyse teismo lingvistika formavosi kaip taikomosios kalbotyros šaka atskirai nuo kriminalistikos mokslo. Lingvistai daugiausia užsiėmė teoriniais darbais, netaikydami jų praktiniams teisės saugos tikslams. Į praktinį ekspertinį darbą orientotis anglosaksiškose šalyse imta per pastaruosius 15 metų, per šį laikotarpį sustiprėjo ir pati teismo lingvistikos mokslo šaka (Coulthard, Johnson 2007, 5). Didžiausią reikšmę šių šalių teismo lingvistikai turėjo Kalifornijos valstybinio universiteto profesorius Geraldas R. McMenamino

(2002) bei Didžiosios Britanijos Astono universiteto profesoriaus Malcolmo Coulthardo (2007) darbai, apibrėžę teismo lingvistinių tyrimų galimybes.

Teismo lingvistikos raidai Vakarų Europos šalyse didelės įtakos turėjo tyrimai, atliekami Vokietijoje. Čia jie paprastai vadinami lingvistine (teismine) teksto analize (vok. *Linguistische (Forensische) Textanalyse*). Tyrimai šioje srityje Vokietijoje pradėti XX a. aštuntame dešimtmetyje ir buvo orientuoti į ekspertinę praktiką. Vokietijos lingvistų ir teisininkų domėjimasi kalbos tyrimo galimybėmis teisėsaugos poreikiams tenkinti nulėmė šalyje vykę ekstremistiniai išpuoliai, grobimo ir šantažo atvejai, kurių tyrimuose įrodomąją reikšmę turėjo įvairių dokumentų tekstai. Teismo lingvistikos kaip savarankiškos disciplinos teorinius pagrindus Vokietijoje padėjo Hannes Kniffkos darbai (1981, 1990), taip pat reikšmingi Christos Baldauf tyrimai (1999). Individualumo raiška kalboje Vokietijos teismo lingvistų tyrinėjama dviem aspektais: analizuojamos tekstų klaidos ir stiliaus (individualiojo ir funkcinio) požymiai. Nepaisant esančio įdirbio, vokiečių teismo lingvistai savo darbuose nurodo, kad trūksta sistemingų idiolekto studijų, kalbos klaidų paplitimo visuomenėje ir kt. duomenų, ir tai labai sunkina lingvistinės ekspertizės teorijos kūrimo darbą bei praktinę ekspertų veiklą (Baldauf 1999).

Šiuo metu teismo lingvistikoje taikomi ir tekstynų lingvistikos bei kompiuterinės lingvistikos metodai. Vokietijos federaliniame kriminalistinių nusikaltimų tyrimo biure (Bundeskriminalamt – BKA) sukurta ir sėkmingai taikoma automatizuota sistema KISTE (Kriminaltechnisches Informationssystem Texte). Ši sistema yra duomenų bazė, kurioje sukaupta visa BKA lingvistų tirta medžiaga, o kartu ji atlieka įvairias kompiuterines tekstų kalbos palyginimo funkcijas (plačiau apie tai žr.: Ryngevič 2006, 198–199), tačiau kompiuterinė programa naudojama tik kaip pagalbinis metodas šalia kokybinės tekstų analizės. Vokietijos federaliniame kriminalistinių nusikaltimų tyrimų biure buvo bandyta sukurti ir kompiuterinę automatizuotą tekstų analizės ir galutinių išvadų pateikimo

programą, tačiau neigiami tyrimų rezultatai parodė, kad programa neveiksminga, ir privertė atsisakyti šio sumanymo (Ryngevič 2006, 199).

Nepaisant neigiamos Vokietijos teismo lingvistų patirties bandant autorystės tyrimus atlikti vien kompiuterine programa, kalbos analizės programas kuriantys informatikai tebesiūlo autorystės tyrimams taikyti stilometriją (angl. *stylometry*)¹². Stilometrijos metodas buvo sukurtas literatūros kūrinių ir istorinių dokumentų atribucijai (plačiau žr.: Tankard 2001, 51-64). Pasitelkus stilometrijos metodą tiriami tik tie kalbinės raiškos požymiai, kurie suskaičiuojami kompiuterinėmis programomis: vertinamas atskirų raidžių pasikartojimo dažnumas, žodžių ir sakinių ilgis, funkcinų žodžių (jais vadinami tarnybiniai, modaliniai ir dalis kitų su teksto tema mažiau susijusių žodžių) pasikartojimas ir kiti požymiai¹³ (Zheng ir kt. 2006, 385; Vel ir kt. 2001). Vis dėlto stilometrijos metodo taikymas ekspertinėje praktikoje dažnai yra neįmanomas dėl to, kad autorystės tyrimams pateikiami tekstai paprastai yra per trumpi statistinei analizei, o lyginamosios medžiagos apimtis taip pat dažniausiai yra ribota. Kaip teigia Vokietijos teismo lingvistė Christa Baldauf, tik nedaugelio teismo lingvistų tiriamų tekstų apimtis viršija 200 žodžių (Baldauf 1999, 94–95), o automatinis tekstų analizės metodas, tinkamas teismo lingvistikai, dar nėra sukurtas – autorystės nustatymas tebėra lingvisto kompetencija ir intelektualus darbas (Baldauf 1999, 100). Tokia pati mintis išdėstyta ir kito vokiečių lingvisto U. Engelo. Pasak šio mokslininko, statistinių metodų taikymas teismo lingvistikoje dažnai yra neleistinas, abejotinas visų pirma todėl, kad turimi tekstai paprastai būna per trumpi (Engel 1993).

Taip pat atkreiptinas dėmesys ir į stilometrijos metodais atliekamos teksto analizės ribotumą – kompiuterinės programos nesugeba įvertinti viso kalbos sistemos sudėtingumo ir kalbinės raiškos variantiškumo, kalbinės situacijos, žodžiais perteikiamos reikšmės. Vien statistika paremtuose tyrimuose išvados

---

¹² Pasak G. R. McManamino, stilometrija vadinamas kiekybinis kalbos analizės metodas, kai tam tikri kalbos rodikliai yra surandami tekstuose ir vienaip ar kitaip matuojami, pvz., skaičiuojamas tam tikrų kalbos vienetų santykinis pavartojimo dažnis turimuose tekstuose (McManamin 2002, 76).

¹³ Stilometrijos analizuojami požymiai išvardinti 1.2.2.6.1. skyriuje 2 lentelėje.

daromos vertinant tik kalbos formos lygmenį – į tekstų turinį, žodžių semantiką, pavartojimo motyvus, kalbos pragmatikos dalykus nėra atsižvelgiama. Kaip yra pastebėjęs Semionas Moisevičius Vulas, autorystės tyrimo objektas yra individas, o ne pati kalba, todėl būtina tirti ne tik kalbos formos, bet ir turinio bei prasmės lygmenis (Vul 1977, 13). Pastarųjų kalbos lygmenų požymiai nėra suskaičiuojami kompiuterinėmis programomis, jų analizei reikalingi kokybiniai tyrimo metodai.

Stilometrijos metodų pritaikymo ekspertiniams autorystės tyrimams problemą iliustruoja Timo Grant'o ir Kevino Bakerio straipsnyje aprašytas pagrindinių komponentų analizės (angl. *Principal Component Analysis – PCA*) metodas, straipsnio autorių apibūdintas kaip sėkmingiausias ir labiausiai išplėtotas metodas, kalbos analizei taikomas pastaruoju metu (Grant ir kt. 2001, 68). Į kompiuterinę programą įvedami dviejų autorių tekstų rinkiniai ir tiriamasis tekstas, parašytas vieno iš dviejų autorių. Programa sugrupuoja kalbos požymius trijuose tekstų rinkiniuose ir priskiria tiriamąjį tekstą vienam iš autorių. Tačiau programa negali atlikti užduoties, jei tiriamasis tekstas parašytas trečio autoriaus. Atliekant autorystės tyrimus teismo bylose nebūna žinoma, ar tiriamasis tekstas parašytas vieno iš įtariamųjų, ar dar kito asmens, tad PCA programa, kaip ir kiti stilometrijos metodai, gali padėti analizuoti tekstus, bet neišsprendžia autorystės klausimo.

Taigi, naudojant kompiuterines programas tekstų vienetų skaičiavimams atsiveria plačios galimybės tyrinėti įvairius kalbos reiškinius, taip pat ir žodžių vartojimo dažnumą. Statistiniai kalbos tyrimų metodai gali labai praversti moksliniuose darbuose analizuojant kalbos vienetų vartoseną, ir tokių tyrimų išvadamis gali būti remiamasi praktiniame ekspertiniame darbe. Ekspertinėje praktikoje, kai tiriami ilgesni tekstai, kiekybiniai kalbos vienetų vartojimo dažnumo paskaičiavimai gali būti taikomi kaip pagalbinis tyrimo metodas šalia kokybinės teksto analizės. Atsižvelgiant į šiuos pastebėjimus, disertacijoje idiolekto požymiai tiriami pasitelkus tekstyną ir derinant kiekybinį bei kokybinį tyrimo metodus, siekiant apimti ir kalbos formos, ir turinio lygmenis.

1. 2. 2. 4. Autorystės tyrimai Sovietų Sąjungos šalyse

Sovietų Sąjungos šalyse autorystės tyrimų raida gerokai skyrėsi nuo situacijos Vakarų šalyse. Skirtumus nulėmė tai, kad Sovietų Sąjungoje autorystės tyrimai formavosi kaip kriminalistikos mokslo šaka, atsižvelgiant į nusikaltimų išaiškinimo poreikius. Specialūs autorystės tyrimų metodai kurti laikantis kriminalistikos mokslui taikomų reikalavimų, o tyrimai buvo atliekami valstybinių ekspertų, kurių išvados vertintos kaip įrodymai bylose. Reikia pastebėti, kad tuo metu, kai Janas Starvikas paskelbė pirmąjį anglosaksų šalyse autorystės klausimus teisiniame kontekste nagrinėjantį darbą, Sovietų Sąjungos šalyse jau buvo kuriamos specialios metodikos teismo autorystės tyrimams ir šie tyrimai taikyti praktikoje.

Sovietų Sąjungoje pirmieji darbai iš autorystės tyrimų buvo kelios mokslinės disertacijos: T. Markovos (1956 m.), M. Segajaus (1959 m.), V. Tomilino (1963 m.), E. Babajevos (1970 m.), S. M. Vulo (1975 m.). Šiais darbais buvo remiamasi ekspertinėje praktikoje. Vėliau autorystės tyrimo metodikos buvo nuolat tobulinamos. Pastaruoju metu kalbos individualumo tyrimais Rusijoje domisi ir lingvistai, kurie nėra teismo ekspertai – Galinos Napreenko straipsnyje (Napreenko 2010) aptariamas tam tikrų žodžių pasikartojimo dažnumo tyrimas dviejų autorių internetiniuose tinklaraščiuose. Napreenko darbe analizuotirieveiksmiai, jungtukai ir jungiamieji žodžiai, dalelytės, tam tikrų žodžių, pvz., archaizmų, vartojimas, ir nustatyti jų dažnumo skirtumai tarp dviejų autorių. Tokių leksikos sluoksnių pasirinkimas analizei motyvuojamas tuo, kad būtent šie žodžiai geriausiai atspindi autoriaus psichologinį–kalbinį portretą, nes yra susiję su emocijų ir nuostatų raiška. Tačiau šios disertacijos autorė mano, kad emocijos ir nuostatos taip pat gali būti išreiškiamos veiksmažodžiais, būdvardžiais ir kitais žodžiais, todėl išankstinė nuostata, kurių žodžių vartojimo dažnumai gali būti reikšmingi, trukdo aprėpti idiolekto visumą. Šioje disertacijoje idiolekto

atpažinimui svarbią leksiką siekta nustatyti tikrinant visą dažnai vartojamą leksiką ir nustatant autorius skiriančius žodžius, o tik po to juos skirstant į grupes.

1. 2. 2. 5. Autorystės tyrimai Lietuvoje

Kalbos individualumu teismo ekspertai Lietuvoje pradėjo domėtis XX amžiaus septintojo dešimtmečio pabaigoje – aštuntojo pradžioje. Iš pradžių tai buvo rašysenos tyrimo dalis – siekiant nustatyti tekstą parašiusį žmogų be rašysenos požymių buvo įvertinami ir kai kurie kalbinės raiškos požymiai (rašybos klaidos, tarmybės ir kt.). 1972 m. Ona Dambrauskaitė apgynė kandidato disertaciją „Kriminalistinis lietuvių rašto kalbos tyrimas“ (Dambrauskaitė 1972), kurioje kalbos tyrimai vertinami kaip atskira ekspertizė. Dambrauskaitės darbe daugiausiai dėmesio skirta rašybos ir skyrybos klaidoms bei tarmybėms ir archaizmams, o ne stiliaus analizei. 1999 m. Anelė Žalkauskienė sukūrė naują autorystės tyrimų metodiką, orientuotą į individualiojo stiliaus požymių tyrimą (Žalkauskienė 1999). Žalkauskienės pasiūlytoje metodikoje daugiausia dėmesio skirta sinonimikai (analizuojama, kurie iš galimų sinonimų ar sinonimiškai vartojamų konstrukcijų pasirenkami autoriaus) bei stilistinėms figūroms. Žurnaluose teisininkams buvo paskelbtas pluoštas straipsnių apie autoriaus nustatymo galimybes (Žalkauskienė 1996, Žalkauskienė 1997, Žalkauskienė, Žalkauskas 1999, Žalkauskienė 2000, Žalkauskienė 2002, Žalkauskienė 2003).

2002 m. Renata Ryngevič apgynė daktaro disertaciją „Kriminalistinės lingvistikos teoriniai pagrindai ir jos metodų bei rekomendacijų taikymas teismo ekspertizėje“. Nors tai yra teisės srities disertacija, tačiau autorė gebėjo susieti lingvistines ir teises žinias. Disertacijoje pateikta vertingų žinių apie užsienio šalių praktiką: išsamiai apžvelgta praktinių ir mokslinių autorystės tyrimų istorija ir dabartinė situacija Vokietijoje, taip pat aptarti moksliniai šios srities darbai Lenkijoje. Praktinėje Ryngevič disertacijos dalyje atlikta klaidų, daromų rašant gimtąja ir negimtąja kalba, analizė ir nustatyta, kokios klaidos yra sietinos su

autoriaus gimtąją kalbą. Analizuoti lietuvių, rusų ir lenkų jų gimtąją kalbą rašyti tekstai ir šių tekstų vertimai į kitas mokamas kalbas (lietuvių, rusų ir lenkų). Disertacijoje išnagrinėtos rašybos, skyrybos, gramatikos, leksikos ir stiliaus klaidos. Daroma išvada, kad leksikos ir stiliaus klaidos mažiau sietinos su konkrečia kalba nei rašybos, skyrybos ir gramatikos klaidos. Ryngėvič pateikta klaidų analizė aktualiausia klasifikaciniams autoriaus gimtosios kalbos nustatymo tyrimams. Klaidos analizuojamos ir identifikuojant autorių, tad Ryngėvič disertacijoje pateikti pastebėjimai gali būti naudingi ir identifikaciniuose tyrimuose, bet pačioje disertacijoje individualūs rašiusiųjų kalbos vartosenos įgūdžiai neanalizuoti ir idiolekto tema nenagrinėta.

Kaip matyti iš pateiktos autorystės tyrimų apžvalgos, Lietuvoje yra sukurti autorystės analizės pagrindai, tačiau reikalingi išsamesni darbai atskirose autorystės tyrimų srityse. Šios disertacijos praktinė užduotis yra praplėsti Lietuvoje taikomą autoriaus identifikavimo metodiką, papildant ją elektroninio diskurso tyrimams svarbiais aspektais. Norima išsiaiškinti, į kokius kalbos požymius turėtų būti telkiamas dėmesys analizuojant internete kurtus tekstus, nes tokių tekstų daugėja, o interneto kalba skiriasi nuo įprastos rašytinės kalbos. Taip pat, vadovaujantis esamais diskurso tyrimais, norima šalia metoduose numatomų stiliaus požymių analizuoti ir konkretaus diskurso nulemtą idiolekto raišką.

1. 2. 2. 6. Rašytinės kalbos požymių klasifikacijos autorystės tyrimuose

Siekiant, kad autorystės tyrimai būtų išsamūs ir apimtų visų kalbos lygmenų požymius, galinčius turėti identifikacinės vertės, kuriamos rašytinės kalbos požymių klasifikacijos. Autorystės tyrimams sukurtos kalbos požymių klasifikacijos remiasi kitų lingvistikos sričių tyrimais. Pirmosios kalbos požymių klasifikacijos buvo kuriamos, kai kalba daugiausiai buvo tiriama kaip sistema, tad ir teismo lingvistikoje rašytinės kalbos požymiai buvo skirstomi pagal kalbos pakopas į rašybos, skyrybos, leksikos, gramatikos ir stiliaus. Vėliau, įsigalėjus

funkcinės gramatikos idėjoms, daugiau dėmesio imta skirti stiliaus analizei, imta atsižvelgti į kalbos vienetų paskirtį, adresato tikslus (Vul 1977, Žalkauskienė 1999). Kuo daugiau kalbos lygmenų apima autorystės tyrimas, tuo patikimesni yra jo rezultatai, todėl nei viena rašytinės kalbos požymių klasifikacija nėra baigtinė, nauji kalbos tyrimai yra pagrindas nuolat plėsti identifikacinės vertės turinčių rašytinės kalbos požymių sąrašus. Toliau šiame skyriuje apžvelgiamos autorystės tyrimams skirtos rašytinės kalbos požymių klasifikacijos Vakarų šalyse, buvusioje Sovietų Sąjungoje ir Lietuvoje.

1. 2. 2. 6. 1. Rašytinės kalbos požymių skirstymas Vakarų šalyse

Kaip jau minėta, Vakarų šalyse teismo lingvistikai nebuvo keliami kriminalistikos mokslo reikalavimai ir tyrimo metodai nebuvo griežtai apibrėžti. Siekiant nustatyti autorių, tekstas buvo ir yra analizuojamas tiesiog taikant lingvistikos mokslo žinias. Pvz., Vokietijos teismo lingvisto H. Kniffkos siūloma analizuoti visus kalbos lygmenis: rašybą, skyrybą, žodyno pasirinkimą, semantiką, sintaksę, žodžių tvarką, kultūros žinias, pragmatines žinias ir t. t. (Kniffka 1993). Šio tyrėjo nuomone, atliekant autorystės analizę visi teksto požymiai, kuriuos tik įmanoma nustatyti, gali būti svarbūs ir naudingi konkrečiu atveju. Vis dėlto Vokietijoje vadovaujamosi tam tikra autorystės tyrimų metodologija ir rašytinės kalbos požymiai, svarbūs nustatant autorystę, skiriami į dvi grupes, parodytas 1 lentelėje.

1 lentelė. *Rašytinės kalbos požymių skirstymas autorystės tyrimams Vokietijoje* (Ehrhardt 2008)

Klaidos	Stilistiniai požymiai
skyrybos klaidos	skyrybos ženklų vartojimo polinkiai
rašybos klaidos	gramatinių formų pasirinkimas
gramatikos klaidos	sakinių sintaksinis sudėtingumas
žodyno klaidos	funkcinis stilius, teksto struktūra, išdėstymas

Kaip matyti iš 1 lentelės, Vokietijos teismo lingvistai itin daug dėmesio skiria klaidų analizei – klaidos skiriamos kaip atskira požymių grupė, o visi kiti teksto požymiai laikomi stilistiniais. Klaidų analizei daug dėmesio buvo skiriama ir Sovietų Sąjungos, taip pat ir Lietuvos, autorystės tyrimo metodikose, tačiau pakilus visuomenės raštingumui ši požymių grupė tapo ne tokia informatyvi kaip anksčiau.

Šioje disertacijoje nagrinėjami asmeniniai elektroniniai laišakai, kaip ir dalis kitų elektroninio diskurso (toliau – ED) tekstų, dažnai yra parašyti netaisyklinga kalba ir neredaguoti, tad jų tyrimams klaidų analizė turėtų būti svarbi. Tačiau kyla klausimas, kas turėtų būti laikoma klaida neoficialiajame ED tekste, esančiame už bendrinės kalbos ribų. Sąmoningas nukrypimas nuo bendrinės kalbos normų gali būti tam tikrų ED žanrų norma ir visuotinis reiškinys, nesietinas su idiolektu. Tad ED autorystės tyrimuose klaidos turėtų būti vertinamos atsargiai, atskiriant visuotinai tam tikrame ED žanre priimtą bendrinės kalbos normų neatitinkančią vartoseną nuo pavienių autorių daromų klaidų.

Kiek kitokia požymių sistema pateikiama JAV teismo lingvisto Geraldo R. McMenamino, autorystės tyrimus grindžiančio stiliaus analize. Šis mokslininkas skiria tokias autoriaus identifikavimo požymių grupes:

- teksto išdėstymas (paraštės, komponavimas lape ir pan.),
- skyrybos polinkiai,
- rašybos tendencijos (visi galimi variantai ir klaidos),
- dažnesnis tam tikros darybos žodžių vartojimas,
- sintaksinės teksto ypatybės (sakinių struktūra, derinimas, jungimas, skyryba),
- leksikos vartojimo tendencijos (žodžių ir frazių pasirinkimas),
- semantiniai konkurentai (semantiniai žodžių, frazių ir sakinių bruožai),
- kalbos formų atitikimas funkciniam stiliui,
- kalbų sąveikos požymiai (kitų kalbų bruožai tekste) (2002, 122).

Kaip matyti, McMenaminas susitelkia į konkuruojančių kalbos formų tyrimą, netaisyklingos vartosenos neišskirdamas kaip atskiros požymių grupės. Į šią klasifikaciją patenka ir vokiečių neminėtos konkuruojančios leksikos ir semantikos formos. Pastebėtina, kad skirdamas idiolekto raiškos požymių grupes, McMenaminas nesistengia laikytis vieno pagrindo: greta vardija ir leksikos, sintaksės, žodžių darybos lygmenis, ir funkcinius stilius bei kalbų sąveiką. Šios disertacijos autorės nuomone, toks laisvesnis požiūris į kalbinės raiškos požymių sistemą leidžia aprėpti daugiau kalbinės raiškos aspektų, tačiau nesuteikia tyrimui kryptingumo.

Kaip jau buvo minėta, be kokybinės stiliaus analizės, anglosaksiškose šalyse taikomi ir statistinės kalbos analizės metodai. Atliekant tokius tyrimus teksto vienetų pasikartojimo dažnius siekiama įvertinti statistiškai ir taip matematiniais skaičiavimais pagrįsti išvadas apie tekstų autorystę. Kompiuterinėmis programomis skaičiuojami teksto vienetai pateikti 2 lentelėje.

2 lentelė. *Stilometrijos metodu skaičiuojami teksto vienetai* (pgl. Zheng ir kt. 2006, 385)

Lygmenys	Požymiai
Grafinis	bendras rašmenų skaičius, bendras raidžių skaičius, bendras didžiųjų raidžių skaičius, bendras skaitmenų skaičius, bendras tarpelių skaičius, kiekvienos raidės pasikartojimo dažnis, simbolių pasikartojimo dažnis
Leksikos	bendras žodžių skaičius, bendras trumpų žodžių skaičius, vidutinis žodžių ilgis, vidutinis sakinių ilgis skaičiuojant žodžius, bendras skirtingų žodžių skaičius, žodyno turtingumas ir kt.
Sintaksės	skyrybos ženklų dažnis, funkcinių žodžių ¹⁴ dažnis
Teksto struktūros	bendras eilučių skaičius, bendras sakinių skaičius, bendras pastraipų skaičius, sakinių vienoje pastraipoje skaičius, žodžių pastraipoje skaičius ir kt.
Turinio	raktinių žodžių ¹⁵ dažnis

¹⁴ Anglų kalbotyroje žodžiai skirstomi į funkcinius (*function words*) ir turinio žodžius (*content words*). Funkciniais žodžiais vadinami tie, kurių paskirtis yra atskleisti gramatinius santykius sakinyje. Jiems priskiriami artikeliai, įvardžiai, jungtukai, pagalbiniai veiksmažodžiai, dalelytės, jaustukai, pertarai. (Crystal 2003, 193)

Kaip matyti iš 2 lentelės, skaičiuojami tik formaliojo kalbos lygmens požymiai ir raktinių žodžių dažnis, labiau sietinas su teksto tema nei idiolektu. Kaip jau buvo minėta aptariant Vokietijos teismo lingvistikos patirtį, praktiniame ekspertiniame darbe statistinės kalbos analizės metodai kol kas gali būti taikomi tik kaip pagalbiniai, nes yra tinkami tik ilgiems tekstams ir apima tik nedidelę kalbinės raiškos dalį.

Šioje disertacijoje tiriamas žodžių vartojimo dažnumas, tačiau vertinant ne jų ilgį ar kitus statistinius parametrus, o tekste atliekamą funkciją. Taip pat analizuojami skyrybos ženklų, simbolių, skaitmenų vartojimo dažnumai, siekiant, kad analizės duomenis būtų galima pritaikyti ir trumpų tekstų tyrimams.

1. 2. 2. 6. 2. Rašytinės kalbos požymių klasifikacijos Sovietų Sąjungoje

Kaip jau buvo minėta, teismo lingvistika Sovietų Sąjungoje buvo kuriama kaip kriminalistikos mokslo šaka ir jos metodai turėjo atitikti kriminalistikos mokslo reikalavimus. Vadovaujantis bendraisiais kriminalistikos mokslo reikalavimais visose kriminalistinėse ekspertizėse įrodymui pasitarnaujantys požymiai buvo skirstomi į bendruosius ir specialiuosius. Kriminalistikos teorijoje bendraisiais požymiais vadinami tie, kurie parodo bendrąsias tam tikros objektų grupės savybės, o specialiaisiais tie, kurie leidžia konkretų objektą išskirti iš vienaarūšių objektų grupės ir jį identifikuoti (Kurapka 1998, 17). Pvz., rašytinės kalbos tyrime bendrasis požymis galėtų būti autoriaus raštingumas, o specialiaisiais požymiais – konkrečios jo daromos klaidos.

Pirmoji Sovietų Sąjungoje rašytinės kalbos požymius bandė skirstyti L. D. Markova 1956 m. Kijeve apgintoje kandidato disertacijoje „Identifikaciniai rašto požymiai tarybinėje kriminalistinėje ekspertizėje“. Ji skyrė penkis rašytinės

---

¹⁵ Tekstynų lingvistikoje raktiniais žodžiais vadinami neįprastai dažnai tam tikrame tekste ar tekstuose pasikartojantys žodžiai lyginant su turimu tekstynu. Šie žodžiai rodo tam tikrą teksto temą, pvz., skelbimų, skirtų prekyvimui, kalboje raktiniai žodžiai gali būti „parduodu“, „perku“, „kaina“ ir pan. (Zheng ir kt. 2006, 384).

kalbos lygmenis: leksikos, rašybos, sintaksės, skyrybos ir stiliaus, nurodydama, kokie kiekvieno lygmens požymiai turėtų būti tiriami norint nustatyti autorių (Markova 1956). Markovos rašytinės kalbos požymių klasifikacija pateikta 3 lentelėje.

3 lentelė. *L. D. Markovos rašytinės kalbos požymių klasifikacija* (vgl. Markova 1956)

Lygmenys	Požymiai	
	Bendrieji	Specialieji
Leksikos	žodyno turtingumas, profesinė leksika, tarnybės, archaizmai, žargonas, žodžių nebūdinga jiems reikšme vartojimas, barbarizmai	rašančiojo įprotis vartoti konkretų žodį iš konkuruojančių leksikos variantų, dažnas tam tikro žodžio ar žodžių junginio vartojimas
Sintaksės	dažnesnis tam tikro tipo sakinių vartojimas, žodžių tvarka sakiniuose, sintaksės taisyklių pažeidimai	savita tam tikrų sakinių struktūra, visuomenėje retai pasitaikančios vieno autoriaus tekstuose pasikartojančios sintaksės klaidos
Stiliaus	konkreto funkcinio stiliaus bruožai	saviti leksikos deriniai, tam tikros visuomenėje retai pasitaikančios stiliaus klaidos
Rašybos	rašybos taisyklių pažeidimai, tarmiškų formų vartojimas, kitos kalbos ar senesnių rašybos taisyklių įtaką rodančios klaidos	visuomenėje retai pasitaikančios vieno autoriaus tekstuose tam tikruose žodžiuose pasikartojančios rašybos klaidos
Skyrybos	dažnesnis tam tikro skyrybos ženklų vartojimas, teksto skirstymas pastraipomis	pastraipų turinys ir struktūra, visuomenėje retai pasitaikančios vieno autoriaus tekstuose tam tikruose sakiniuose pasikartojančios klaidos

Iš 3 lentelės matyti, kad bendrieji rašytinės kalbos požymiai turėtų padėti įvertinti tiriamo teksto autoriaus raštingumą ir priskirti jo kalbą tam tikram sociolektui, dialektui ir pan. Kaip specialieji požymiai nurodomi tik su konkreto autoriaus kalbine raiška sietini požymiai. Kalbant apie specialiuosius požymius pabrėžiama jų pasikartojimo vieno autoriaus tekstuose svarba. Taip pat matyti, kad specialieji požymiai atpažįstami lyginant tarpusavyje konkuruojančias visuomenėje labiau įprastas ir mažiau įprastas kalbinės raiškos formas. Taigi,

Markova manė, kad ekspertas turi gerai žinoti, kurių kalbos vienetų vartoseną yra įprasta visuomenėje, kad galėtų atpažinti visuomenėje retai pasitaikančią vartoseną. Šio darbo autorė pritaria Markovos nuomonei ir mano, kad šiuo metu itin aktualūs lietuviško ED tyrimai, nes norint atpažinti ED sukurto teksto autorių reikia pažinti ED įprasta tapusią kalbos vartoseną.

Pastebėtina, kad Markova rašytinės kalbos požymius autorystės tyrimams suklasifikavo gerokai anksčiau nei Vakarų šalių lingvistai. Markovos kalbos požymių klasifikacija apima panašius kalbos lygmenis kaip ir 2006 Zheng ir kt. aprašomas stilometrijos metodas, jei gretintume rašybą ir grafiką, teksto struktūrą, skyrybą ir sintaksę, tačiau šiuose lygmenyse išskiriami požymiai visai skirtingi – Markovos siūloma daug gilesnė kalbos vienetų konkurencijos ir vartojimo analizė. Suprantama, kad pirmoji rašytinės kalbos požymių klasifikacija nebuvo baigtinė ir vėliau buvo kitų mokslininkų tobulinta. 1957 m. savo rašytinės kalbos požymių skirstymus pasiūlė B. Komarinecas, 1959 m. M. J. Segajus, 1963 m. V. Tomilinas, 1968 m. G. P. Granovskis, 1970 m. E. E. Babajeva, 1973 m. N. V. Bielovas. Reikšmingiausia buvo 1975 m. Semiono Moisevičiaus Vulo pasiūlyta rašytinės kalbos tyrimo metodika autoriaus identifikacijai ir požymių klasifikacija. Ši metodika buvo visuotinai pripažinta Sovietų Sąjungoje, taip pat ir Lietuvoje, ir taikyta bei tebetaikoma ekspertinėje praktikoje.

Pasak Vulo, tekstas yra sudėtingas sisteminis tyrimo objektas, kuriame galima išskirti dvi tarpusavyje susijusias struktūras: formaliąją kalbinę raišką (sintaksės, leksikos, stilistikos, skyrybos, rašybos požymiai) ir nekalbinę (prasmės, tematikos), apimančią tekste atsispindinčius logikos ir mąstymo savitumus.

Bendraisiais rašytinės kalbos formaliojo lygmens požymiais Vulas vadina rašytinės kalbos įgūdžius rodančias charakteristikas, pagal kurias nustatomas autoriaus gebėjimas rašyti tam tikrą funkcinį stilių atitinkantį rišlų tekstą. Šis gebėjimas vertinamas pagal leksikos, sintaksės ir stilistikos vienetų vartojimo įgūdžius bei rašybos ir skyrybos taisyklių išmanymą. Specialiaisiais požymiais

Vulas vadina pasikartojančius kalbos sistemos pažeidimus, pasikartojantį tam tikrų kalbos elementų vartojimą, pasikartojančius kalbos priemonių, vartojamų tipinėse kalbinėse situacijose, derinius (Vul 1977, 30). Vulo pasiūlytas bendrųjų ir specialiųjų formaliojo kalbos lygmens požymių skirstymas pateiktas 4 lentelėje.

4 lentelė. S. M. Vulo rašytinės kalbos formaliojo lygmens požymių klasifikacija (pgl. Vul 1977)

Lygmenys	Bendrieji požymiai	Specialieji formaliojo kalbos lygmens požymiai
Leksikos	geri, vidutiniai arba prasti leksikos, sintaksės bei stilistikos vienetų vartojimo įgūdžiai	žodžio vartojimas neįprasta reikšme arba neįprastuose junginiuose su kitais žodžiais; tarmybių, vulgarizmų, žargono, slengo, barbarizmų vartojimas; profesionalizmą, archaizmą, naujadarų, kurių nors frazeologizmą, žodžių junginių vartojimas; pastovus vartojamų leksikos priemonių santykis (pvz., abstrakčios ir konkrečios leksikos); žodyno turtingumas
Sintaksės		pasikartojantis sintaksės normų pažeidimas; dažnesnis arba savitas tam tikrų sintaksinių konstrukcijų vartojimas; pastovus vartojamų sintaksinių priemonių santykis (pvz., vientisinių ir sudėtinių sakinių); sintaksinių konstrukcijų turtingumas
Stilistikos		pasikartojantys stiliaus neatitikimai; pasakymų kompozicijos savitumas
Rašybos	geri, vidutiniai, prasti ir „nuliniai“ rašybos ir skyrybos įgūdžiai	pasikartojanti klaida tam tikro žodžio rašyboje; pasikartojantis tam tikros rašybos taisyklės pažeidimas;
Skyrybos		pasikartojantis tam tikros skyrybos taisyklės pažeidimas; savitas arba dažnesnis kurio nors skyrybos ženklų vartojimas; skyrybos ženklų vartojimo įvairovė, dažnumas

Lyginant Vulo formaliojo kalbos lygmens požymių klasifikaciją su Markovos pasiūlyta klasifikacija matyti, kad skiriami tie patys kalbos lygmenys, tačiau Vulo kitaip suprantami ir skirstomi bendrieji požymiai –Vulas juos vertina

kaip tam tikrą įgūdžių lygį, o Markova nurodo konkrečias kalbos savybes. Kai kurios kalbos savybės, pvz., žodyno turtingumas, vieno autoriaus priskiriamos bendriesiems, kito – specialiesiems požymiams. Tad bendrųjų ir specialiųjų požymių grupių išskyrimas gali būti suprantamas įvairiai. Savo klasifikacijoje Vulas detaliau aptaria specialiuosius formaliojo kalbos lygmens požymius. Be to, šalia formaliojo kalbos lygmens jis skiria turinio lygmenį. Visa Vulo autorystės tyrimams pasiūlyta požymių sistema išdėstyta 5 lentelėje.

5 lentelė. *S. M. Vulo autorystės tyrimams pasiūlyta požymių sistema* (pgl. Vul 1977)

Formaliosios kalbinės raiškos lygmuo (žr. 4 lent.)		Leksikos, sintaksės, stilistikos, rašybos ir skyrybos bendrieji ir specialieji požymiai.
Turinio lygmuo	Loginio minčių dėstymo struktūra	- pasikartojančios logikos klaidos; - pirmenybės teikimas tam tikroms loginėms struktūroms, pvz., vienam argumentavimo tipui; - tam tikrų teksto vietų akcentavimas, mintį koreguojančių įterpinių pobūdis ir vieta tekste.
	Mąstymo pobūdis	- požymiai, rodantys sintetinį, analitinį ir mišrųjį tikrovės suvokimo tipus; - požymiai, rodantys aprašomąjį, aiškinamąjį ir mišrųjį suvokimo tipus - požymiai, rodantys minties pabrėžimo polinkius; - požymiai, rodantys aprašomų dalykų vertinimo polinkius.

Šalia kitų mokslininkų tyrinėto kalbos sistemos (teksto formaliosios raiškos) lygmens Vulas, kaip minėta, skyrė ir kalbos turinio lygmenį, pabrėždamas, kad siekiant nustatyti teksto autorių būtina analizuoti tiek formą, tiek turinį. Teksto turinio lygmenyje Vulas skyrė logikos ir mąstymo požymių grupes, taigi, autoriaus atpažinimui siūlė įvertinti tekste atsispindintį gebėjimą logiškai dėstyti mintis ir pasirenkamas loginio samprotavimo strategijas bei tekste atsispindinčius autoriaus suvokimo ir tikrovės išsąmoninimo ypatumus, vertybinę orientaciją. Kalbėdamas apie požymius, rodančius sintetinį, analitinį ir mišrųjį tikrovės

suvokimo tipus, Vulas teigė, kad sintetinio mąstymo žmonės sutelkia dėmesį į bendrą įvykių vaizdą ir bendrąsias aprašomo objekto savybes, praleisdami detales; analitinio mąstymo žmonės sutelkia dėmesį į detales, smulkmenas; mišraus mąstymo žmonės pastebi ir bendrą vaizdą, ir detales. Skirdamas aprašomąjį, aiškinamąjį ir mišrųjį suvokimo tipus, autorius nurodo, kad aprašomąjį tipą pasirenkantys žmonės dėmesį skiria faktams ir aprašo juos, nepateikdami savo vertinimo; aiškinamąjį tipą pasirenkantiems žmonėms rūpi faktų reikšmė ir paaiškinimas; mišriam tipui priklausantys žmonės suderina faktų aprašymą ir paaiškinimą. Minties pabrėžimo polinkiai atskleidžiami stebint, ką autorius akcentuoja tekste, į kokias objekto savybes, į kokias detales kreipia daugiausiai dėmesio, kaip argumentuoja mintis: kokiais faktais, duomenimis, autoritetais remiasi. Taip pat siūloma analizuoti, kaip autorius vertina aprašomus dalykus ir kaip savo vertinimą išreiškia, kas vertinamame objekte sukelia emocinę vertinamąją reakciją (Vul 1977, 33).

Vulo siūlymas tirti ne tik pačią kalbą, bet ir tekste atsispindinčias psichologines autoriaus charakteristikas, yra reikšmingas, nes kiekvieno teksto autorius yra savita asmenybė, o kalba yra individuali tiek, kiek atspindi asmenybę. Pats Vulas savo pateiktą turinio lygmens požymių sistemą laikė tik bandymu parodyti kryptį tolesniems tyrimams, nes stigo kalbos turinio lygmenis analizuojančių lingvistikos darbų, kuriais galėtų remtis autorystės tyrimams skirta metodika. Tačiau išsamesnių kalbos turinio analizės metodikų autorystės tyrimams vis dar nėra sukurta. Kaip matyti iš Vakarų šalių autorystės tyrimams skirtų kalbos požymių klasifikacijų, pvz. McMenamino (2002, 122), sisteminė kalbos turinio analizė autorystės tyrimuose nėra numatoma. Remiantis dabartiniais lingvistinės pragmatikos mokslo darbais kalbos turinio požymių klasifikacija galėtų būti tobulinama.

Ši disertacija skirta idiolekto raiškos ED tyrimui, pasirenkant kalbos lygmenis tyrimui remiamasi kitų mokslininkų nustatytais ED savitumais. Pastebėta, kad ED tyrinėjantys lingvistai daugiausia dėmesio skiria formaliajai

kalbinei raiškai ir šiame kalbos lygmenyje išskiria ED savitus bruožus, o konkrečių turinio požymių analizei neskiriama daug dėmesio. Tikėtina, kad situacija ateityje keisis ir gausės tyrimų, analizuojančių pragmatinius ED kalbos aspektus, tačiau atsižvelgiant į dabartinę tyrimų situaciją, disertacijoje pasirinkta analizuoti leksinį ir grafinį teksto lygmenis. Visgi šioje disertacijoje atsižvelgiama į idiolektus galinčių skirti žodžių tekstuose atliekamas funkcijas ir analizuojami Vulo požymių sistemoje prie mąstymo struktūros priskirti kalbos aspektai: vertinimo raiška ir minčių pabrėžimo polinkiai.

1. 2. 2. 6. 3. Rašytinės kalbos požymių klasifikacijos Lietuvoje

Lietuvoje autorystės tyrimų pradžia laikytini 1972 m., kai Ona Dambrauskaitė apgynė kandidato disertaciją „Kriminalistinis lietuvių rašytinės kalbos tyrimas“. Ekspertinėje praktikoje Lietuvoje buvo vadovautasi Dambrauskaitės ir Vulo darbais. Vėliau lingvistikos moksle įsivyravęs funkcinis požiūris į kalbą ir Juozo Pikčilingio bei Kazimiero Župerkos stilistikos darbai skatino tobulinti autorystės tyrimų metodiką ir apibrėžti stiliaus analizei skirtą rašytinės kalbos požymių sistemą. Naują lietuviško teksto autoriaus atpažinimo metodiką kūrusi Anelė Žalkauskienė teigė, kad „kiekvieno rašto kalbos požymio vertinimas tekste turėtų apimti tris pagrindinius aspektus: koks tai požymis, kokia jo funkcija tekste ir koks ryšys su kitais požymiais. /.../ Kadangi kalbos vienetų jų vartosenos aspektu, t. y. kaip išraiškos priemonės, tyrinėja stilistika, išeina, kad kriminalistiniame teksto tyrime turėtų vyrauti stilistinė analizė“ (Žalkauskienė 1999, 4). Žalkauskienės nuomone, ankstesnių rašytinės kalbos požymių klasifikacijų trūkumas buvo tas, kad kalba vertinta kaip sistema, o ne kaip kalbėjimo aktas, nebuvo atsižvelgiama į kalbos vienetų paskirtį, adresanto tikslus, teksto kūrimo aplinkybes, o tik paisant šių dalykų galima tinkamai vertinti teksto kalbą. Žalkauskienės pasiūlytas rašytinės kalbos požymių suskirstymas autorystės tyrimams pateiktas 6 lentelėje.

6 lentelė. A. Žalkauskienės rašytinės kalbos požymių sistema (Žalkauskienė 1999)

Bendrieji požymiai	Specialieji požymiai
taisyklingumas, logiškumas, aiškumas, tikslumas, glaustumas, grynumas, vaizdingumas, įtaigumas, rišlumas	<pre> graph TD A[Specialieji požymiai] --> B[visų kalbos lygmenų klaidos] A --> C[kalbos savitumai] C --> D[sinonimai: leksiniai, darybiniai, morfologiniai, sintaksiniai] C --> E[stiliaus figūros: sintaksinės, semantinės] C --> F[variantai: žodžių variantai, morfologiniai variantai, frazeologinių junginių variantai, sintaksiniai variantai] </pre>

Žalkauskienė kalbinės raiškos priemonės siūlo nagrinėti pasitelkus bendruosius stilistinius reikalavimus: kalbėjimo (rašymo) logiškumo, aiškumo, tikslumo, grynumo, glaustumo, vaizdingumo, rišlumo, paprastumo, gyvumo ir įtaigumo. Šie stiliaus aspektai įvardijami kaip bendrieji rašytinės kalbos požymiai, leidžiantys apibūdinti tiriamuosius tekstus. Kartu pabrėžiama, kad vertinant bendruosius stiliaus reikalavimus būtina atsižvelgti į teksto paskirtį, adresatą ir kitus komunikacinės situacijos ypatumus. Specialiuosius rašytinės kalbos požymius Žalkauskienė skiria į dvi grupes: visų kalbos lygmenų (leksikos, sintaksės, morfologijos, rašybos ir skyrybos) klaidas ir rašytinės kalbos savitumus. Kalbos savitumų analizė orientuojama į konkuruojančių kalbinės raiškos formų tyrimą. Remiantis Župerkos „Lietuvių kalbos stilistika“ (1983) skiriamos sinonimų, stiliaus figūrų ir variantų grupės ir jų pogrupiai. Kadangi Župerkos išskirtų fonetinių figūrų Žalkauskienės analizuotoje eksperimentinėje medžiagoje nerasta, o morfologinės ir darybinės buvo labai retos, todėl daroma išvada, kad autorystės tyrimams jų analizė nėra reikšminga (Žalkauskienė 1999, 21). Kaip matyti, Žalkauskienės metodikoje didžiausias dėmesys skiriamas kalbinės raiškos formų konkurencijai. Kitose šiame skyriuje aptartose rašytinės kalbos požymių klasifikacijose buvo akcentuojama kalbos vieneto pasikartojimo vieno autoriaus

tekstuose svarba. Šioje disertacijoje skiriant autoriaus atpažinimui svarbius požymius siekiama atkreipti dėmesį tiek į pasikartojančias, tiek į konkuruojančias kalbinės raiškos priemones. Be to, disertacijoje siekiama nustatyti daugiau idiolekto raiškos aspektų, pvz., pabrėžiama prioriteto, kurį autorius teikia konkrečiai kalbos formai, svarba.

Žalkauskienės metodikoje taip pat pažymima, kad autoriaus atpažinimui yra svarbūs ir stilistikos neaprepiami kalbos vienetai, pvz., tokie kalbos pragmatikos dalykai kaip požiūrio į adresatą ar kalbamus dalykus raiška (Žalkauskienė 1999, 26). Matyt, kad viena kryptimi (pvz., stilistikos) orientuota kalbos požymių klasifikacija išsamiau apžvelgia pasirinktą kalbos sritį, bet aprėpia tik dalį galimų idiolekto požymių, nes neapžvelgti lieka tie, kurie nepriklauso pasirinktai sričiai. Žalkauskienės pasiūlyta rašytinės kalbos požymių sistema leidžia išsamiai tirti stilistinius kalbinės raiškos aspektus ir skatina įvertinti kalbos vienetų atliekamas funkcijas, tačiau ji neapima kai kurių kitose požymių klasifikacijose nurodytų kalbos vienetų, pvz., teksto struktūros požymių. Matyt, kad visą kalbos sistemą aprėpianti požymių klasifikacija gali būti tik apibendrinamojo pobūdžio; gilesnei analizei tikslinga pasirinktus kalbos sistemos lygmenis tyrinėti atskirai, o praktiniame darbe tokias metodikas taikyti konkrečios kalbos lygmens analizei. Be to, gali būti naudinga kurti atskirų kalbos žanrų autorių identifikacijai reikšmingų kalbinės raiškos požymių sąvadus, kurie galėtų padėti atskirti konkrečiam žanrui būdingą kalbinę raišką ir įvertinti, kurie kalbos savitumai to žanro tekste gali būti priskiriami idiolektui. Tad šioje disertacijoje, remiantis kitų mokslininkų pastebėjais elektroninių laiškų bruožais, siekiama išskirti šio žanro autorystės tyrimui svarbius kalbos požymius.

1. 2. 2. 7. Naujas autorystės tyrimų objektas – elektroninis diskursas

Elektroninis diskursas (ED) yra laikomas atskira kalbos atmaina, įvairiais aspektais besiskiriančia nuo tradicinės rašytinės ir sakytinės kalbos¹⁶, todėl taikant autorystės tyrimų metodikas interneto tekstams turi būti atsižvelgiama į ED ir tradicinės rašytinės kalbos skirtumus. Kaip pastebi E. J. Prošakova, autorystės tyrimo metodikose kalbos požymiai dažnai vertinami remiantis normos supratimu. Tačiau bandant šias metodikas taikyti interneto tekstų tyrimui nėra aišku, kas ED laikytina norma, nes daliai ED žanrų netaikomi bendrinės kalbos reikalavimai, ir bendrinės kalbos neatitinkančios formos visuotinai vartojamos. Todėl dalies ED žanrų kalba negali būti vertinama tais pačiais kriterijais, kaip bendrinė rašytinė kalba. Prošakova mini ir dalies interneto tekstų trumpumą kaip identifikacinio tyrimo problemą bei pažymi dėmesio komunikacijos situacijai, dalyviams, teksto paskirčiai svarbą tiriant ED (Prošakova 2008). Taigi, interneto tekstų autorystės tyrimai turėtų būti atliekami įvertinant susiformavusius tam tikro ED žanro kalbinės raiškos savitumus ir šalia galimų tradicinės rašytinės kalbos požymių analizuojant ED savitą kalbinę raišką. ED tyrimui gali būti išskirtos papildomos kalbos požymių grupės, padedančios interneto tekstuose pastebėti idiolekto požymius. Atliekant šios disertacijos tyrimą visų pirma svarbu pažinti ED savitumą, tad tolesniame skyriuje aptariami ED bruožai, sąlygos kalbos individualumo raiškai ED ir elektroniniams laiškam būdinga kalbinė raiška.

---

¹⁶ ED santykis su sakytine ir rašytine kalba plačiau komentuojamas 1.3.2. skyriuje.

1. 3. Elektroninis diskursas

Pastaruoju metu šalia sakinės ir rašytinės kalbos įsitvirtina trečia kalbos atmaina – elektroninis diskursas (ED), vis plačiau apimantis įvairias žmonių bendravimo ir dalinimosi informacija sferas. Vos pradėjęs formuotis ED patraukė kalbininkų dėmesį kaip savita kalbinės raiškos sritis, leidžianti stebėti spartų kalbos kitimą, prisitaikymą prie naujų sąlygų, padedanti geriau suprasti kalbos prigimtį ir realią vartoseną. ED tyrinėtas ir Lietuvoje, tačiau esami tyrimai apima tik kai kuriuos ED žanrus, o kiti tebelaukia tyrėjų dėmesio. Šiame skyriuje trumpai apžvelgiami ED tyrimai Lietuvoje ir kitose šalyse, ED skirstymas į žanrus bei lingvistų pastebėti elektroninių laiškų kalbos savitumai, tiriami ir šiame darbe.

1. 3. 1. Elektroninio diskurso tyrimai

Daugiausia dėmesio ED tyrinėję kalbininkai skyrė jo savitumui ir santykiui su sakinine bei rašytine kalba (Shortis 2001, Stochwell 2002, Herring 2004, Crystal 2006), taip pat tyrinėti atskiri ED žanrai (Boardman 2005; Herring 2007), ED analizuotas tam tikrais aspektais: tirtas atskirų ED formų vartojimas (Dresner, Herring 2010), socializacija, nemandagumo raiška ED ir kt. Išsamiausiai ED yra aprašytas D. Crystal (2006, 2008, 2010) ir S. C. Herring (2004, 2007, 2008, 2010, 2011) darbuose.

Nepaisant didelio lingvistų dėmesio ED tyrimams, užsienio literatūroje nėra nusistovėjusi vieninga elektroninės erdvės kalbos reiškinius įvardijanti terminologija. Davidas Crystal 2010 m. straipsnyje vartoja *skaitmeninių priemonių tarpininkaujamos komunikacijos* terminą (angl. *digitally mediated communication*) (Crystal 2010), pabrėždamas, kad anksčiau vartoti bei tebevartojami terminai *cyberspeak*, *Netspeak*, *electronic discourse*, *computer-mediated communication* tampa per siauri ir netikslūs, nes naujos skaitmeninės

priemonės, skirtos komunikacijai, jau apima ne tik kompiuterius, bet ir kitokius įrenginius (ten pat, 229).

Lietuvoje yra nusistovėjęs ED terminas kalbos reiškiniams interneto ir kitoje skaitmeninėje erdvėje įvardyti. N. Faircloughas yra apibrėžęs diskursą kaip realiai vartojamą rašytinę ar sakytinę kalbą, kuriančią reikšmę kartu su kitais semiotiniais veiksniais, tokiais kaip vizualiniai elementai (nuotraukos, vaizdo įrašai, diagramos) ir neverbalinis bendravimas (gestais ir kt.) (Fairclough 1995, 54) Taigi, diskurso sąvoka taikliai nusako bendravimą interneto erdvėje, nes čia itin svarbus grafinis vizualusis lygmuo ir platesnis kontekstas kalbinei raiškai suprasti. Crystal siūlymas vietoje „kompiuterinis“ ar „elektroninis“ vartoti žodį „skaitmeninis“ lietuvių kalbai vargiai pritaikomas dėl žodžio „skaitmeninis“ daugiareikšmiškumo. ED terminas jau yra įprastas lietuviškuose darbuose, todėl tikslintinas galbūt yra ne pats terminas, o juo įvardijamų reiškinių apibrėžtis.

Kaip jau šioje disertacijoje minėta, Lietuvoje išsamiausias ED tyrimas atliktas Astos Ryklienės. Jos disertacijoje „Elektroninis diskursas: kalbos ypatybės ir stilius“ (2001) apibūdinama interneto naujienų grupių elektroninių laiškų kalba, lyginant ją su rašytine ir sakytine kalba. Kiekybine analize nustatyti laiškuose dažniausiai vartoti žodžiai ir žodžių formos, analizuota stilistikos formų vartoseną (perkeltinės reikšmės žodžiai, frazeologija ir kt.), grafinė raiška, laiškų struktūra. Kitų lingvistų yra pradėti tyrinėti vieni ar kiti ED bruožai ar žanrai: Rūtos Marcinkevičienės (2006) žanrinio aspektu tyrinėti internetinių straipsnių komentarai, Ritos Miliūnaitės (2008a, 2008b) tyrinėta tinklaraščių kalba. Be to, ED tyrimai yra patrauklūs studentams, kurie magistriniuose darbuose tyrinėja Lietuvos mokslininkų dar neaptartus ED žanrus (Laurinkienė 2008; Jakaitė–Bulbukienė 2009; Meškerevičiūtė 2010; Surdokaitė 2011; Mačiulytė 2011; Navikaitė 2011). Iš Lietuvoje atliktų darbų šiai disertacijai yra artimiausias Ryklienės atliktas tyrimas, nes analizuojamas tas pats ED žanras, be to, tiriami konkretūs kalbinės raiškos požymiai.

1. 3. 2. Elektroninio diskurso savitumas

ED savitumą labiausiai lemia pati interneto erdvė ir kompiuteriu sudaromos sąlygos kurti tekstą ir jį persiųsti kitiems žmonėms. ED kūrybiškai pritaikomos kitose erdvėse (šnekant, knygų, laikraščių kalboje, telegramose, rebusuose ir kt.) jau naudotos kalbos formos, pvz., įvairūs žodžių trumpinimo variantai, rašymas didžiosiomis raidėmis, matematikos simbolių vartojimas ir kt. (Crystal 2009). Be to, ED vartotojai susikūrė ir visai naujų kalbos reiškinių, pvz., jausmaženkliai, nei rašytinės, nei sakytinės kalbos neatitinkantį bendravimą pokalbių grupėse ir kt. (Crystal 2010). Interneto tekstuose dažnai nesilaikoma daugelio bendrinės kalbos normų bei mėgaujama žaidimu kalba ir naujų raiškos formų kūrimu.

ED dažniausiai yra suprantamas kaip interaktyvus interneto ar kitoje elektroninėje erdvėje kuriamas bendravimas, tačiau galima ir platesnė ED samprata, jam priskiriant visus elektroninėje erdvėje pasirodančius tekstus. Taigi, ED terminas yra vartojamas dviem prasmėmis:

- ED siaurąja prasme priskiriamas interaktyvus bendravimas elektroninėje terpėje,
- ED plačiąja prasme priskiriami visi elektroninėje erdvėje pasirodantys tekstai.

Suprantant ED plačiąja prasme sunkiai nusakoma takoskyra tarp ED ir rašytinės kalbos, nes elektroninė erdvė taip pat yra ir įvairios kompiuterio programos, pvz., teksto rengyklė *Word* ir kt. Tokie kompiuteriu rašyti tekstai paprastai nėra priskiriami ED, tačiau dalis jų yra perkeliama į internetą, kartais taip nutinka ir su elektroniniais laiškais. Tokie tekstai, nors yra sukurti ne internete, irgi tampa ED dalimi, taip trindami ribą tarp kai kurių ED žanrų ir rašytinės kalbos.

ED tyrėjų yra pripažįstamas kaip atskira kalbos atmaina, turinti rašytinės ir sakytinės kalbos bruožų bei pasižyminti nei vienai iš šių kalbos atmainų nebūdingomis ypatybėmis (Ryklinė 2001, Crystal 2006, 2010, Herring 2004,

2008, 2011). Rašytinės, sakytinės ir elektroninės kalbos formos sąsajos parodomos Ritos Miliūnaitės pateiktoje lentelėje (Miliūnaitė 2008a).

7 lentelė. *Kalbos formos ir stiliai* (Miliūnaitė 2008a)

Forma	Rašytinė	Elektroninė	Sakytinė
Stilius			
Rašomasis	A. Rašytinis tekstas: rankraštinis, spausdintas (pvz., straipsnis).	B. Elektroninis tekstas (pvz., straipsnis, informacija internete, tinklaraštis).	C. Skaitomas rašytinis tekstas (pvz., pranešimas).
Šnekamasis	D. Užrašyta sakytinė kalba (pvz., grožinio kūrinio dialogai, transkribuotas tarmės įrašo tekstas).	E. Grafiškai įformintas interaktyviojo bendravimo elektroninis diskursas (pvz., komentarai, realiojo laiko rašytiniai pokalbiai interneto terpėje; trumposios telefono žinutės).	F. Sakomas tekstas (pvz., pokalbis).

Iš 7 lentelės matyti, kad ir rašytinės, ir sakytinės, ir elektroninės formos kalba gali būti rašomojo arba šnekamojo stiliaus, tad nei vienos jų nereikėtų sieti vien su rašymu ar su sakymu. Sakytinė kalba aiškiausiai atsiskiria nuo rašytinės ir elektroninės, nes ji produkuojama balsu, o ne rašmenimis. Rašytinė ir elektroninė kalbos formos yra susipynusios ir, kaip jau buvo minėta, ne visada aiški jų riba. Todėl, šios disertacijos autorės nuomone, elektroninio diskurso nereikėtų priešinti rašytinei ar sakytinei kalbai, vertėtų šia kalbos atmainas gretinti – akcentuoti ne tik skirtumus, bet ir bendrumus. Be to, matyti, kad nevienodai turėtų būti vertinamas skirtingų elektroninio diskurso žanrų santykis su rašytine ir sakytine kalba.

Miliūnaitė yra aptarusi ir ED žanrų viešumą bei oficialumą. Pateikiamas toks ED žanrų grupavimas pagal kalbos vartosenos pobūdį:

- viešoji oficialioji vartoseną, pvz., oficialioji informacija žinių portale;
- privačioji oficialioji vartoseną, pvz., privatūs dalykiniai laiškai;

- viešoji laisvoji vartoseną, pvz., tinklaraščiai;
- privačioji laisvoji vartoseną, pvz., asmeninis pokalbis *Skype* programa.

(Miliūnaitė 2008a).

Pagal šį skirstymą elektroninių laiškų kalba gali būti ir privačiosios oficialiosios vartosenos, kai rašoma dalykinėmis temomis, ir privačiosios laisvosios vartosenos, kai bendraujama su draugais. Šiame darbe analizuojama privačiosios laisvosios vartosenos elektroninių laiškų kalba. Dalis į duomenų bazę įtrauktų laiškų siųsti į kelias elektroninio pašto grupes, tačiau šios grupės skaitomos tik tam tikrų pomėgių žmonių, daugelis skaitytojų yra asmeniškai tarpusavyje pažįstami, tad bendravimas yra labiau privatus nei viešas.

Kai kurių tyrėjų ED yra įvardijamas kaip „kalbėjimas rašant“ (Boyd, Brewer 1997, Ryklienė 2000), tačiau šis apibūdinimas gali būti tinkamas tik sinchroninio ED žanrams. Pastaruoju metu vis labiau pabrėžiamas ED nevienalytiškumas: internetiniai puslapiai yra gana artimi tradicinei rašytinei kalbai, o trumposios žinutės labiau primena sakytinę kalbą – šių ED žanrų kalba tarpusavyje smarkiai skiriasi. Artumą sakytinei ar rašytinei kalbai tiksliai įvardina patys ED vartotojai – juk elektroninius laiškus „rašome“, o „Skype“ programa „kalbamės“. Todėl apibrėžti visą ED yra gana sudėtinga – taikliausiai, ko gero, jį apibūdina skyriaus pradžioje minėta interaktyvumo sąvoka. Tikslingiau yra tyrinėti kalbinę raišką atskiruose ED žanruose.

1. 3. 3. Elektroninio diskurso žanrai

Tyrėjų skiriami įvairūs ED žanrai arba sritys (angl. *areas*). Peteris Strochwellas vardija elektroninį paštą, elektroninių skelbimų lentas, pokalbių programas, pokalbių svetaines, trumpąsias telefonų žinutes (Strochwell 2007, 47). Davidas Crystalas skiria interneto puslapius, tinklaraščius, elektroninį paštą, pokalbių svetaines, virtualiuosius pasaulius, trumpąsias žinutes (Crystal 2010, 32). Nei vienas iš šių skirstymų nėra baigtinis, nes internete nuolat kuriamos naujos

bendravimui skirtos erdvės. Taip pat ED žanrų skirstymui įtakos turi nevienodai suprantamos ED ribos: Stochwello ir Crystalo išvardinti ED žanrai priklauso tik siaurąja prasme suprantamam ED, o plačiau suprantant ED skiriamų žanrų daugėja.

Bendriausiais bruožais ED žanrai skirstomi į dvi grupes, dažniausiai įvardijamas sinchroniniu ir asinchroniniu bendravimu (Ryklienė 2001, 10). Sinchroninis ED kuriamas viena laiko bendravimo programose. Jomis naudojasi vienu metu prisijungę vartotojai, o pranešimai tam tikra prasme yra trumpalaikiai, kadangi tikimasi greito atsakymo į išsiųstą žinutę, ir nauja siunčiama žinutė keičia seną. Asinchroninis bendravimas yra nevienalaikis: žinutės saugomos aptarnaujančiuose serveriuose ir gali būti perskaitytos daug vėliau, nei buvo siųstos.

Kiek kitaip interneto žanrus, remdamasi juose vartojamos kalbos kriterijumi, skirsto Rita Miliūnaitė: „Pagal vartosenos paskirtį elektroninėje terpėje gana aiškiai atsiskiria informacinėms ir laisvesnio bendravimo reikmėms vartojama kalba. Pirmoji, informacinio pobūdžio, kalba yra arčiausiai tradicinės rašytinės kalbos, įvairių jos funkcinių stilių (publicistinio, administracinio, mokslinio, iš dalies meninio). Antroji, vartojama bendraujant internetu, t. y. interneto pokalbių ir diskusijų svetainėse, informacinių tekstų komentaruose, taip pat trumpųjų telefono žinučių pavidalu ir pan. funkcionuojanti kalba kartais vadinama elektroniniu diskursu (siaurąja jo reikšme)“ (Miliūnaitė 2009, 36). Miliūnaitė ED sampratą susiaurina nepriskirdama jam tinklaraščių ir suprasdama ED tik kaip pokalbių elektroninėje erdvėje kalbą (Miliūnaitė 2008b, 36–37), kitame darbe minėta autorė atskiria ED ir nuo internetinių pokalbių (Miliūnaitė 2008a). Matyti, kad ED žanrų tarpusavio skirtumai kelia sunkumų juos grupuojant ir apibrėžiant patį ED.

Šios disertacijos autorės nuomone, ED gali būti suprantamas tiek plačiaja, tiek siaurąja prasme (tačiau nesusiaurinant jos tik iki sinchroninių žanrų, o apimant ir kitus bendravimo elektroninėje erdvėje žanrus). Abejotina, kad ED

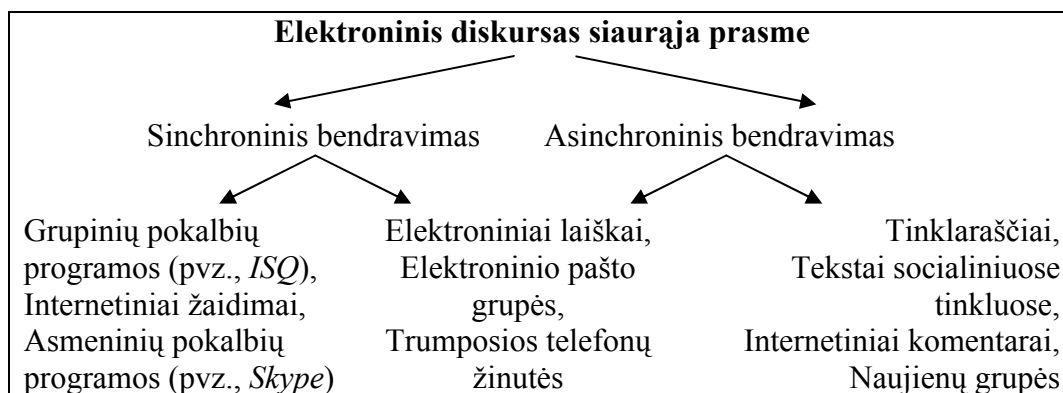
žanrų skirstymas pagal tekstų atliekamas informacinę ir fatinę funkcijas gali būti tikslus, nes didžioji dalis elektroninių tekstų atlieka abi šias funkcijas, ir ne nuo žanro, o nuo konkretaus teksto priklauso, kuri funkcija bus vyraujanti, pvz., dalyje trumpųjų žinučių siunčiama konkreti informacija. Skirstymas į sinchroninius ir asinchroninius žanrus yra labiau motyvuotas, nes remiasi techninėmis galimybėmis ir esamomis bendravimo internete tradicijomis, tačiau griežtos ribos tarp sinchroninio ir asinchroninio bendravimo programų nėra, nes kai kurios tradiciškai asinchroninio bendravimo programos tinka ir sinchroniam susirašinėjimui, pvz., elektroniniais laiškais gali vykti vienalaikis susirašinėjimas, kaip ir pokalbių programomis, arba atsakymas į laišką gali būti rašomas tik po ilgesnio laiko. Taip pat kai kurios įprastai prie sinchroninio bendravimo priskiriamos programos tinka ir nevienalaikiam susirašinėjimui, pvz., į trumpąją telefono žinutę gali būti atsakoma ir po ilgesnio laiko. Taigi, skirstymas į sinchroninius ir asinchroninius ED žanrus yra tik orientacinis, ir kai kurie ED žanrai gali priklausyti abiem šioms grupėms. Disertacijos autorės siūlomas ED žanrų suskirstymas pateiktas 2 paveiksle.

2 paveiksle parodytas ED siaurąja ir ED plačiąja prasme santykis bei galimas ED žanrų skirstymas. ED plačiąja prasme apima visą siaurąja prasme vadinamą ED bei dar kelis interneto tekstų žanrus: interneto svetaines, literatūrą elektroniniu pavidalu, žiniasklaidą elektroniniu pavidalu, akademinį elektroninį diskursą, internetines parduotuves ir kt. ED siaurąja prasme skirstomas į sinchroninį ir asinchroninį bendravimą. Matyti, kad sinchroninis ir asinchroninis bendravimas susilieja kai kuriuose ED žanruose. Tarp pastarųjų žanrų yra ir šiame darbe tyrinėjami elektroniniai laiškai.

Sandra Nekesa Barasa, pastaraisiais metais tyrinėjusi ir lyginusi trumpųjų žinučių, elektroninių laiškų, pokalbių svetainių ir socialinių tinklų kalbą, mano, kad technologijos pažanga trina ribas tarp ED žanrų, pvz., elektroniniai laiškai ir žinutės į pokalbių svetaines gali būti siunčiami iš mobiliųjų telefonų, o iš kai kurių interneto svetainių galima siųsti trumpąsias žinutes į telefonus. Pasak tyrėjos, tai

Elektroninis diskursas plačiaja prasme

Interneto svetainės,
Literatūra elektroniniu pavidalu,
Žiniasklaida elektroniniu pavidalu,
Akademinis elektroninis diskursas,
Internetinės parduotuvės ir kt.

2 paveikslas. *Elektroninio diskurso žanrai*

veda prie bendrosios ED kalbos kūrimosi (Barasa 2010, 326). Tačiau reikia pastebėti, kad tokios išvados daromos tyrinėjus tik sinchroninius bei iš dalies sinchroninius ED žanrus. Be to, ED tebesiplečia ir nuolat randasi naujos bendravimo elektroninėje erdvėje galimybės. Davidas Crystalas kaip tik pabrėžia didelius kalbinius skirtumus tarp ED žanrų. Jis teigia, jog kiekviena elektroninė erdvė sukuria sąlygas skirtingoms komunikacinėms perspektyvoms, kalbinės raiškos ypatumams bei strategijoms, tad šiuo metu yra neįmanomi lingvistiniai apibendrinimai, kurie besąlygiškai tiktų apibūdinti ED kaip visumą (Crystal 2010, 230). Todėl šioje disertacijoje nėra bandoma nurodyti bendrų ED kalbai požymių, o aptariamos ED funkcijos, sąlygos individualumo raiškai ir kalbos pobūdis. Konkretūs kalbos požymiai analizuojami tik elektroniniuose laiškuose.

1. 3. 4. Interneto tekstų funkcijos ir kalbinė raiška

Disertacijos autorės nuomone, galima įvardyti tokias bendrąsias ED funkcijas: informavimo, saviraiškos, socializacijos. Daugelis interneto tekstų atlieka ne vieną funkciją, tačiau viena iš atliekamų funkcijų gali būti laikoma vyraujančia, kai kalbame apie atskirus ED žanrus. Pvz., informacijai perduoti skirtos interneto svetainės ir internetinės parduotuvės, pagrindinė internetinių dienoraščių ir daugelio internetinių komentarų paskirtis yra saviraiška, o pokalbių kanalai geriausiai patenkina socializacijos poreikį. Darbo autorės nuomone, teksto atliekama funkcija lemia palankias arba nepalankias sąlygas individualiajam rašančiojo stiliui atsiskleisti.

Tekstuose, kuriuose vyrauja informavimo funkcija, kalba yra ne tokia vaizdinga ir emocinga nei kitas funkcijas atliekančiuose tekstuose, dėl to individualūs rašančiojo kalbos bruožai atsiskleidžia menkliau, be to, šie tekstai gali būti redaguoti. Dalis tokių tekstų, skirtų tik informuoti, yra parašyti dalykiniu oficialiu stiliumi, pvz., valstybinių įstaigų internetinės svetainės. Tokiuose tekstuose idiolekto požymiai gali būti nepakankami, kad būtų galima atskirti autorių.

Į socializaciją orientuotuose dialoguose, pvz., pokalbių programose, gali vyrauti sociolektas. Tai dažnai yra skuboto sinchroninio bendravimo tekstai, juose greitai perimami pašnekovo vartojami žodžiai, konstrukcija, tonas, kuriamas tam tikras bendras kalbos variantas. Kuo bendresnis kalbinės raiškos variantas vartojamas, tuo sunkiau atskirti idiolekto požymius. Be to, socializacijai skirtas bendravimas dažnai yra sudarytas iš trumpų frazių, nekuriančių vientiso teksto, o tai sumažina kalbos formų pasirinkimo, o kartu ir skirtumų tarp autorių atsiskleidimo galimybes. Idiolekto raiškos į socializaciją orientuotame diskurse tyrimo galimybės labai priklauso nuo konkrečių tekstų kalbinės raiškos.

Manytina, kad individualiajam stiliui atsiskleisti tinkamiausi tekstai, kuriuose siekiama saviraiškos, pvz., tam tikrais komentarais interneto svetainėse, asmeniniu

tinklaraščiu, elektroniniais laiškais žmogus siekia išsakyti savo asmeninę nuomonę ir, sakydamas ją tekstu, o ne balsu, mažiau varžosi ir derinasi prie aplinkinių. Apie silpnesnę atsakomybę už savo žodžius pojūtį rašant nei kalbant bylojo ir lotyniškas posakis *charta non erubescit* (lot. popierius neraudonuoja). Nesivaržydamas žmogus labiau atsiskleidžia. Saviraiškos siekis paprastai yra glaudžiai susijęs su socializacija, tad abi funkcijos susipina, tačiau vis viena saviraiškos poreikis sudaro palankias sąlygas kalboje individualumui atsiskleisti. Tad tokiuose žanruose sąlygos individualiai kalbinei raiškai yra palankiausios. Dėl to šiame darbe analizei pasirinkti elektroniniai laišakai. Daugelis asmeninių elektroninių laiškų šalia kitos paskirties atlieka ir saviraiškos funkciją, o prie adresato kalbos nėra taip labai derinamasi, kad būtų perimama daug jo kalbos bruožų. Tad galima tikėtis, kad asmeniniuose elektroniniuose laiškuose galima atpažinti idiolekto požymius.

1. 3. 5. Elektroniniai laišakai

1. 3. 5. 1. Elektroninių laiškų tipai

Lietuvos Informacinės visuomenės plėtros komiteto duomenimis, 77,8 proc. interneto vartotojų Lietuvoje naudojami elektroniniu paštu, o populiariausnė interneto paslauga yra tik paieškos sistemos¹⁷. Taigi, elektroninių laiškų tekstai sudaro didelę ED dalį. Elektroniniais laiškais bendraujama ir dalykinėmis, ir buitinėmis temomis, tad jie apima ir privačią, ir laisvąją vartoseną. Taip pat yra siunčiami reklaminiai laišakai, pagalbos prašymai, grandininiai laišakai, laišakai su virusais ir kitokie neasmeninio pobūdžio elektroniniai laišakai, kurie nėra šio darbo objektas. Elektroniniai laišakai yra rašomi įvairiausiais tikslais ir įvairiems žmonėms: artimiems draugams, pažįstamiems, kolegoms, nepažįstamiems žmonėms. Tiek laiško tema, tiek adresatas veikia laiško kalbinę raišką. Taip pat

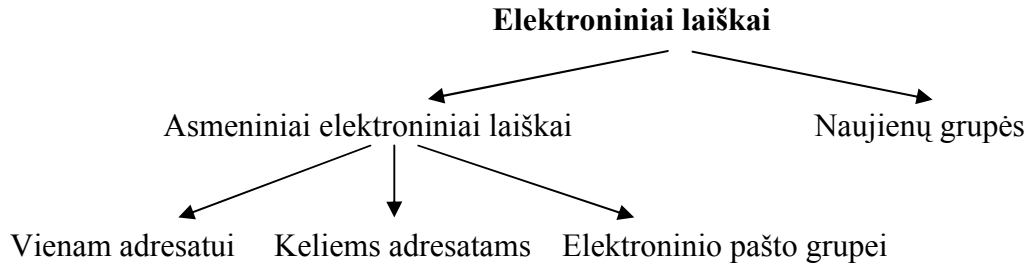
---

¹⁷ žr. Informacinės visuomenės plėtros komiteto duomenys: <http://www.ivpk.lt/news/1714/21/Lietuvoje-kompiuteriu-ir-internetu-naudojasi-visi-15-19-metu-amziaus-jaunuoliai>

nevienoda yra erdvė, kurioje kuriami laiškai: jie gali būti rašomi asmeninėje pašto dėžutėje arba internetinių forumų puslapiuose. Internetiniai forumai yra dviejų tipų: naujienų grupės ir elektroninio pašto grupės.

Naujienų grupes sudaro pagal temas suskirstytos diskusijų erdvės naujienų tinklo serveriuose. Laiškai yra rašomi diskusijų erdvėje, tad rašantysis gali nepateikti apie save jokios asmeninės informacijos ir rašyti anonimiškai. Naujienų grupių laiškai dažniausiai yra matomi visiems, atsidariusiems naujienų grupės puslapi. Naujienų grupės pavyzdys – www.supermama.lt forumas.

Elektroninio pašto grupės (dar vadinamos konferencijomis) taip pat skirstomos temomis arba gali būti kuriamos susirašinėti bendruomenėms, pvz., vieno klubo nariams. Į elektroninio pašto grupę laiškas siunčiamas iš asmeninės pašto dėžutės, jis patenka į grupės serverį ir yra persiunčiamas visiems grupės nariams į jų pašto dėžutes, tad bendraujantieji turi asmeninius vienas kito kontaktus. Elektroninio pašto grupės laiškai siuntimo metu nėra matomi ne grupės nariams, tačiau vėliau gali būti prieinami elektroninio pašto grupės laiškų archyve. Elektroninio pašto grupės pavyzdys – www.konferencijos.lt siūlomos elektroninio pašto grupės (į šio darbo duomenų bazę yra įtraukta keletas laiškų iš www.konferencijos.lt turizmui skirtos grupės). Prie šių grupių gali prisijungti kiekvienas, tad jose gali bendrauti ir nepažįstami žmonės, kuriuos sieja bendri interesai. Taip pat kuriamos naujos, uždaresnės elektroninio pašto grupės, vienijančios įstaigų darbuotojus, organizacijas arba tiesiog draugus – jose bendrauja tarpusavyje asmeniškai pažįstami žmonės. Vertinant asmeninį bendravimo elektroninio pašto grupėse pobūdį, šioje disertacijoje jie priskiriami prie asmeninių elektroninių laiškų, o naujienų grupių laiškai skiriami kaip atskira elektroninių laiškų grupė. 3 paveiksle parodytas disertacijos autorės siūlomas elektroninių laiškų tipų skirstymas.

3 paveikslas. *Elektroninių laiškų tipai*

Šiame darbe nagrinėjami asmeniniai laiškai. Į disertacijos elektroninių laiškų duomenų bazę įtraukti asmeniniai laiškai vienam adresatui, asmeniniai laiškai, siųsti keliems adresatams, ir laiškai, siųsti į kelias elektroninio pašto grupes, vienijančias draugus ir bendraminčius. Ankstesniuose lietuviško interneto kalbos tyrimuose nei viena iš šių grupių nebuvo analizuota. Astos Ryklienės disertacijoje tyrinėti laiškai į naujienų grupes. Savo pobūdžiu (anonimiškumu, asmeninio ryšio nebuvimu) jie skiriasi nuo asmeninių ir elektroninio pašto grupių laiškų, tad tikėtina, jog esama skirtumų ir kalbinėje raiškoje.

1.3.5.2. Elektroninių laiškų kalbos ypatybės

Pasak Davido Crystal, labiausiai ED nuo kitų kalbos atmainų skiria ortografija ir leksika – greičiausiai inovacijas perimantys kalbos lygmenys (Crystal 2006, 96), todėl šioje disertacijoje nutarta tirti idiolekto raišką būtent juose. Taip pat atsižvelgiama į elektroninių laiškų kalbą tyrusių lingvistų išskirtus šio žanro kalbos savitumus.

Brenda Danet, aptardama elektroninių laiškų kalbines ypatybes, vardija šnekamosios kalbos įtakos nulemtą netradicinę rašybą ir skyrybą, šnekamosios kalbos posakių ir slengo vartoseną, pirmojo ir antrojo asmens įvardžių gausą. Taip pat autorė aptaria rašytinės kalbos tradicijas išlaikančią laiškų struktūrą – minčių dėstymą apgalvotais sujungiamaisiais sakiniais, sąrašais arba punktais, skirstymą pastraipomis, laiškų pradžios ir pabaigos formuluotes (Danet 2002). Kaip matyti,

dalį šios mokslininkės skiriamų požymių priklauso leksikos ir grafikos lygmenims: netradicinė rašyba ir skyryba, šnekamosios kalbos posakiai ir slengas, tam tikri įvardžiai, laiškų pradžios ir pabaigos žodžiai. Išvardyti požymiai daugiau ar mažiau tiriama ir šioje disertacijoje. Danet daug dėmesio skyrė ir laiškų struktūros ypatybėms, kurios šiame darbe netyrinėtos, bet, tikėtina, taip pat galėtų žymėti autorių idiolektus.

Lietuviškų naujienų grupių elektroninių laiškų kalbą analizavusi ir su rašytine kalba lyginusi Asta Ryklienė nustatytus kalbos skirtumus aptaria kaip būdingus visam ED. Šios disertacijos autorė mano, kad Ryklienės išvelgtus požymius reikėtų įvardyti kaip vieno iš ED žanrų – elektroninių laiškų – savitumus, nes Ryklienė tyrinėjo tik šio žanro tekstus. Mokslininkė pastebėjo, kad lietuviškiems elektroniniams laiškams būdingi tokie kalbos vienetai ir grafikos elementai:

- neoficialioji leksika (ekspresyvioji leksika, frazeologizmai, deminutyvai, nenorminė leksika, vulgarizmai)¹⁸;
- kitų kalbų intarpai lietuviškuose tekstuose;
- kalbos ekonomijos priemonės (sutrumpinimai, elipsė, simboliai, sutrauktiniai žodžiai, grafiniai ženklai, rašybos ir skyrybos ypatumai);
- kalbinio pertekliaus reiškiniai (pertarai);
- paralingvistiniai elementai (grafiniai intonacijos imitavimo būdai, jausmaženkliai). (Ryklienė 2001)

Kaip matyti, Ryklienės nurodyti kalbos bruožai taip pat daugiausia apima leksikos ir grafikos lygmenis. Iš Ryklienės išvardytų požymių šioje disertacijoje tiriama neoficialioji leksika, sutrumpinimai, grafiniai ženklai, rašybos ir skyrybos ypatumai, pertarai, jausmaženkliai.

---

¹⁸ A. Ryklienė neoficialiąją leksiką vadina žodžius, dėl tam tikrų priežasčių nevartojamus oficialiojoje kalboje. Mokslininkė skiria dvi neoficialiosios leksikos grupes: ekspresyvaus ir emocijų bendravimo žodžius, kurie nėra nenorminiai, bet yra būdingesni neoficialiajai kalbai, ir nenorminę leksiką, neatitinkančią bendrinės kalbos normų (skoliniai, žargonizmai, sutrauktiniai žodžiai ir kt.) (Ryklienė 2001, 35-54). Tokios neoficialiosios ir nenorminės leksikos sampratos laikomasi ir šiame darbe. Čia vartojamas *neoficialiosios leksikos* terminas atitinka J. Pikčilingio stilistikoje aprašomus *šnekamosios kalbos žodžius*.

Disertacijoje tiriami ne visi kitų autorių nurodyti elektroninių laiškų kalbos bruožai, nes nutarta ne tikrinti jau nustatytus kitų autorių darbuose požymius šiai disertacijai surinktuose tekstynuose, o atlikti nuodugnią leksikos ir grafikos lygmenų analizę, kuri pagilintų esamas žinias apie elektroninių laiškų kalbą ir leistų plačiau ištirti galimą idiolekto raišką. Tiriant leksikos lygmenį šioje disertacijoje analizuojami dažniausiai vartojami žodžiai ir vertinami vartojimo dažnių skirtumai tarp autorių. Tiriant grafikos lygmenį analizuojami elektroninių laiškų rašybos ypatumai (rašymas be lietuviškų raidžių, nelietuviškų raidžių vartojimas, rašymas be didžiųjų raidžių ir kt.) bei skyrybos ženklų, jausmaženklių, simbolių vartojimo dažnių skirtumai tarp autorių.

2. IDIOLEKTO POŽYMIŲ TYRIMAS

Iš teorinėje disertacijos dalyje aptartų individualumo raiškos kalboje ir elektroninio diskurso tyrimų galima daryti prielaidą, kad asmeniniuose elektroniniuose laiškuose autoriaus kalbos individualumas galėtų atsiskleisti leksikos ir grafikos sluoksniuose. Tad, kaip jau minėta, disertacijos tikslas yra nustatyti, ar asmeniniuose elektroniniuose laiškuose esama idiolekto požymių, ir atskleisti, kurie asmeninių elektroninių laiškų leksinės ir grafinės raiškos bruožai labiausiai sietini su idiolektu. Siekiant šio tikslo buvo surinktas asmeninių elektroninių laiškų tekstynas ir pasirinkti metodai jam analizuoti, aptarti šios disertacijos dalies pirmajame skyriuje. Atliktas tyrimas aprašytas dviejuose šios disertacijos dalies skyriuose: atskirai aptariamas leksikos, ir atskirai grafikos lygmens tyrimas.

2. 1. TYRIMO MEDŽIAGA IR METODAI

2. 1. 1. Tyrimo medžiaga

Kad būtų galima analizuoti idiolekto požymius, reikia turėti daug vieno autoriaus rašytų tekstų, todėl kitais tikslais rinkti tekstynai retai kada gali tikti idiolekto tyrimui. Taip pat idiolekto analizei reikalinga turėti lyginamąjį tekstyną ar tekstynus, kad būtų galima atskirti, kurie kalbinės raiškos požymiai laikytini individualiais. Disertacijai nutarta rinkti šešių autorių elektroninių laiškų tekstyną ir idiolekto požymius išskirti lyginant šių autorių kalbą tarpusavyje. Tokiu būdu siekta apibūdinti ne vieno asmens idiolekto požymius, o bendresnes idiolekto raiškos tendencijas. Informacija apie laiškų autorius pateikta 8 lentelėje. Kadangi tiriami asmeninio pobūdžio tekstai, etikos sumetimais darbe pakeisti laiškų autorių vardai.

8 lentelė. *Informacija apie laiškų autorius*

asmuo	amžius	išsilavinimas	bendraminčių grupė
Jonas	27	aukštasis, fizika	Vilniaus universiteto žygeivių klubas
Linas	25	aukštasis, fizika	
Romas	28	aukštasis, ekonomika	
Tadas	24	aukštasis, fizika	
Rūta	31	aukštasis, geologija	
Inga	32	fizikos mokslų daktarė	

Iš 8 lentelės matyti, kad idiolektų analizei pasirinkti socialinėmis charakteristikomis tarpusavyje artimi asmenys, kad būtų galima tirti ne sociolektų, o idiolektų skirtumus. Laiškų autoriai yra keturi vyrai ir dvi moterys nuo 24 iki 32 metų amžiaus. Visi autoriai turi aukštąjį išsilavinimą ir priklauso vienai keliautojų grupei. Šioje disertacijoje netiriami sociolektai ar vyrų ir moterų kalbos skirtumai, todėl šios temos neaptariamos.

Tekstynas rinktas pustrėčių metų, nuo 2008 metų pradžios iki 2010 vidurio. Vieno autoriaus pasitelkta ir 2007-tų metų laiškų, nes stengtasi surinkti maždaug panašios apimties tekstyno dalis kiekvienam autoriui, vertinant tekstyno apimtį žodžiais. Rinkti vienam bei keliems adresatams (šios disertacijos autorei, kitiems adresantų draugams ir kolegoms) adresuoti laiškai bei laiškai, siūsti į kelias elektroninio pašto grupes, vienijančias draugus ir bendraminčius: *turizmas.konferencijos.lt*, *vuzk.yahoogroups.com*, *nevykeliai.yahoogroups.com*, *alpinizmo-asociacija.googlegroups.com*. Visuose tekstyno laiškuose vyrauja neoficialus bendravimo stilius. Tekstyno duomenys pateikti 9 lentelėje.

9 lentelė. *Tekstyno duomenys*

asmuo	laiškų skaičius	žodžių skaičius	laiškų datos
Jonas	149	10.687	2008-02-27 – 2010-07-07
Linas	160	11.208	2008-08-04 – 2010-06-11
Romas	206	10.769	2008-01-29 – 2010-05-26
Tadas	194	11.177	2008-04-28 – 2010-07-03
Rūta	145	11.103	2008-02-27 – 2010-05-31
Inga	141	10.146	2007-04-12 – 2010-07-12
Iš viso	996	65.090	

Kaip matyti, kiekvieno autoriaus dalis tekstyne sudaro po kiek daugiau nei 10.000 žodžių. Santykiškai nedidelę tekstyno apimtį visų pirma lemia tyrimo objekto specifika – tiriami atskirų autorių kalbinė raiška, tad renkami konkrečių autorių tekstai. Asmeniniai elektroniniai laišakai yra privatūs tekstai, tad tik dalis konkretaus individo laiškų gali būti prieinami tyrimui – tai laišakai, kurie yra adresuoti tyrėjui, bei laišakai, siūsti į elektroninio pašto grupes, prie kurių tyrėjas yra prisijungęs. Daugiau laiškų galima gauti tik iš paties asmens, prašant, kad jis atrinktų ir tyrėjui persiųstų savo kitiems žmonėms rašytų laiškų. Persiuntimui žmonės atrenka tik mažiau asmeniškus laiškus. Šios priežastys riboja galimybes surinkti didelį vieno autoriaus asmeninių elektroninių laiškų tekstyną. Be to, didelį asmeninių elektroninių laiškų tekstyną sudėtinga surinkti ir dėl to, kad elektroniniai laišakai yra neilgi (dažniausiai tik kelių sakinių). Apskritai tinkamos idiolekto tyrimui medžiagos surinkimas M. Barlowo nurodomas kaip viena iš priežasčių, kodėl idiolekto tyrimų atliekama nedaug (Barlow 2010, 1). Todėl dažnai idiolekto tyrimui yra naudojami nedideli tekstynai, pvz., B. Johnstone dviejų autorių kalbą lygino turėdama 11.867 ir 3.972 žodžių tekstynus (Johnstone 1996, 130-155), O. de Velo ir kitų atliktam stilometriniam elektroninių laiškų tyrimui buvo surinktas trijų autorių tekstynas po maždaug 12.000 kiekvieno autoriaus žodžių (Vel ir kt. 2001), tad tirta mažiau autorių nei šioje disertacijoje, o kiekvieno autoriaus tekstyno apimtis buvo šiek tiek didesnė nei šiame darbe. Šiai disertacijai surinktame tekstyne atsiskleidė tam tikri autorių idiolektų skirtumai, tad jo pakako tyrimo tikslams pasiekti.

Tyrimui buvo rinkti tik patys laiškų tekstai. Automatiškai elektroninio pašto programos prirašoma informacija (laiško, į kurį atsakoma, tekstas, parašas, reklaminiai įrašai) nebuvo kaupiama. Į tekstyną nebuvo įtraukti laišakai, sudaryti iš pavienių žodžių ar frazių, pvz., tik žodis „gerai“ atsakant į ankstesnį laišką. Tokie pavienių frazių laišakai turi itin mažai individualios raiškos tyrimui reikalingos informacijos. Surinktų laiškų rašyba bei skyryba nebuvo keičiama, taip pat nekeisti ir be lietuviškų raidžių rašyti tekstai, nes rašymo būdas ir daromos klaidos

yra autoriaus kalbos požymiai. Keičiant rašybą arba skyrybą kyła grėsmė nukrypti nuo autoriui būdingos raiškos. Tad be lietuviškų raidžių ar su rašybos bei skyrybos klaidomis parašyti sakiniai šiame darbe cituojami nepakeisti. Sakiniai, kurie elektroniniuose laiškuose buvo pabaigti be taško ar kito sakinio pabaigos skyrybos ženklų, pavyzdžiuose taip pat pateikiami autentiški. Rengiant tekstyną analizei buvo ištrintos visos internetinių svetainių nuorodos bei telefonų numeriai, pateikti laiškuose, kad jose esantys skyrybos ženklai, skaitmenys ir simboliai netaptų analizės objektu.

Tekstynas naudotas sudaryti žodžių formų¹⁹ vartojimo dažnių sąrašus ir nustatyti, kokie žodžiai yra dažniausi asmeniniuose elektroniniuose laiškuose, ir kokie gali būti siejami su autorių idiolektais. Tiriant grafiką tekstynas naudotas nustatyti nelietuviškų raidžių, skyrybos ženklų ir kitų grafikos vienetų vartojimo dažnius.

Kai kurioms tyrimo hipotezėms patikrinti buvo sudarytas Mažasis tekstynas, tinkantis nuodugniai kokybinei analizei. Jam iš pagrindinio tekstyno buvo atsitiktinai parinkti kiekvieno iš šešių autorių laišškai. Mažąjį tekstyną sudaro 19 Jono laiškų (1489 žodžiai), 23 Romo laišškai (1482 žodžiai), 23 Tado laišškai (1482 žodžiai), 22 Lino laišškai (1477 žodžiai), 24 Rūtos laišškai (1477 žodžiai), 27 Ingos laišškai (1488 žodžiai). Kadangi tekstynas naudotas gretinamajai analizei, sudarant jį siekta, kad bendras žodžių skaičius laiškų grupėse būtų kuo artimesnis. Analizuojant šį tekstyną tyrinėtos taško (2.1.3.2. skyrelis) bei kablelio (2.1.3.1. skyrelis) vartojimo aplinkybės.

2. 1. 2. Tyrimo metodai

Pagrindinis šio darbo metodas yra gretinamoji analizė – lyginant teksto vienetų pasikartojimo dažnius tiriamųjų autorių laiškuose nustatyta, kurių vienetų

---

¹⁹ Žodžių formomis disertacijoje vadinami žodžių (leksemų) kaitybinių gramatinių formų rašytiniai pavaldai ir nekaitomi žodžiai (Zinkevičius 2000, 245).

nevienodai dažnas vartojimas skiria autorių idiolektus. Medžiaga analizuota keliais etapais:

- pasitelkiant *WordSmith Tools* programą arba *Microsoft Word* funkciją „Rasti“ sudaryti tekstų vienetų dažnių sąrašai,
- vėliau šie sąrašai lyginti tarp visų šešių autorių ieškant tokių kalbos vienetų ar jų vartojimo dažnių, kurie vieną ar du autorius skirtų nuo kitų;
- tyrinėtus dažniu besiskiriančių kalbos vienetų vartojimas laiškuose bei atliekamos funkcijos;
- nustatyti duomenys apibendrinti nurodant, į kurias kalbos vienetų grupes galima orientuotis ieškant idiolekto požymių elektroniniuose laiškuose. Šiame tyrimo etape taikytas deskriptyvinis analitinis metodas.

Atliekant tyrimą ne tik analizuoti kalbos vienetų sąrašai, bet ir patys laiškų tekstai, jei žodžių ar kitų kalbos vienetų reikšmei suprasti buvo reikalingas kontekstas, taigi, kiekybinis tyrimo metodas derintas su kokybiniu. Stengtasi išvelgti dažnesnio kalbos vienetų vartojimo motyvus vieno autoriaus laiškuose. Taip pat derinti analizės iš apačios į viršų (angl. *bottom-up processing*) ar iš viršaus į apačią (angl. *top-down processing*) principai. Analizuojant leksiką iš apačios į viršų principo laikytasi lyginant dažnų žodžių formų ir grafikos elementų sąrašus, nes siekta iš pačios medžiagos duomenų atskleisti, kokios žodžių grupės ar grafikos elementai gali būti sietini su idiolektu. Iš viršaus į apačią nukreiptas tyrimas leido nuodugniau išanalizuoti nustatytą idiolektus skiriančių žodžių ar grafikos elementų vartojimą. Kadangi leksikos ir grafikos vienetų tyrimo eiga skyrėsi, ji išsamiau aprašyta antrosios disertacijos dalies atskiruose skyriuose. Taip pat grafinės raiškos elektroniniuose laiškuose tyrimui buvo atlikta interneto vartotojų apklausa apie lietuviškų ir nelietuviškų raidžių rašymą.

2. 2. IDIOLEKTO POŽYMIAI ELEKTRONINIŲ LAIŠKŲ LEKSIKOJE

Leksikos tyrimas yra įtrauktas į daugelį teismo autorystės nustatymo metodikų: Geraldas McMenaminas siūlo tirti žodžių ir frazių pasirinkimą (McMenamin 2002, 122), Semionas Moisevičius Vulas kaip autorystės tyrimui svarbius leksikos požymius vardija žodžio vartojimą neįprasta reikšme arba neįprastuose junginiuose su kitais žodžiais, nenorminės leksikos vartojimą, tam tikrų frazeologizmų, žodžių junginių pasirinkimą ir kt. (Vul 1977, 30), Anelės Žalkauskienės siūloma tirti leksinius sinonimus (1999). Stilometrijos metodą taikantys mokslininkai vertina bendrą žodžių skaičių, bendrą trumpų žodžių skaičių tekste, vidutinį žodžių ilgį ir kitus su žodžių skaičiavimu ar matavimu susijusius parametrus (Zheng ir kt. 2006, 385). Taigi, siekiant atskleisti idiolekto raišką leksika gali būti tiriama įvairiais aspektais. Kadangi ED tyrėjų (A. Ryklienės (2001), B. Danet (2002), D. Crystal (2006)) yra pastebėta, kad esama skirtumų tarp rašytinės kalbos (toliau – RK) ir elektroninio diskurso (ED) leksikos, manytina, kad idiolekto raiškai tirti ED reikia skirti daugiau dėmesio toms leksikos formoms, kurios yra būdingos ED.

2. 2. 2. Elektroninių laiškų leksika

Asta Ryklienė, tirdama naujienų grupių laiškų kalbinę raišką ir lygindama ją su rašytinės lietuvių kalbos duomenimis²⁰, nurodė vartojimo dažnumu besiskiriančias žodžių formas, kurios atspindi ir leksikos, ir gramatinės kalbos sandaros skirtumus ED ir RK dažniausių žodžių formų sąrašuose: ED vartojama daugiau veiksmažodžių,rieveiksmių, pirmojo ir antrojo asmens įvardžių, prijungiamųjų jungtukų ir jaustukų nei RK. Taip pat tyrėja nurodo, kad ED

---

²⁰ Rašytinės kalbos duomenys lyginimui su elektroninių laiškų kalbos duomenimis buvo imti iš Dažninio dabartinės lietuvių kalbos žodyno (sud. L. Grumadienė ir V. Žilinskienė) bei Dabartinės lietuvių kalbos tekstyno (sud. VDU Kompiuterinės lingvistikos centras).

būdinga neoficialioji leksika, kitų kalbų intarpai, pertarai (2001, 109–110). Pastebėtina, kad dalis nustatytų skirtumų greičiau yra ne RK ir ED, o oficialiosios ir neoficialiosios kalbos skirtumai, nes neoficialusis ED žanras buvo lygintas su oficialesnius tekstus apimančiais rašytinės lietuvių kalbos tekstynais. Tikėtina, kad tyrimo rezultatai būtų kitokie, jei naujienų grupių laiškų tekstynas būtų lyginamas su šiuo metu renkamu Asmeninės rašomosios lietuvių kalbos tekstynu (Subačius, Tamošiūnaitė 2009), kurį sudarys laiškai, užrašai ir dienoraščiai – manytina, kad šiame rašomosios lietuvių kalbos tekстыne vyraus neoficialioji leksika ir sakytinei kalbai artimesnės gramatinės formos. Visgi atskiri neoficialiosios leksikos žodžiai, t. y. pasirenkami variantai, nenorminės formos, kitų kalbų intarpai, gali būti būdingesni ED nei kitai kalbos atmainai. Taip pat tų pačių žodžių vartojimo dažnumas gali skirtis tiek lyginant kurį nors ED žanrą su kuriuo nors rašytinės kalbos žanru, tiek ir lyginant ED žanrus tarpusavyje. Kadangi asmeniniams elektroniniams laiškam būdinga leksika nėra tyrinėta, o idiolekto atpažinimui yra svarbu žinoti, kokia kalbinė raiška yra dažna, šioje disertacijoje nutarta tirti visas bent 8 kartus autorių pavartotas žodžių formas ir iš jų vartojimo skirtumų spręsti apie idiolekto raišką asmeniniuose elektroniniuose laiškuose. 8 pavartojimų riba pasirinkta dėl to, kad susidarytų pakankamas medžiagos kiekis analizei, o atrinktus žodžius būtų galima traktuoti kaip pasikartojančius vieno autoriaus tekstuose.

2. 2. 3. Idiolekto požymiai dažnai vartojamose žodžių formose

Idiolekto kalbinės raiškos tyrimui kompiuterine *WordSmith Tools* programa buvo sukurti kiekvieno autoriaus laiškuose pavartotų žodžių formų dažnumo sąrašai. Šie sąrašai lyginti tarpusavyje. Kadangi tekстыne žodžių skaičius kiekvienam autoriui nėra visai vienodas (tekстыno duomenys pateikti 14 lentelėje), absoliutūs žodžių pavartojimo dažniai buvo normalizuoti 10 000 žodžių pagal formulę (Biber ir kt. 1998, 263–264):

$$\frac{\text{absolutus dažnis} * 10000}{\text{tekstyno dydis žodžiais}} = \text{normalizuotas dažnis}$$

Lyginant žodžių sąrašus buvo susitelkta ties žodžių formomis, vieno autoriaus tekstuose pavartotomis ne mažiau kaip 8 kartus – tokia vartosena šiame darbe traktuota kaip pasikartojanti ir dažna. Dažnu žodžio formos pavartojimu literatūroje vadinami skirtingi skaičiai: A. Utkā labai dažnų lietuvių kalbos žodžių ir žodžių formų ypatybes aptaria remdamasis šimtu dažniausių Dabartinės lietuvių kalbos tekstyno formų (Utkā 2005, 48–55). A. Ryklienė, nagrinėdama elektroninio diskurso ypatybes, remiasi penkiasdešimčia arba šimtu dažniausių tekstyno žodžių (Ryklienė 2001, 103–117). Atliekant šį tyrimą šimto dažniausiai vartojamų žodžių formų sąrašai pasirodė nepakankami nustatyti tarp autorių besiskiriančio dažnio žodžius, todėl pasirinkta lyginti iki dviejų šimtų dažniausiai vartojamų žodžių. Kad būtų lyginamos vienodai dažnai autorių vartojamos žodžių formos, pasirinkta riba ties pavartotų aštuonis kartus. Nustačius šią ribą, tarpusavyje buvo lyginamos 184 Jono, 176 Tado, 171 Ingos, 200 Rūtos, 187 Romo ir 158 Lino laiškuose dažniausios žodžių formos. Lyginant šešių autorių dažniausiai vartojamų žodžių formų sąrašus buvo ieškoma žodžių formų, kurias:

- vienas autorius būtų pavartojęs 8 ar daugiau kartų, o kiti autoriai visai nevartoję;
- vienas autorius būtų vartojęs 8 ar daugiau kartų, o kiti – bent perpus rečiau;
- du autoriai būtų vartoję 8 ar daugiau kartų, o kiti – bent perpus rečiau.

Taip siekta nustatyti vieno autoriaus tekstuose pasikartojančias, o kitų autorių nevartojamas arba daug rečiau pasirenkamas žodžių formas. Žodžių formos, dažnai vartotos dviejų autorių, bet dvigubai ar kelis kartus rečiau pasitaikiusios kitų autorių tekstuose, taip pat laikytos reikšmingomis skiriant idiolektus. Lyginant mažiau ar daugiau nei šešis autorius žodžių formų atrankos kriterijai galėtų būti kiti.

2. .2. 3. 1. Vartojimo dažniu besiskiriančių žodžių formų atranka

WordSmith Tools programa buvo sudaryti kiekvieno iš šešių autorių laiškuose vartotų žodžių formų sąrašai su pavartojimų dažniais. Su idiolektu sietinos žodžių formos buvo atrinktos trimis etapais lyginant jų pavartojimo dažnius tarp autorių bei analizuojant vartojimo kontekstą. Kadangi dalis tekstyno laišku buvo surinkti su lietuviškomis raidėmis, o dalis – be jų, automatiniis žodžių formų palyginimas nebuvo galimas, jį teko atlikti rankiniu būdu. Lyginant tekstynus žodžio forma, parašyta su lietuviškomis raidėmis, ir jos atitikmuo be lietuviškų raidžių laikyta ta pačia žodžio forma.

Pirmajame atrankos etape buvo atskirta kiekvieno autoriaus dažniausiai vartotų žodžių formų sąrašo dalis nuo 8 pavartojimų imtinai. Visų šešių autorių ne mažiau kaip 8 kartus pavartotų žodžių formų sąrašai pateikti šio darbo priede. Visų autorių žodžių formų sąrašai lyginti tarpusavyje ir išskirtos žodžių formos, rastos tik vieno iš autorių sąrašė. Šių formų vartojimas buvo patikrintas pilnuose tekstynuose ir nustatytos tos formos, kurias vienas iš autorių pavartojo 8 ar daugiau kartų, o kiti autoriai visai nevartojo. Taip pat analizuojant žodžių formų sąrašus nuo 8 pavartojimų ir tikrinant tam tikrų formų vartojimą pilnuose tekstynuose, išskirtos tos žodžių formos, kurias vienas ar du autoriai vartojo 8 ar daugiau kartų, o kiti – perpus rečiau. Disertacijos priede esančioje lentelėje pažymėta, kurios žodžių formos vartotos tik vieno autoriaus ir kurios vieno ar dviejų autorių vartotos dvigubai dažniau nei kitų.

WordSmith Tools programa kaip atskiras žodžių formas skyrė su lietuviškomis raidėmis ir be jų parašytus tuos pačius žodžius. Todėl antrajame žodžių formų atrankos etape patikslinti žodžių, rašomų su lietuviškomis raidėmis, vartojimo dažniai vieno autoriaus laiškuose sudedant su lietuviškomis raidėmis ir be jų užrašyto to paties žodžio dažnius. Pvz., žodis *tačiau* Ingos 27 kartus rašytas be lietuviškos raidės, o 3 kartus – su lietuviška raide, tad patikslintas šio žodžio vartojimo dažnis yra 30 kartų. Atrinktų žodžių pavartojimo dažniai buvo

normalizuoti, tolesniam tyrimui susitelkta ties žodžiais, kurių normalizuotas dažnis yra ne mažesnis nei 8.

Trečiajame žodžių formų atrankos etape buvo atmestos žodžių formos, kurių vartojimas susijęs su konkrečia tema ar aplinkybėmis, pvz., iš Romo sąrašų atmesti žodžiai *klubo*, *klube*, *sekmadienį*, *savaitgalį*, *info*, *žygio*, *traukiniu* ir kt., nes jie atsiradę dėl organizacinės laiškų autoriaus veiklos, o kitų autorių nevartojami ne dėl idiolektų skirtumų, o dėl to, kad pastarieji neužsiėmė tokia veikla. Tolesniam tyrimui siekta palikti žodžius, kurie autoriaus vartojami ne vienos situacijos laiškuose, kad į sąrašus nepatektų konkrečios situacijos ar temos, kuria rašė tik vienas iš autorių, nulemti žodžiai. Su konkrečiomis aplinkybėmis buvo susijusi didžioji tik vieno iš autorių vartotų žodžių dalis, pvz., *Jono asocijacijos*, *asocijacija*, *Rūtos spicbergeno*, *medu*, *off*, *pienes*, *Ingos planetu*, *metalingumo*, *zvaigzdes*, *zvaigzdiu* (iš laiškų apie fizikos darbą) ir kt. Visai atskirti su teksto tema susijusius žodžius kažin ar įmanoma, todėl sąrašuose palikti tie, kurie kartojosi įvairiuose laiškuose ir atskleidžia teksto turinį – tai, apie ką žmogus dažnai pasirenka rašyti. Atmetus su konkrečiomis temomis susijusią leksiką liko tik keli su idiolektu sietini žodžiai, pateikti 10 lentelėje, pasikartojantys tik vieno autoriaus laiškuose, o likusių autorių visai nevartoti. Skliausteliuose nurodomas normalizuotas žodžio formos pasikartojimo dažnis.

10 lentelė. *Žodžių formos, dažnos tik vieno iš autorių laiškuose*

Linus	Rūta	Inga
<i>an</i> ²¹ („ant“) (12)	<i>gryšiu</i> (23)	<i>labukas</i> (8)
<i>ane</i> (11)		<i>sveikutė</i> (13)
<i>bišk</i> („biškį“) (9)		
<i>da</i> („dar“) (30)		
<i>daba</i> („dabar“) (18)		
<i>šian</i> („šiandien“) (11)		
<i>te</i> („ten“) (13)		

²¹ Šioje ir kitose lentelėse pasviruoju šriftu įrašyti nenorminės vartosenos žodžiai bei žodis su rašybos klaida.

Iš 10 lentelės matyti, kad beveik visi tik vieno iš autorių vartoti žodžiai priklauso neoficialiajai leksikai: Lino laiškuose gausiai vartoti nenorminiai trumpiniai, Ingai būdingi rašytinei kalbai neįprasti pasisveikinimai. Išsiskiria ir Rūtos nuolat su klaida rašytas žodis *grįšiu*. Tyrimas atskleidė, kad asmeniniuose elektroniniuose laiškuose vien tik atskirų autorių vartojamų žodžių formų esama labai nedaug. Atsižvelgiant į tai, kad tiriami tik šešių asmenų elektroniniai laišakai, šiuo tyrimu nustatytos formos negali būti laikomos unikaliomis ar apskritai retomis kalboje, tačiau jos gali būti laikomos idiolekto požymiais. Daroma išvada, kad tik vieno iš kelių autorių vartojami žodžiai gali atskleisti pavienius idiolekto požymius, tačiau dažniau jie yra susiję su teksto tema, o ne autoriaus stiliaus individualumu. Tolesniame tyrime 10 lentelėje nurodytos vieno autoriaus žodžių formos ir žodžių formos, išsiskiriančios vartojimo dažnumu, bus analizuojamos kartu.

2. 2. 3. 2. Vartojimo dažniu besiskiriančių žodžių formų tyrimas

Atlikus analizę visų šešių autorių laiškuose rasta žodžių formų, kurios vieno autoriaus vartojamos dažniau nei kitų. Nustatytos 23 Jono, 30 Tado, 10 Romo, 22 Lino, 29 Rūtos, 21 Ingos dažniau vartojamos žodžių formos, kurias galima sieti su autorių idiolektais. Matyti, kad dažnumu išsiskiriančių žodžių skaičius skirtingų autorių tekstuose yra nevienodas, vadinasi, vienu autorių leksikoje esama daugiau idiolekto požymių, kitų – mažiau. Kad būtų galima aptarti vartojimo dažniu besiskiriančias žodžių formas, jos sugrupuotos pagal kalbos dalis bei atskirai išskirta įterpinių grupė. Sugrupuotos žodžių formos ir jų vartojimo dažniai (nurodytas normalizuotas dažnis) pateikti 11–20 lentelėse.

Tarp atrinktų vartojimo dažniu besiskiriančių žodžių daugiausia yra veiksmažodžių – atrinktos 29 formos, kiek mažiaurieveiksmių – 20 formų, 17 įvardžių formų, 11 dalelyčių, 10 daiktavardžių formų, 7 įterpiniai, 6 jaustukai ir pasisveikinimo žodžiai, 5 jungtukai, 3 prielinksniai ir 3 būdvardžių formos. Tarp

besiskiriančių vartojimo dažniu formų nerasta išiktukų ir skaitvardžių. Galima spėti, kad išiktukai elektroniniuose laiškuose vartojami retai, o skaitvardžiai dažniausiai rašomi skaitmenimis. Matyti, kad visų kalbos dalių žodžiai (dėl ribotos tyrimo apimties negalima atmesti ir išiktukų bei skaitvardžių reikšmės), gali būti svarbūs tiriant idiolektą.

2. 2. 3. 2. 1. Vartojimo dažniu besiskiriantys veiksmažodžiai

Iš atrinktų vartojimo dažniu besiskiriančių žodžių veiksmažodžių grupė yra pati didžiausia. Visų pirma tai lemia apskritai gausus veiksmažodžių vartojimas elektroniniuose laiškuose, kurį pastebėjo A. Ryklienė (2001, 32). Kartu matyti, kad veiksmažodžių vartojimas ne tik gausus, bet ir nevienodas skirtingų autorių tekstuose. Iš tiriamų laiškų išrinktos vartojimo dažniu besiskiriančios veiksmažodžių formos, galinčios rodyti idiolektus, pateiktos 11 lentelėje. 11–20 lentelėse pilku fonu pažymėti vieno ar dviejų autorių bent dvigubai dažniau nei kitų vartotų žodžių formų dažniai.

11 lentelė. *Veiksmažodžių vartojimo dažniai*

	Jonas	Tadas	Romas	Linas	Rūta	Inga
atrodo ²²	3	2	2	11	5	2
bandysiu	1	11	-	4	1	2
galėsiu	3	8	2	2	1	4
galėtų	-	-	10	6	3	2
galit	9	-	2	1	1	1
galite	6	-	10	3	-	-
<i>gryšiu</i>	-	-	-	-	23	-
manai	2	1	1	1	12	5
negaliu	-	4	3	2	3	8
neturiu	5	12	3	-	10	2
norėjau	-	1	1	2	8	1
nuvažiuoti	-	8	2	-	1	2

²² Patikrinus žodžio *atrodo* reikšmes buvo atskirti veiksmažodžiu ir įterpiniu einantys žodžiai ir šioje disertacijoje pateikiami skirtingose lentelėse – kaip įterpinys vartotas žodis aptariamas 2.2.3.2.6. skyrelyje.

padaryti	-	6	3	2	1	9
pasiilgau	-	-	-	-	9	4
patiko	3	5	3	3	16	5
pavyko	-	14	1	3	2	1
prikabinu	-	-	-	-	1	9
prisegu	2	13	-	4	-	-
reik	10	-	4	31	-	-
reikės	13	13	4	1	5	6
reikėtų	8	4	1	1	3	2
sakė	11	3	3	3	9	4
sako	-	13	5	6	2	1
sekasi	1	26	4	3	9	1
teks	8	1	3	2	2	1
tikiuosi	2	1	3	-	14	9
turim	10	1	2	-	1	3
užsukti	-	12	1	-	-	-
žinai ²³	2	-	1	4	14	4

Iš atrinktų veiksmažodžių labiausiai skiriasi formos *reik* vartojimas: Lino laiškuose šios formos normalizuotas dažnis yra 31 kartas, o trijų autorių (Tado, Rūtos ir Ingos) ji nevirtota nei karto. Toks vartojimo dažnių skirtumas nulemtas modalinės žodžio reikšmės ir sutrumpintos formos. Didelė dalis atrinktų veiksmažodžių yra modaliniai arba susiję su modalumo raiška. Modalinių veiksmažodžių *galėti*, *reikėti*, *tekti* formų vartojimas atskleidžia, kad vieni autoriai gali būti linkę vartoti deontinio modalumo²⁴, kiti – dinaminio modalumo²⁵ žodžius: Jono tekstuose vyrauja deontinis modalumas (dažnos žodžių formos *reik*, *reikės*, *reikėtų*, *teks*), o Romo laiškam būdingesnis dinaminis modalumas (*galėtu*, *galite*), pvz:

²³ Žodis *žinai* tirtuose elektroniniuose laiškuose vartotas ir kaip veiksmažodis, ir kaip įterpinys. Rūtos laiškuose 10 žodžių pavartoti kaip veiksmažodžiai, o 6 – kaip įterpiniai, lentelėje nurodytas bendras normalizuotas dažnis.

²⁴ „Deontinis modalumas perteikia kalbėtojo požiūrį, ar veiksmas, įvardijamas pasakyme, turi arba gali būti atliktas, ar ne“. (Mikučionis 2007, 187)

²⁵ „Dinaminis modalumas susijęs su dalyvio pajėgumu, valiojimu, gebėjimu atlikti veiksmą.“ (Mikučionis 2007, 187)

(1) *Vat tik **reikes**²⁶ sprest kaip ekrana graziai ant tu nauju lubu pakabint **reikes**.* (Jonas)

(2) *Ka su maistu darom? **Reik** makaru. busim penkiese.* (Jonas)

(3) *Jei pati Lola nesuras kas pasekretoriaus, paregistruos komandas, **teks** saskrydzio metu jai tai daryt.* (Jonas)

(4) *Jei Tomelis ten bus - gal **galētu** pafotkinti, kad įsivaizduotumėme kokia situacija?* (Romas)

(5) *Plastikines ir popierines širdeles **galite** pamiršti - mes mylim nuoširdžiai ;)* (Romas)

Be modalinių veiksmažodžių dažniu skiriasi ir modalumo atspalvį turinčių veiksmažodžių *bandysiu, pavyko, norėjau, tikiuosi, atrodo* vartojimas, pvz.:

(6) *berods viską **pavyko** išspręsti.* (Tadas)

(7) ***bandysiu** ir aš atvykti nesusivėlinęs.* (Tadas)

(8) *Stai ka **norejau** issiaiskinti, gal tu zinai kada Indre turetu gimdyti?* (Rūta)

(9) ***Tikiuosi** rasi laiko siek tiek koki vakara arbatai.* (Rūta)

(10) *Jei tai, kas žemiau parašyta jums **atrodo** verta dėmesio, persiųskit ši laišką draugams, giminėms, ar bendradarbiams.* (Linas)

Matyt, autoriai yra linkę pasirinkti tam tikrus modalumo raiškos būdus bei žodžius ir šis pasirinkimas gali būti siejamas su idiolektu. Be to, elektroniniuose laiškuose konkuruoja sutrumpintos bei pilnos modalinių veiksmažodžių formos: *galit – galite, reik – reikia, turim – turime*. Pastebėta, kad dalis autorių (Jonas ir Linas) linkę dažniau vartoti sutrumpintas žodžių formas nei kiti. Sutrumpinta ir nesutrumpinta forma konkuruoja ir rašant veiksmažodžių bendratis. Taip pat iš konkuruojančių formų yra pasirinkti veiksmažodžiai *prikabinu – prisegu*, esamojo

---

²⁶ Pavyzdžiuose pateikta originali žodžių formų rašyba, todėl dalis žodžių užrašyta be lietuviškų raidžių, disertacijos tekste ir lentelėse aptariamai žodžiai užrašyti su lietuviškomis raidėmis.

arba būtojo laiko formos *sako – sakė*, veiksmazodis *užsukti* (galimas konkurentas *užėiti*):

(11) **Prikabinu** originaluji straipsni is kurio paimtas tas pjesinukas. (Inga)

(12) *mintį, kad galbūt mūsų slidžių žygiui reikia logotipo, perdaviau piešti mėgstančiai savo sesei. Jos darbo rezultata prisegu prie laiško.* (Tadas)

(13) *Dar Milda sake, kad noretu, bet mes nei vienas masinos su kuo vaziyuot neturim...* (Jonas)

(14) *geras slides turi ir Laimis ir Linutė. Viktorija sako galbūt ras sau ką tinkamo iš kuro kolekcijos.* (Tadas)

(15) *Kviečiu nepatingėti užsukti į svečius.* (Tadas)

11 ir 12 pavyzdžiai rodo, kad prie laiško pridėdant dokumentą vartojamas žodis *prisegu* arba *prikabinu*, iš 11 lentelės matyti, kad autoriai pasirenka arba vieną, arba kitą variantą. 13 ir 14 pavyzdžiuose pateiktos žodžio *sakyti* esamojo ir būtojo laiko formų vartojimo priešprieša nėra tokia kontrastinga, kaip veiksmazodžių *prisegu* ir *prikabinu* atveju – penkių autorių vartotos abi formos, tačiau Tado ir Rūtos dažniau pasirenkamas vienas iš variantų, Jono laiškuose vartota tik būtojo laiko forma. Taigi, kalbos formų konkurencija nebūtinai lemia tik vieno iš variantų pasirinkimą: iš konkuruojančių formų autoriaus gali būti vartojami keli variantai, tačiau vienas gali būti pasirenkamas dažniau, o kiti autoriai gali iš tų pačių formų neišskirti nei vienos ir vartoti jas vienodai dažnai. Šie pastebėjimai patvirtina A. Žalkauskienės nuomonę, kad norint atpažinti individualųjį autoriaus stilių reikia tirti plačiai suprantamą kalbos sinonimiją (Žalkauskienė 1999).

Rūtos dažniau nei kitų autorių vartojami būseną nusakantys veiksmazodžiai: *norėjau, pasiilgau, patiko, tikiuosi*. Taip pat jos laiškuose vartojama daug vienaskaitos antro asmens veiksmazodžių *žinai, manai*, t. y. dažniau kreipiamasi į adresatą taip siekiant palaikyti ryšį, pvz.:

(16) *zinai*, kaip nebutu keista, bet buvau pasiilgusi jūros. dabar suprantu jureivius... (Rūta)

(17) kaip *manai* ar tu galetum pameginti susisiekti su Saulium, reiktu jį paskubinti. (Rūta)

Su glaudesnio ryšio palaikymu sietinas ir veiksmažodis *sekasi*, vartojamas tiek mandagumo frazėje *kaip tau sekasi*, tiek pasakojant apie save. Matyt, kad dažnas būsenos veiksmažodžių vartojimas ir dėmesio adresatui raiška gali skirti vienus autorius nuo kitų.

Apibendrinant vartojimo dažniu besiskiriančių veiksmažodžių apžvalgą galima teigti, kad idiolektus gali skirti modalumo raiška, iš konkuruojančių formų pasirenkami žodžiai, taip pat sutrumpinti ir nesutrumpinti žodžių variantai, būsenos veiksmažodžių vartojimas ir dėmesio adresatui raiška.

2. 2. 3. 2. 2. Vartojimo dažniu besiskiriantysrieveiksmiai

Prieveiksmiai A. Ryklienės taip pat įvardijami kaip būdingi elektroninių laiškų kalbai ir vartojami dažniau nei rašytinėje kalboje (Ryklienė 2001, 33). Tai paliudija ir šiame tyrime analizuojamų vartojimo dažniu besiskiriančių prieveiksmių gausa. Daugiausia šiame tyrime išskirta būdo ir laiko prieveiksmių, iš vietos prieveiksmių išskirti trys: *greta*, *namie*, *te* („ten“). Nustatyti vartojimo dažniu besiskiriantys prieveiksmiai nurodyti 12 lentelėje.

Iš 12 lentelės matyti, kad prieveiksmių pasikartojimo dažniai smarkiai skiriasi tarp autorių, be to, esama tik vienam iš autorių būdingų žodžių. Tarp atrinktų prieveiksmių yra penkios tik Lino laiškuose vartotos formos: *bišk* („biškį“), *da* („dar“), *daba* („dabar“), *šian* („šiandien“), *te* („ten“). Visos jos yra nenorminiai trumpiniai. Šių formų, išskyrus žodį *bišk*, nesutrumpinti variantai vartojami visų autorių, tad idiolekto atpažinimui jos yra svarbios kaip iš konkuruojančių variantų pasirenkami nenorminiai trumpiniai. Žodžio *biškį* nesutrumpintas variantas vartojamas Jono laiškuose, tačiau kitų autorių laiškuose

šio žodžio nerasta. Kadangi nenorminiai skoliniai yra vartojami ne visų autorių, idiolektų skyrimui gali būti reikšmingas ne tik jų dažnis, bet ir pats vartojimo faktas.

12 lentelė. *Prieveiksmių vartojimo dažniai*

	Jonas	Tadas	Romas	Linas	Rūta	Inga
anksčiau	4	13	5	3	4	7
asmeniškai	4	-	8	-	-	-
beveik	9	5	-	5	11	3
<i>bišk</i>	-	-	-	9	-	-
<i>biškį</i>	8	-	-	4	-	-
<i>da</i>	-	-	-	30	-	-
<i>daba</i>	-	-	-	18	-	-
geriau	7	8	6	5	6	17
greta	-	8	-	-	1	1
ilgai	-	10	-	4	4	3
kartais	2	4	1	3	11	9
kitaip	1	-	4	4	1	13
labai	27	48	21	43	110	60
mažiau	1	8	4	4	4	3
namie	-	14	1	2	4	5
panašiai	-	2	1	12	-	1
<i>šian</i>	-	-	-	11	-	-
šiandien	23	48	8	3	12	20
šįvakar	3	10	3	1	-	-
<i>te</i>	-	-	-	13	-	-

Reikšmingi gali būti įvairūs vartosenoje retesni žodžiai, pvz., Tado laiškuose vietoje konkuruojančių žodžių *šalia* ir *prie* pasirenkamas *greta*:

(18) **Greta** Molėtų samdytu autobusiuku atvykom dar penktadienio vakarą, pasidarėm ~10km žygeli. (Tadas)

(19) Nedidelė čiuožykla jau nuvalyta ant kūdros **greta** mano namų /.../ (Tadas)

Iš kitų autorių žodį *greta* pavartojo tik Rūta ir Inga po vieną kartą, tad dažnesnis šio žodžio vartojimas aiškiai rodo Tado idiolektą. Kalbos vienetų konkurencija matyti ir žodžio *kitaip* vartosenoje Ingos laiškuose:

(20) *Gal gali parasyt i ka atkreipti demesi perkant tiek diska, tiek dezute? Ar **kitaip** - gal gali ka nors konkretaus parekomenduoti?* (Inga)

(21) *Tad prašom susiorganizuoti fotosesiją :) Būtų gerai kokių įdomesnių, ne prie stalo, ar minioje ir ne statiškų a la "aš prie vietinės įžymybės" ;-)* Bo **kitaip** vadas išbrokys. (Inga)

20 pavyzdyje žodis *kitaip* gali būti vertinamas kaip perteklinis arba žodžių *tai yra* konkurentas, 21 pavyzdyje – kaip žodžio *antraip* konkurentas arba perteklinis žodis.

Tado laiškuose daugiau nei kitų autorių vartojama laikorieveiksmių: *anksčiau, ilgai, šiandien, šįvakar*, sietinių su autoriaus noru konkrečiai įvardyti laiką. Taip pat jo laiškuose dažniau vartotas ir vietą nurodantisrieveiksmis *namie* ir jau aptartasrieveiksmis *greta*. Šiųrieveiksmių vartojimas gali rodyti autoriaus polinkį aiškiai įvardyti laiką ir vietą.

Su polinkiu vartoti tam tikrą žodį, kuris kartais tampa pertekliu, sietinasrieveiksmio *asmeniškai* dažnumas Romo laiškuose:

(22) *Rustemas rytoj žadėjo būti klube, tad galite **asmeniškai** prieiti ir paklausti rūpimų klausimų.* (Romas)

(23) *Maršrutą žinosiu turbūt tik ryt ryte, tad norintys pasivaikščioti brūkštelkit man **asmeniškai** ar skambinkit.* (Romas)

(24) *Irmantą reikia prispausti **asmeniškai** ;)* (Romas)

Taip pat Lino yra mėgstamasrieveiksmis *panasiai*, vartojamas įvairiose situacijose, tiek nurungiantis kitus galimus variantus, tiek pridedamas kaip perteklinis, pvz.:

(25) *Juro sniuru prasyt, nes gali kilpu ilgumo neuztekt ir **panasiai**, bet gal gelezius ir siaip ka imanoma tu paskolintum?* (Linas)

(26) *o mano kortele mokejimo dingo.ir sako,kad parduotuvej nepalikau:/ negerai. tuoj bandysiu per bankus skambinet ir **panasiai**.* (Linus)

(27) *as kazkaip **panasiai** nujauciau kai sms man rasei, bet sedejau egze, tai nesinorejo dalintis mintimis per daug:)* (Linus)

25 pavyzdyje žodžiai *ir panašiai* suteikia pasakymui modalinį netikrumo atspalvį, tačiau kartu yra pertekliniai, nes vartojamas ir modalinis žodis *gali*. 26 pavyzdyje pavartota ta pati samplaika *ir panašiai* neturi modalumo atspalvio, bet vartojama kaip minties neišbaigtumo ar nekonkretumo rodiklis. 27 pavyzdyje žodis *panašiai* vartojamas kaip samplaikos *taip ir* konkurentas. Tokia daugiareikšmė žodžio vartosena rodo autoriaus polinkį pritaikyti šį žodį įvairioms kalbos situacijoms ir pabrėžti sakomos minties neišbaigtumą ir netikslumą.

Modalumo atspalviai bei vertinimas yra perteikiamas irrieveiksmiais *beveik, bišk/ biškį, da, geriau, kartais, labai, mažiau, panašiai*. Kaip rodo šis tyrimas, kai kurių ir modalumo ar vertinimo atspalvį turinčių žodžių vartojimo dažniai gali gana smarkiai skirtis tarp autorių, pvz., žodžio *labai* normalizuotas dažnis Rūtos laiškuose yra 110 kartų, o Romo laiškuose – 21 kartas. Manytina, kad modalumo, autoriaus pozicijos ir vertinimo raiškos analizė yra svarbi idiolekto atpažinimui.

Iš vartojimo dažniu besiskiriančiųrieveiksmių aptarimo matyti, kad idiolektus gali skirti sutrumpintų ir nenorminiųrieveiksmių vartojimas, kiti konkuruojantys ar autorių pamėgti žodžiai, laikorieveiksmių gausa, vertinimo ir modalumo raiškarieveiksmiais.

2. 2. 3. 2. 3. Vartojimo dažniu besiskiriantys įvardžiai

Įvardžių vartojimo dažniai yra daug didesni nei daiktavardžių, įvardžiai mažiau susiję su konkrečia tema, tačiau daugelis jų yra dažnai vartojami visų autorių. Vis dėlto analizuojant pasirinktų šešių autorių asmeninių laišku tekstynus išskirta 20 vartojimo dažniu besiskiriančių įvardžių, jie nurodyti 13 lentelėje.

13 lentelė. Įvardžių vartojimo dažniai

	Jonas	Tadas	Romas	Linas	Rūta	Inga
jūsų	15	5	4	6	2	2
kam	14	3	6	5	-	5
kažką	7	3	5	14	3	3
keletą	-	8	2	1	1	-
mane	3	19	3	7	30	7
mums	13	2	7	2	3	4
pats	14	13	7	5	4	6
šiuo	-	1	9	4	3	4
tave	7	21	6	1	16	6
visa	14	5	4	4	5	4
visą	22	11	4	5	7	3
visas	13	1	2	1	5	4
visi	28	7	11	4	7	6
visiems	16	2	7	1	5	1
viskas	6	4	7	18	7	18
visko	2	3	1	3	-	10
visų	15	2	6	2	4	10

Įvardžiai labai skiriasi atliekamomis funkcijomis ir vartojimo dažniu. Kaip parodo šis tyrimas, vieni įvardžiai yra pasikartojantys įvairių autorių tekstuose, bet vieno autoriaus gali būti vartojami daug dažniau nei kitų, pvz., įvardis *visi*, kiti įvardžiai, pvz., *keletą*, – pasikartojantys tik vieno autoriaus laiškuose, o kitų nevertoti arba vartoti po 1–2 kartus. Tad analizuojant idiolekto raišką reikėtų įvertinti žodžių pobūdį: daugelio autorių tekstuose dažni žodžiai idiolektą gali žymėti, jei vienas autorius juos vartoja neįprastai retai arba dažnai. Daugelio autorių laiškuose retesni žodžiai gali būti siejami su idiolektu ir tada, kai yra kelis kartus pakartojami vieno autoriaus laiškuose.

Iš atrinktų įvardžių labiausiai besiskiriantis yra įvardžio *mane* vartojimas: Rūtos laiškuose šios formos normalizuotas dažnis yra 30 kartų, o Jono ir Romo laiškuose – po 3 kartus. Be to, iš 18 lentelės matyti, kad vieni autoriai apskritai

vartoja daugiau įvardžių, o kiti – mažiau, ir ši tekstų savybė gali būti siejama su idiolektu.

Kai kurių įvardžių dažnumas vieno autoriaus tekstuose gali būti susijęs su pertekliniu jų vartojimu, pvz., įvardis *jūsų* Jono laiškuose rašomas ir ten, kur jo gali nebūti, pvz.:

(28) *Ar dar norinciu yr? Mes planuojames geguzes 21-24. Jei atsiras dar is **jusu** norinciu ir su masina nuvezt galinciu labai apsidziaugsim.* (Jonas)

(29) *Beje, musu klubas jau seniai turi sita statusa ir jau seniai is visu **jusu** praso pervesti klubui po tuos 2 proc nuo savo pajamu mokesciu.* (Jonas)

(30) *Turbut daugelis is **jusu** net nepastebejo ir taip butumet nepasiklyde, bet naujienlaisyje irasytas klaidingas Vilniaus keliautoju klubo adresas /.../* (Jonas)

Kaip matyti iš 28–30 pavyzdžių, Jono laiškuose leksinė samplaika iš *jūsų* yra pasikartojanti, tačiau kai kuriuose sakiniuose mintis būtų taip pat perteikta ir be šios frazės. Jono polinkis rašyti daugiau įvardžių matyti ir kitų įvardžių, ypač apibendrinančių šešių įvardžio *visas* formų ir įvardžio *mums* vartojime:

(31) *Vietos ten tikrai grazios ir organizatoriai, kaip visada **mums** parodys is ju graziausias.* (Jonas)

(32) *Oi tikrai, tai **mums visiems** reikia susiskaiciuot.* (Jonas)

(33) *ai sestadieni skubedamas pamirsau **visiems** pabrezti, kad saskrydis gaunasi jubileejinis* (Jonas)

(34) ***Visi** norintys ir galintys prisideti - rasykt man.* (Jonas)

31–34 pavyzdžiuose įvardžiai *mums*, *visiems*, *visi* taip pat gali būti praleisti nekeičiant pasakymo minties, tačiau autorius juos įrašo, tuo pabrėždamas, kad kalba apibendrintai, tad šių formų vartojimas nulemtas ir autoriaus mąstymo būdo. Kitais žodžiais – įvardžio *viskas* formomis – apibendrinimai išsakomi Ingos laiškuose.

Tiek su kalbos formų konkurencija, tiek su pertekliniu vartojimu gali būti siejamas ir įvardžio *kazkas* rašymas Lino laiškuose, pvz.:

(35) *einu i technikos muziejų, **kazka** del geguzes menesio pasirodymo tarsiuos.* (Linas)

(36) *o isvaziuot ji bijo. bet **kazka** reikia metus veikt.* (Linas)

(37) *tai stovykloj buvau savaitele, paskui festivali aplankiau, da kazkur po visokias juros sventes ir **kazka** pasidaviau.* (Linas)

Žodis *kazkas* Lino laiškuose gali būti samplaikų *kas nors, šis tas* konkurentas, tačiau jis vartojamas įvairiose situacijose ir jo vartojimo dažnumas geriausiai paaiškinimas tiesiog autoriaus pomėgiu vartoti šį nekonkrečiai mintį įvardijantį žodį, taip pat, kaip aiškintas daiktavardžio *atveju* vartojimas. Dažnas žodis *kazkas* atspindi ir autoriaus mąstymo būdą – polinkį kalbėti abstrakčiai ir nekonkretizuoti. Šis pavyzdys parodo, kad įvairios kalbos formų pasirinkimo priežastys gali būti susiję ir jų skirstymas yra tik orientacinis. Su mąstymo būdu gali būti siejamas dažnas įvardžių *mane* ir *tave* vartojimas Rūtos ir Tado laiškuose – šiems autoriams svarbus tarpasmeninis kontaktas su adresatu.

Iš konkuruojančių kalbos formų pasirinkta Tado vartojama forma *keletą* (galimi konkurentai: *kelis, kelias*), Jono ir Tado dažniau vartota forma *pats*:

(38) *Padariau **keletą** nuotraukų, bet nieko ypatingo.* (Tadas)

(39) *Turiu **keletą** klausimų tavo tetai /.../* (Tadas)

(40) ***Pats** irgi nesu sios srities specialistas...* (Jonas)

(41) *Sveiki, **pats** asmeniskai geguzes 8-9d dalyvausiu pesciuju maratone /.../* (Jonas)

Žodis *pats* vartojamas keliomis skirtingomis reikšmėmis: juo pakeičiami įvardžiai *aš, tu, jis*, taip pat jis įeina į žodžių samplaikas *tas pats, pats laikas* ir kt. Didžioji dalis įvardžių *pats* Jono ir Tado laiškuose vartoti reikšme *aš*. Kadangi forma *pats* su įvardžiu *aš* galėjo konkuruoti tik vyrų laiškuose, patikrinta, ar

moterys vartojo įvardį *pati*, tačiau jų laiškuose ši forma reiškė *aš* vartota tik 1-3 kartus. Taigi, kai kurie autoriai yra linkę dažniau nei kiti įvardį *aš* pakeisti įvardžiu *pats*.

Besiskiriančio dažnumo įvardžių analizė parodo, kad be pasirinkimo iš konkuruojančių kalbos formų bei autorių pomėgio vartoti konkretų žodį idiolektas gali būti atpažįstamas iš perteklinių žodžių bei apskritai gausesnės vienos žodžių grupės, pvz., apibendrinamųjų įvardžių, vartojimo.

2. 2. 3. 2. 4. Vartojimo dažniu besiskiriančios dalelytės

Pasak A. Ryklienės, dalelyčių, kaip ir prielinksnių, elektroninių laiškų kalboje yra daugiau nei įprastoje rašytinėje kalboje (2001, 33). Kaip rodo šioje disertacijoje aprašomas tyrimas, dalelytės yra nevienodai gausiai vartojamos elektroninių laiškų autorių – dalelyčių gausu Lino laiškuose, gerokai mažiau jų vartoja Romas. Vartojimo dažniu besiskiriančios dalelytės išvardytos 14 lentelėje.

14 lentelė. *Dalelyčių vartojimo dažniai*

	Jonas	Tadas	Romas	Linas	Rūta	Inga
<i>ane</i>	-	-	-	11	-	-
<i>galbūt</i>	-	16	2	1	-	1
<i>gi</i>	4	2	1	19	4	4
<i>irgi</i>	9	9	9	11	29	15
<i>juk</i>	-	1	9	5	5	5
<i>muset</i>	-	-	1	9	-	-
<i>taigi</i>	8	4	6	3	1	21
<i>tipo</i>	1	-	-	11	9	1
<i>va</i>	-	12	5	40	12	18
<i>vat</i>	14	-	-	25	5	-
<i>visgi</i>	-	8	-	-	-	7

Iš dalelyčių didžiausias kontrastas matyti žodelio *va* vartosenoje: normalizuotas jo vartojimo dažnis Lino laiškuose yra 40 kartų, o Jono laiškuose jis visai nevartotas. Pastebėtina, kad tarp išskirtų dalelyčių yra palyginti daug

nenorminių – keturi žodžiai iš išskirtų vienuolikos. Kaip ir kiti nenorminiai žodžiai, dalelytės *ane*, *muset*, *tipo* ir *vat* vartojamos tik kai kurių autorių (*ane* tik vieno Lino).

Didelė dalis išskirtų dalelyčių perteikia autoriaus nuostatą kalbamo dalyko atžvilgiu: pabrėžiamosios *vat*, *visgi*, *juk*, *gi*, *taigi* parodomoji dalelytė *va*, elektroninių laiškų tekstuose atliekanti pabrėžimo funkciją, abejojamosios dalelytės *galbūt*, *muset*, *tipo*. Taigi, autoriaus nuostatų raiškoje galima išvelgti idiolekto požymių, pvz.:

(42) ir **va** manau tuos dalykus suderint galima, su ivairiais nuokrypiais i viena, i kita puse. (Linas)

(43) **gi** uztenk tau daba darbu:) (Linas)

(44) aš **galbūt** ryt važiuosiu sau kalėdų dovanos pasidovanoti. lentyną knygoms nusižiūrėjau. (Tadas)

(45) po darbo **muset** galim ir susitikt. (Linas)

Kaip matyti 42 ir 43 pavyzdžiuose, Linui būdinga pabrėžti dėstomas mintis dalelytėmis *va*, *gi*. 44 ir 45 pavyzdžiuose atsiskleidžia priešinga, pasakymus švelninanti, dalelyčių *galbūt* ir *muset* funkcija.

Taip pat dalelyčių vartojimo skirtumai tarp autorių susiję su jų konkurencija, nes įvairioms situacijoms yra galimi keli panašią reikšmę turintys žodeliai, pvz., *taigi* ir *juk*, *irgi* ir *taip pat*, *gal* ir *galbūt* ir kt. Kaip matyti, idiolekto požymių galima ieškoti autoriaus nuostatas perteikiančių dalelyčių vartosenoje, pasirinkime iš konkuruojančių žodžių, tarp kurių yra ir nenorminių variantų.

2. 2. 3. 2. 5. Vartojimo dažniu besiskiriantys daiktavardžiai

Atlikus tyrimą patvirtinta disertacijos autorės prielaida, kad nemaža dalis analizuotuose tekstuose vartojamų daiktavardžių yra susiję su konkrečia tema ar aplinkybėmis, tad yra sunku įvertinti, kiek įtakos daiktavardžių pasirinkimui turi

autoriaus idiolektas, o kiek – kalbinė situacija. Manytina, kad didelę vartojamų daiktavardžių dalį, visų pirma, lemia teksto tema ir komunikacinė situacija. Šioje disertacijoje siekta analizuoti mažiau laiškų temos ir rašymo aplinkybių nulemtus žodžius, todėl atrinkta 10 daiktavardžių formų, kurių vartojimas atrodo mažiau priklausomas nuo temos, o daugiau – nuo rašančiojo. Atrinktos daiktavardžių formos pateiktos 15 lentelėje.

15 lentelė. *Daiktavardžių vartojimo dažniai*

	Jonas	Tadas	Romas	Linas	Rūta	Inga
arbatos	1	4	1	2	13	-
atveju	-	4	10	1	3	11
<i>chebra</i>	4	-	2	-	10	-
dalis	4	8	2	-	-	1
dalykai	2	-	1	8	1	2
dalykų	-	2	1	17	2	6
idėja	2	2	12	-	3	4
kartą	4	5	3	3	10	2
vakarą	3	12	6	1	5	1
zuika	7	3	8	-	27	-

Kaip matyti iš 15 lentelės, iš atrinktų daiktavardžių dažnumu labiausiai skiriasi žodžio formos *dalykų* vartojimas: Lino laiškuose šios formos normalizuotas dažnis yra 17 kartų, o Jono ji nerašyta nei karto. Šalia bendrinei kalbai įprastos reikšmės, žodis *dalykai* Lino laiškuose vartojamas ir bendrinei kalbai neįprastose situacijose (žodis vartojamas plačiau, panašiai kaip anglų kalbos žodis *things*), pvz.:

(46) *gavau pora kazkokių kapsulelių, sake cia jomis gydosi nuo skrandžio dalyku.* (Linas)

(47) *nors ji turi kazkokia akademija, kur uz daug tukstanciu ismoko vosokiu dalyku ir tavo cakras ar kazka sutvarko ir suharmonizuoja.* (Linas)

(48) *man kazkodel patinka visokie desimtukai. kraupiausios vietos, didziausios skyles, duobes, keisciausi muziejai i da panasus dalykai.* (Linas)

Matyt, tam tikra kalbinė raiška gali būti pamėgta vieno autoriaus, o kitiems neįprasta. Nenorminis žodžio *dalykai* vartojimas Lino laiškuose gali būti siejamas ir su jaunimo sociolektu, tačiau ji taip pat skiria Lino parašytus laiškus nuo kitų šio tyrimo autorių laiškų, kuriuose nepasitaikė nenorminio žodžio *dalykai* vartojimo, ir rodo jo polinkį kalbėti neapibrėžtai. Toks žodžio *dalykai* vartojimas gali būti laikomas Lino idiolekto požymiu. Tarp kitų kalbos dalių žodžių, Lino vartotų dažniau nei kitų autorių, taip pat esama galimai priklausančių jaunimo sociolektams (pvz., sutrumpintos prieveiksmių formos), tačiau taip pat jie skiria Lino tekstus nuo kitų šio tyrimo autorių tekstų. Lino pavyzdys leidžia teigti, kad tiek idiolektu, tiek sociolektu gali būti laikoma tik tam tikra požymių visuma, o atskiri požymiai gali būti siejami tiek su idiolektu, tiek su sociolektu.

Kitas vieno autoriaus pamėgtos kalbinės raiškos pavyzdys yra žodžio *arbata* vartojimas Rūtos laiškuose. Jos pasakymai *arbatos gerti, eiti arbatos* dažnai vartojami kalbant apie susitikimą, pvz.:

(49) *dar sutarem su juo eiti **arbatos** gerti kada geguzi, galesi prisijungti.*
(Rūta)

(50) *Taip ir nenuejom takart **arbatos** :)* (Rūta)

Rūtos laiškuose žodis *arbatos* yra vartojamas tarsi žodžio *susitikti* konkurentas, skiriantis Rūtos pasakymus nuo kitų autorių pasakymų panašiose situacijose. Taip pat Rūtai įprasta, o kitų autorių nevartojama arba rečiau vartojama buvo nenorminis skolinys *chebra*. Analizuojant idiolektus atkreiptinas dėmesys į tam tikros nenorminės leksikos vartojimą, nes dalies autorių ji yra vartojama palyginti dažnai, o dalies – beveik nevartojama.

Taip pat autoriai skiriasi iš galimų konkurentų pasirenkamais žodžiais. Pvz., Romo laiškuose kaip žodžių *mintis* arba *planas* konkurentas pasirenkamas žodis *idėja*:

(51) *Mano pirminė **idėja** buvo važiuoti iš ryto ir slidinėti iki sutemų /.../*
(Romas)

(52) *Mano manymu būtų gerai išplatinti pranešimą, kurio **idėja** būtų: "kalnais reikia ne tik grožėtis, bet ir juos gerbti" pabrėžiant kalnų turizmo/alpinizmo sporto pavojus ir dalyviams tenkančią atsakomybę.* (Romas)

Kai kurie žodžiai autorių yra pasirenkami įvairiose situacijose ir konkuruoja ne su vienu žodžiu, o su įvairiomis kitomis galimomis kalbos raiškomis. Pvz., Romo ir Ingos tekstuose vartotos įvairios frazės su daiktavardžiu *atvejis*: *tu atveju, tokiu atveju, blogiausiu atveju, šiuo atveju, bet koku atveju, bet kuriuo atveju*, pvz.:

(53) *Mano nuomone slidėmis vis dar geriau, nors savaitgalį čiuožiant Varėnos apylinkėse kirtimuose sniego jau visai plonai belikę. Bet kuriuo **atveju** slidinėti vis dar galima :)* (Romas)

(54) *Šiuo **atveju** reiktų susisiekti su Urte ir paklaust ar ji nori tą straipsnį matyti* (Romas)

(55) *Blogiausiu **atveju** susitarciau su mamos drauge, kad mus tokiu **atveju** priglaustu nakčiai.* (Inga)

Kaip matyti iš 53–55 pavyzdžių, frazės su žodžiu *atvejis* yra rašomos apibendrinant situaciją, tad jos sietinos su autorių polinkiu reikšti mintis apibendrinant ir pasirenkant būtent žodį *atvejis*. Kaip matyti, idiolektą gali rodyti autoriaus mąstymo būdą perteikianti leksika. Šiuo aspektu galima komentuoti ir Tado dažniau nei kitų vartojamą žodžio formą *vakarą*:

(56) *sekmadienio **vakarą** apie 19 val. kviečiu pas save į svečius bokalui alaus ar vyno taurei.* (Tadas)

(57) *Mačiau penktadienio **vakarą** 20:00 Menų spaustuvėje vyks Liūdnų Slibinų sezono uždarymo koncertas.* (Tadas)

Kadangi yra nurodoma valanda, 56 ir 57 pavyzdžiuose žodis *vakaras* atrodo perteklinis, tačiau taip pat matyt, kad autoriui yra svarbu aiškiai įvardinti laiką, ir dažnesnis nei kitų autorių šio žodžio vartojimas nulemtas tokio jo mąstymo būdo.

Apibendrinant vartojimo dažniu besiskiriančių daiktavardžių tyrimą pastebėtina, kad idiolektus skiria vienu autorių laiškuose pasikartojančios kitų

autorių laiškuose retai vartojamos žodžių formos. Norint skirti idiolektus, dėmesys kreiptinas į žodžius, kuriuos vienas autorius vartoja kitiems autoriams neįprasta reikšme ar neįprastame kontekste. Taip pat idiolektus skiria nevienodi iš galimų konkurentų pasirenkami daiktavardžiai, prie kurių priskirtina ir nenorminė leksika bei autoriaus mąstymo būdo nulemti daiktavardžiai.

2. 2. 3. 2. 6. Vartojimo dažniu besiskiriantys įterpiniais einantys žodžiai

Šiame darbe išskirta įterpiniais einančių žodžių grupė, kuriai priklausančios šešios besiskiriančio vartojimo dažnio žodžių formos bei viena santrumpa nurodyti 16 lentelėje.

16 lentelė. *Įterpiniais einančių žodžių vartojimo dažniai*

	Jonas	Tadas	Romas	Linas	Rūta	Inga
atrodo	3	2	-	4	20	4
matyt	-	2	3	1	-	10
panašu	-	11	1	1	-	8
pvz.	2	-	-	5	1	15
rodos	-	11	3	8	1	-
žinoma	2	-	12	3	-	10
žodžiu	16	-	6	3	1	18

Iš 16 lentelės matyti, kad vienų autorių laiškuose vartojama daugiau įterpinių, kitų – mažiau. Be to, daugelis autorių linkę vartoti tik vieną ar du iš aptariamų įterpinių, o Rūtos laiškuose dažni penki iš jų, tad galima manyti, kad jos tekstams yra būdinga įterpinių gausa. Iš išskirtų įterpinių *atrodo*, *matyt*, *panašu*, *rodos* yra konkuruojantys žodžiai, keturi autoriai dažniau vartoja tik vieną iš jų. Tado laiškuose pasirenkami du:

(58) *bet atrodo situacija jau gereja.* (Rūta)

(59) *Tai matyt tiesiog požiūrio klausimas ir tiek.* (Inga)

(60) *Panašu, kad taisyklės bus kuriamos vietoje.*) (Tadas)

(61) *rodos būsiu pas jus namie ant pakabos savo striukę palikęs.* (Tadas)

(62) *rodos vaziuosim.* (Linas)

Kaip matyti iš 58–62 pavyzdžių, panašiose situacijose autorių pasirenkami skirtingi žodžiai. Be to, šie žodžiai vartojami kaip sąšvelniai - jais autoriai parodo, kad išsako savo nuomonę, bet ne tvirtinimą. Kategoriškiau mintis formuluoti linkę autoriai, pvz., Jonas, visas šias sąšvelnių formas vartoja rečiau. Nuostatos atspalvį turi ir teiginius pabrėžiantis įterpinys *žinoma*, dažniau vartojamas dviejų šio tyrimo autorių.

Įterpinio *pavyzdžiui* santrumpa yra vienintelė santrumpa, patekusi į vartojimo dažniu besiskiriančių žodžių formų sąrašus. Kaip rodo tyrimas, elektroniniuose laiškuose santrumpa *pvz.* rašoma dažniau nei visas žodis, kuris buvo parašytas tik po vieną kartą Lino ir Ingos laiškuose. Kaip matyti iš 25 lentelės, abu šie autoriai dažniausiai vartojo ir santrumpą *pvz.*, o kitų autorių laiškuose šis įterpinys nevartojamas arba yra labai retas. Santrumpą vartojantys autoriai ją pasitelkia loginei minties plėtotei. Loginės raiškos priemonė yra ir įterpinys *žodžiu*, pabrėžiantis apibendrinimą.

Idiolektą gali žymėti įvairių įterpinių gausa vieno autoriaus elektroniniuose laiškuose, pasirinkimas iš tam tikrų konkuruojančių formų, modalumą išreiškiantys ir loginei minties plėtotei pasitelkiami įterpiniai.

2. 2. 3. 2. 7. Vartojimo dažniu besiskiriantys jaustukai

Elektroniniai laišakai, kaip ir įprasti, dažnai pradedami pasisveikinimu, kartais baigiami atsisveikinimu ar palinkėjimu, tad šie mandagumo žodžiai elektroniniuose laiškuose yra dažni, tačiau autorių gali būti pasirenkami skirtingi jų variantai. Vadovaujantis A. Paulauskienės kalbos dalių skirstymu (1998, 218),

pasisveikinimo žodžiai šiame darbe aptariami prie jaustukų. Išskirti vartojimo dažniu besiskiriantys jaustukai ir pasisveikinimo žodžiai išvardyti 17 lentelėje.

17 lentelė. *Jaustukų vartojimo dažniai*

	Jonas	Tadas	Romas	Linas	Rūta	Inga
<i>aha</i>	-	5	-	1	10	1
<i>labukas</i>	-	-	-	-	-	8
<i>nu</i>	17	1	-	59	7	2
<i>super</i>	2	-	-	-	13	4
<i>sveika</i>	1	9	2	9	-	2
<i>sveikutė</i>	-	-	-	-	-	13

Iš nurodytų jaustukų labiausiai skiriasi žodelio *nu* vartojimas: Lino laiškuose jo normalizuotas dažnis yra 59 kartai, o Romo jis visai nevartotas. Jautukai *nu* ir *aha* gali būti vertinami kaip pertekliniai žodeliai tekste, tačiau būtų neteisinga teigti, kad jie vartojami visai netikslingai. Jaustuku *aha* parodomas dėmesys adresantui kuriant dialogui artimą tekstą. Žodeliu *nu* sudaromas „nerimtos“, nekategoriškos, žaismingos kalbos išpūdis, pvz.:

(63) *Jeį fotografas geresnis butu, tai nuotraukoj gal ir koks Everestas ar Makalu fone matytusi. Nu bet fotografavau as, tai Everesta teks isivaizduot.* (Jonas)

(64) *Taip pat ir apie lietuvosaustuju mokyklu keliautoju sporto cempionata paminet gali. Kad VU nugalejo. Nu ka nors zodziu...* (Jonas)

Tačiau ne visi autoriai siekia žaismingumo, o ir siekiantys gali pasirinkti kitokias kalbines priemones, tad itin dažnas *nu* gali žymėti idiolektą. Visi vartojimo dažniu besiskiriantys jaustukai yra kalboje įprastesnių žodžių konkurentai, dažniau vartojami tik kai kurių autorių, pvz., *aha* yra žodelio *taip* konkurentas, nenorminis žodis *super* konkuruoja su žodžiais *puiku*, *itin*, *labai*, pvz.:

(65) *as busiu vilniuj, tai butu super smagu jei tu niekur neisleksi susitikti /.../* (Rūta)

(66) *jei tau tai pavyktu butu **super**.* (Rūta)

Žodelis *super* perteikia ir autoriaus emocijas bei vertinimą. Emocijas išreiškia ir deminutyviniai pasisveikinimų variantai *labukas*, *sveikutė*, vartoti tik Ingos laiškuose. Be to, ir daug įprastesnė pasisveikinimo forma *sveika* pasirodė būdinga ne visiems autoriams ir galinti priklausyti idiolekto požymiams.

2. 2. 3. 2. 8. Vartojimo dažniu besiskiriantys jungtukai

Analizuojant vartojimo dažniu besiskiriančias žodžių formas buvo išskirti penki jungtukai, pateikti 18 lentelėje.

18 lentelė. *Jungtukų vartojimo dažniai*

	Jonas	Tadas	Romas	Linas	Rūta	Inga
jeigu	-	29 (26)	1 (1)	-	4 (4)	-
kadangi	8 (9)	-	-	1 (1)	3 (3)	1 (1)
tačiau	-	-	4 (4)	-	-	30 (30)
tad	-	14 (13)	23 (21)	-	-	4 (4)
todėl	7 (7)	1 (1)	1 (1)	1 (1)	3 (3)	11 (11)

Iš 18 lentelės matyti, kad visi išskirti jungtukai sudaro tarpusavyje konkuruojančias poras, be to, kai kurie vienu autorių vartojami jungtukai yra visai nevartojami kitų autorių. Visi tiriamuosiuose laiškuose vartojimo dažniu besiskiriantys jungtukai turi sinonimiškus jungtukus, dažnus kitų autorių tekstuose: Jonas dažniau nei kiti be jungtuko *nes* vartoja ir jungtuką *kadangi*, Inga be visų dažnai rašomo *bet* vartoja ir *tačiau*, Tadas be jungtuko *jei* vartoja ir jungtuką *jeigu*, retą kitų autorių tekstuose. Tadas ir Romas tose pačiose situacijose dažniau vartoja jungtuką *tad*, o Inga – *todėl*, pvz.:

(67) *Kai pavaras junginėjom rodos viskas buvo gerai, aš **tad** ir nesukiojau jas reguliuojančių varžtų.* (Tadas)

(68) *Kol kas negavau jokio atsakymo iš jų, Vaidas nedavė konkrečių kontaktų, **tad** rašiau bendru adresu.* (Romas)

(69) *juros sventes surmulys nelabai vilioja (tiksliau - labai nevilioja), todėl bučiau uz Karkles varianta /.../ (Inga)*

Taigi, individualųjį stilių gali rodyti dažnesnis kitų autorių rečiau vartojamo jungtuko pasirinkimas iš galimų sinonimų. Iš šiame tyrime analizuojamų autorių jungtukas *kadangi* gali būti svarbus Jono, *jeigu* ir *tad* – Tado, *tad* – Romo, *tačiau* ir *todėl* – Ingos idiolektų atpažinimui.

2. 2. 3. 2. 9. Vartojimo dažniu besiskiriantys prielinksniai

Nors elektroninių laiškų kalboje prielinksnių turėtų būti gausu, tačiau šio tyrimo duomenys rodo, kad autorių idiolektus jie skiria menkai – atrinkti tik 3 vartojimo dažniu besiskiriantys prielinksniai, pateikti 19 lentelėje.

19 lentelė. *Prielinksnių vartojimo dažniai*

	Jonas	Tadas	Romas	Linas	Rūta	Inga
<i>an</i>	-	-	-	12	-	-
<i>pas</i>	8	40	12	12	48	17
<i>vietoj</i>	3	-	2	5	9	-

Prielinksnio *ant* nenorminis trumpinys *an* vartojamas tik Lino laiškuose ir, šalia kitų aptartų šio autoriaus vartojamų trumpinių, žymi jo idiolektą. Prielinksnis *pas* elektroniniuose laiškuose dažnai vartojamas nusakyti vietą ar kryptį (pvz., *pas mane*). Jo dažnumas vieno autoriaus laiškuose gali rodyti autoriaus norą tiksliai įvardyti vietą, pvz.:

(70) *dėl miegmaišio jau suderinta. pas mane namie jau Irmanto miegmaišis, toks kaip tavo išbandytas žemaitijoje.* (Tadas)

(71) *Dabar už pusvalandžio turėtų atvykti pas mus į darbovietę daktarėlė su ampulėmis, norinčius nuo erkinio encefalito skiepyti.* (Tadas)

70 ir 71 pavyzdžiuose prielinksnis *pas* su įvardžiu konkretina žodžiais *namie* ir *į darbovietę* nusakyta vietą bei kryptį ir gali būti praleisti nekeičiant minties,

tačiau juos vartodamas autorius siekia konkretumo. Samplaika *pas mane* taip pat kurių autorių gali būti dažnai vartojama vietoje kitų įvardžio formų, pvz.:

(72) *tai va kokie reikalai pas mane.* (Rūta)

(73) *del angaros pas mane labai neaišku.* (Rūta)

72 ir 73 pavyzdžiuose samplaika *pas mane* gali būti pakeičia įvardžio formas *mano* ir *man*. 72 pavyzdį galima perfrazuoti į „Tai va kokie mano reikalai“, 73 – į „Dėl Angaros man labai neaišku“. Su tam tikrų sintaksinių konstrukcijų konkurencija sietinas ir dažnesnisrieveiksmis *vietoj* Rūtos laiškuose, pvz.:

(74) *Labai skirtingas keliavimas einant vien tik su rogutėmis vietoj kuprines.* (Rūta)

(75) *siandien buvau pasivaikscioti po miestuka ir visa suslapau, nes kazkodel pradejo lyti vietoj sniego :)* (Rūta)

Su 74 ir 75 pavyzdžiuose pateikta raiška konkuruojančios yra sudėtinių sakinių konstrukcijos: priešprieša galėtų būti nurodoma prie pagrindinių sakinių pridėdant šalutinius sakinius „o ne su rogutėmis“, „o ne snigti“. Taigi, kaip ir kitų kalbos dalių žodžiai, prielinksniai gali būti pasirenkami iš konkurentų arba vartojami kaip pertekliniai žodžiai.

2. 2. 3. 2. 10. Vartojimo dažniu besiskiriantys būdvardžiai

Kaip rodo tyrimai, būdvardžiai elektroniniuose laiškuose yra gerokai retesni nei daiktavardžiai, įvardžiai ar veiksmažodžiai (Ryklienė 2001, 30). Iš šio tyrimo taip pat matyti, kad asmeniniuose elektroniniuose laiškuose būdvardžiai vartojami negausiai arba autoriai pasirenka vienodas jų formas. Todėl daugelio autorių laiškuose būdvardžių vartojimas gali nerodyti autoriaus kalbos individualumo. Tačiau mažiau įprastas būdvardžių formas bent kiek dažniau vartojantys autoriai šiuo bruožu skirsis nuo kitų. Tirtuose laiškuose su idiolektu pasirodė sietini keli nederinamosios būsenos būdvardžiai, pateikti 20 lentelėje.

20 lentelė. *Būdvardžių vartojimo dažniai*

	Jonas	Tadas	Romas	Linas	Rūta	Inga
<i>faina</i>	2	-	-	4	14	4
<i>gražu</i>	1	1	4	1	9	3
<i>smagu</i>	-	5	2	2	14	5

Visus išskirtus būdvardžius Rūta vartojo dažniau nei kiti autoriai, ir visi jie skirti perteikti teigiamas emocijas. Šiuo tikslu autorės dažniau nei kitų pasitelkiama ir nenorminė forma *faina*, pvz.:

(76) *Būt **faina** vėl trumpam į Uppsalą nukeliauti :)* (Rūta)

(77) *pamaniau, kad butu **faina** gryzus pasidaryt rankdarbiu vakara, kaip manai?* (Rūta)

Matyt, kad idiolektus gali skirti ir pats autoriaus polinkis reikšti emocijas, ir atskiri žodžiai, kuriais tos emocijos įvardijamos. Emocijų raiškoje autorius gali skirti nenorminės leksikos vartojimas.

2. 2. 3. 3. Vartojimo dažniu besiskiriančių žodžių formų tyrimo apibendrinimas

Atlikta vartojimo dažniu besiskiriančių žodžių formų analizė rodo, kad elektroniniuose laiškuose idiolekto požymių galima aptikti visų kalbos dalių vartosenoje (šiam tyrimui tarp besiskiriančių vartojimo dažniu formų nerasta ištiktukų ir skaitvardžių, tačiau jų reikšmės negalima atmesti dėl ribotos šio tyrimo apimties). Taigi, galima teigti, kad tyrimai, kur vertinamas tik kurios nors žodžių grupės dažnis (pvz., stilometrijos darbuose paprastai skaičiuojamas tik kai kurių funkcinių žodžių dažnis), negali išsamiai apibūdinti idiolekto, nes į tyrėjų akiratį nepatenka dalis galimų idiolekto požymių, atsispindinčių kitų kalbos dalių vartosenoje. Taip pat šis tyrimas nepatvirtina Galinos Napreenko teiginio, kadrieveiksmiai, jungtukai ir jungiamieji žodžiai bei dalelytės geriausiai atspindi idiolektą (Napreenko 2010) – analizuojant elektroninius laiškus nemažiau su

idiolektu sietinų žodžių aptikta tarp veiksmažodžių, įvardžių, daiktavardžių. Šios disertacijos tyrimo pagrindu daroma išvada, kad idiolektą gali rodyti įvairių kalbos dalių žodžių formų vartojimas, todėl idiolekto atpažinimui yra reikalinga kuo platesnė leksikos analizė.

Idiolekto atpažinimui svarbūs visi vieno autoriaus dažniau nei kitų vartojami žodžiai, tačiau galima išskirti ir tam tikras žodžių grupes, kurios labiausiai sietinos su idiolektu. Šiame tyrime daugiausia idiolektą žyminčių žodžių formų buvo perteikiantys autoriaus požiūrį bei pasirenkami iš konkuruojančių žodžių ar kitų kalbinės raiškos formų, tad šie kalbos reiškiniai turėtų susilaukti daugiausia dėmesio tiriant idiolektus.

2. 2. 3. 3. 1. Autoriaus požiūrį perteikiantys žodžiai

Didelė dalis vartojimo dažniu besiskiriančių žodžių yra susiję su autoriaus požiūrio raiška: iš 111 analizuotų žodžių formų 40 vienaip ar kitaip perteikia vertinimą ar nuostatas. Autoriaus nuostatas parodo modaliniai ir modalumo atspalvį turintys veiksmažodžiai (*reik, teks, turim, galite, bandysiu, pavyko, norėjau, tikiuosi* ir kt.), dalisrieveiksmių (*beveik, geriau, biškį, panašiai, labai*), daugelis dalelyčių (*juk, gi, taigi, galbūt, muset, tipo* ir kt.), visi aptarti būdvardžiai (*faina, gražu, smagu*) didžioji dalis įterpinių (*atrodo, matyt, panašu, rodos, žinoma*). Kaip pastebi A. Usonienė, kalbėdamas žmogus sąmoningai arba nesąmoningai išsako ir savo vertinimą, kuris dažniausiai yra subjektyvus. Toks bekalbant atsiskleidžiantis vertinimas beveik neišvengiamas, nes mes visi gana skirtingai ir individualiai suvokiame mus supantį realųjį pasaulį (Usonienė 2004, 23). Taigi, vertinimas yra susijęs ne tik su situacija, bet ir su autoriaus polinkiu dažniau pasirinkti vieną kurią vertinimo strategiją, todėl vieno autoriaus tekstuose dažniau vartojami tam tikri vertinimo žodžiai. Analizuojant dažniu besiskiriančias žodžių formas nustatyta, kad elektroninių laiškų leksikoje autoriaus požiūrį perteikiantys žodžiai yra vieni labiausiai skiriančių idiolektus.

2. 2. 3. 3. 2. Žodžių formos, pasirenkamos iš konkurentų

Daugelis autorius skiriančių žodžių kalbos raiškos priemonių repertuare turi kitų autorių dažniau pasirenkamus konkurentus. Jei autoriaus tekstuose viena iš galimų konkuruojančių formų tampa vyraujanti, ji tampa jo idiolekto dalimi. Tarp analizuotų žodžių formų pateko kai kurios konkurentų poros ar eilės: veiksmazodžiai *prisegu* ir *prikabinu*, dalelytės *va* ir *vat*; *gi* ir *taigi*; *galbūt*, *visgi*, *muse* ir *panašu*; jungtukai *bet* ir *tačiau*, *nes* ir *kadangi*. Konkuruojanti yra ir pasisveikinimo raiška elektroniniuose laiškuose: šalia visų autorių vartotų ir su idiolektais nesietų žodžių rasta tik kai kurių autorių rašomų pasisveikinimų: Ingos vartoti malonybiniai pasisveikinimai *sveikutė*, *labukas*, Tado ir Lino dažniau vartotas *sveika*. Taigi, visur, kur kalboje yra galimi įvairūs raiškos variantai, vienu autorių pasirenkami žodžiai skiriasi nuo kitų ir gali žymėti idiolektą.

Elektroninių laiškų kalboje svarbią konkuruojančių formų dalį sudaro sutrumpinti žodžių variantai. Pvz., dėl sutrumpinimo į Lino sąrašą papuola žodžiai *da* („dar“), *daba* („dabar“), *šian* („šiandien“), *te* („ten“), *an* („ant“). Pilnos šių žodžių formos yra dažnai vartojamos kitų autorių, tačiau sutrumpintos vartotos tik Lino. Pastebėta, kad žodžius linkę trumpinti autoriai (Jonas ir Linas) tai daro nuolat, tad trumpinimas yra jų rašytinio idiolekto ypatybė.

Kita žodžių grupė, tirta ieškant idiolekto požymių elektroniniuose laiškuose, yra su normine leksika konkuruojanti nenorminė leksika. Keturių autorių dažniu išsiskiriančių žodžių sąrašuose rasta 16 nenorminių žodžių formų: malonybiniai pasisveikinimai *sveikutė*, *labukas*, slengo žodžiai *chebra*, *biškį* (ir sutrumpintas variantas *bišk*), *faina*, *vat*, *muset*, *tipo*, *super*, nenorminiai trumpiniai *ane*, *bišk*, *da*, *daba*, *šian*, *te*, *an*. Nenorminė leksika nevienodai pasiskirsto keturių autorių sąrašuose: Jono ir Ingos dažnai vartota po 2 nenorminius žodžius, Rūtos – 4 žodžiai, Lino – 10 nenorminių žodžių formų. Kaip matyti, nenorminės leksikos sąvoka apima labai skirtingus žodžius: Ingos laiškuose tarp vartojimo dažniu išsiskiriančių žodžių formų patenka tik šnekamosios kalbos žodžiai *sveikutė*,

labukas, Rūtos nenorminė leksika yra slengo žodžiai, o Lino sąrašė gausu nenorminių trumpinių. Tyrimas atskleidžia, kad nenorminė leksika asmeniniuose elektroniniuose laiškuose dažnai vartojama ne visų, o tik kai kurių autorių, be to, autorius galima skirti ne tik pagal tai, ar jų laiškuose yra dažnai vartojama nenorminė leksika, bet ir pagal nenorminės leksikos pobūdį.

2. 2. 3. 3. Kiti su idiolektu sietini žodžiai

Be aptartųjų autoriaus požiūrio raiškos žodžių ir kalbos vienetų konkurencijos pastebėta ir kitų su idiolektu sietinų elektroninių laiškų kalbos bruožų. Visų pirma minėtina, kad esama tiesiog autorių mėgstamų žodžių, kurie vartojami įvairiose situacijose, gali būti vartojami ir keliomis reikšmėmis, pvz., Lino platesne reikšme nei įprasta bendrinėje kalboje vartojami žodžiai *dalykai* ir *panašiai*. Kai kurie iš autorių mėgstamų žodžių rodo asmeniui būdingą mąstymo būdą, pvz., Jono gausiai vartojami apibendrinamieji įvardžiai rodo jo polinkį apibendrinti. Taip pat idiolektą gali rodyti pertekliniai kalbos reiškiniai, pastebėti analizuojant įvardžių ir prielinksnių vartojimą, arba apskritai gausėnis nei įprasta kurios nors kalbos dalies, pvz., įvardžių, būdvardžių, dalelyčių ir kt. vartojimas.

Kai kurių autorių idiolektus gali rodyti gausiau nei kitų autorių vartojami laiką arba vietą įvardijantys žodžiai. Tarp šiame tyrime analizuotų daiktavardžių irrieveiksmių 12 žodžių formų yra nurodančios laiką (pvz., *savaitę*, *šiemet*, *vėliau*, trumpiniai *daba*, *šian*). Penkios iš analizuojamų laiką nurodančių formų yra dažnos Tado laiškuose: *vakarą*, *anksčiau*, *ilgai*, *šiandien*, *šįvakar*. Šis pastebėjimas rodo, kad kai kuriems autoriams labiau nei kitiems rūpi tiksliai įvardyti laiką, ir tai gali atsispindėti jų idiolektuose. Tikslumo gali būti siekiama įvardijant ne tik laiką, bet ir vietą, tačiau tarp atrinktų vartojimo dažniu besiskiriančių žodžių formų vietą nusakančių žodžių buvo mažiau nei nusakančių laiką. Analizuoti laišakai skyrėsi trijų vietosrieveiksmių *greta*, *namie* ir *te* („ten“) bei prielinksnio *pas* (juo dažnai nurodoma vieta, pvz., *susitikime pas tave*)

vartojimo dažniais. Pastebėtina, kad žodžių formos *greta*, *namie* ir *pas*, kaip ir laiką įvardijantys žodžiai, buvo dažnai vartojami Tado. Gali būti, kad šiam autoriui apskritai būdingas tikslumas. Taigi, iš kai kurių dažnai vartojamų žodžių galima atpažinti tam tikrus žmogaus kalbinės raiškos polinkius ir įpročius. Pastebėti šešių autorių kalbinės raiškos polinkiai aptarti kitame skyrelyje.

2. 2. 3. 4. Autorių leksinės raiškos polinkiai

Nagrinėjant pagal kalbos dalis suskirstytas vartojimo dažniu besiskiriančias žodžių formas pastebėta, kad kai kurių jų vartojimas parodo autoriaus mąstymo būdą ir tam tikrą jam būdingą raišką, tad šiame skyrelyje trumpai apibūdinami pastebėti kiekvieno iš autoriaus leksinės raiškos polinkiai:

- Tadas yra linkęs tiksliai nusakyti laiką, vartoti mintį švelninantį atspalvį turinčius žodžius (*galbūt*, *panašu*, *rodos*, *bandysiu*, *pavyko*), dažniau kalbėti apie galimybę (*galėsiu*, *galiu*) nei reikiamybę.

- Jonas yra linkęs apibendrinti teiginius, vartodamas įvardžius *visas* ir *mums* bei įterpinį *žodžiu*, jam būdingas dažnesnis reikiamybės nei galimybės pabrėžimas (*reikės*, *reikėtų*, *teks*, *turim*), žodžių trumpinimas.

- Romas yra linkęs dažniau kalbėti apie galimybes (*galėtų*, *galite*) nei reikiamybes, pabrėžti savo teiginius žodžiais *juk*, *žinoma*.

- Linas yra linkęs vartoti nenorminę leksiką, trumpinti žodžius (*an*, *bišk*, *da* ir kt.), vartoti daug pertarų (*nu*, *ane*, *tipo*, *vat*), parodyti savo požiūrį į kalbamą dalyką tvirtinančiais (*vat*, *gi*) arba abejonę perteikiančiais žodeliais (*atrodo*, *rodos*, *muset*, *tipo*), kalbėti nekonkrečiai vartojant žodžius *dalykai*, *kažkas*, *panašiai*.

- Rūtos laiškuose daugiau nei kitų autorių vartojama teigiamas emocijas perteikiančių ir emocinius vertinimus nusakančių žodžių (*faina*, *gražu*, *patiko*, *smagu*, *super*, *pasiilgau*²⁷), esama palyginti daug būsenas įvardijančių

---

²⁷ Emocijas ir būsenas reiškiančių žodžių gausa Rūtos laiškuose gali būti moteriško genderlekto požymis, tačiau ribota šio tyrimo apimtis neleidžia daryti gilesnių išvalgų.

veiksmazodžių, palaikomas glaudus kontaktas su adresatu pasitelkiant antrojo asmens veiksmazodžius (*manai, žinai*), kreipinį (*zuika*), pritarimą reiškiantį jaustuką *aha*, vartojama nenorminė leksika.

- Ingos laiškamis būdingas nuoseklus minčių dėstymas – pasitelkiami jungiamieji žodžiai *tačiau, taigi, todėl*, konkretinama vartojant santrumpą *pvz.*, frazes *šiuo atveju, blogiausiu / geriausiu atveju*, linkstama apibendrinti įvardžiu *viskas* bei įterpiniu žodžiu.

Iš šių sąrašų matyti, kad idiolektas gali būti atpažįstamas iš leksikos, kuri atspindi autoriaus mąstyseną ir minčių dėstymo įpročius: polinkį parodyti savo požiūrį į kalbamą dalyką, rašyti konkrečiau arba abstrakčiau, išsakyti emocijas, kurti logiškai struktūruotą arba šnekamąją kalbą atkartojantį tekstą ir kt.

2. 2. 4. Skyriaus išvados

Atlikus šešių autorių elektroniniuose laiškuose dažnai vartojamų žodžių formų palyginimą ir analizę, galima daryti šias išvadas:

1. Visų autorių laiškuose esama su idiolektais sietinų dvigubai ar kelis kartus dažniau nei kitų autorių vartojamų žodžių formų. Pastebėta, kad vienu autorių leksikoje esama daugiau idiolekto požymių, kitų – mažiau.

2. Su idiolektu gali būti siejami visų kalbos dalių žodžiai (šiam tyrime išiktukų ir skaitvardžių nebuvo tarp autorių dažnai vartotų žodžių, tad jie nebuvo tirti). Daugiausia vartojimo dažniu išsiskiriančių žodžių ir žodžių formų rasta tarp veiksmazodžių (29), toliau einarieveiksmiai (20), įvardžiai (17), dalelytės (11), daiktavardžiai (10), įterpiniai (7), jaustukai ir pasisveikinimo žodžiai (5), jungtukai (5), būdvardžiai (3) ir prielinksniai (3). Daroma išvada, kad idiolekto atpažinimui yra reikalinga kuo platesnė leksikos analizė, nes atskirų žodžių grupių tyrimai negali atskleisti idiolekto visumos.

3. Elektroninių laiškų leksikoje idiolektus geriausiai gali padėti skirti:

- autoriaus požiūrį perteikiantys žodžiai;

- žodžių formos, autorių nevienodai pasirenkamos iš galimų konkurentų, pvz., trumpiniai ir nenorminė leksika;
- autoriaus pamėgti žodžiai, vartojami įvairiose situacijose;
- sakiniuose pasitaikantys pertekliniai žodžiai;
- palyginti dažnas laiką ar vietą įvardijančių žodžių vartojimas arba jų nevartojimas;
- palyginti dažnas emocijas ar būsenas įvardijančių žodžių vartojimas arba jų nevartojimas;
- vieno autoriaus gausenis nei kitų tam tikros kalbos dalies žodžių, pvz., įvardžių, būdvardžių, dalelyčių, taip pat pertarų vartojimas.

4. Idiolektus skirianti leksika atspindi autorių mąstyseną ir minčių dėstymo įpročius ir leidžia apibūdinti autorių kalbinės raiškos polinkius. Tai liudija, kad elektroninių laiškų leksikoje atsiskleidžia autorių kalbos individualumas.

2. 3. IDIOLEKTO POŽYMAI ELEKTRONINIŲ LAIŠKŲ GRAFIKOJE

Daugelio ED tyrėjų grafiniai požymiai nurodomi kaip vienas iš savičiausių ED bruožų. Jausmaženklių vartojimas, netradicinė rašyba, emocijų raiška ženklais yra aptariami įvairių mokslininkų darbuose (Ryklienė 2001; Danet 2002; Crystal 2006; Barasa 2010). Šioje disertacijoje imtasi analizuoti, ar grafiniai ED požymiai gali atskleisti autoriaus idiolektą. Disertacijoje nagrinėjamas skyrybos ženklų vartojimas elektroniniuose laiškuose, rašyba be lietuviškų raidžių bei nelietuviškos abėcėlės raidžių vartojimas, jausmaženklių ir grafinių ženklų rašymas.

Kiekybinis grafikos tyrimas atliktas pasitelkus *WordSmith Tools* programą ir *Microsoft Word* funkciją „Rasti“. *WordSmith Tools* programa pateikė skyrybos ir grafinių ženklų vartojimo dažnių sąrašus, tačiau programa prie skyrybos ženklų priskyrė ir jausmaženklus sudarančius elementus, tad juos teko atrinkti skaitant laiškų tekstus ir naudojantis *Microsoft Word*'o funkcija „Rasti“. Be to, skaitant laiškus kai kurie skyrybos ženklai buvo perskaičiuoti norint atskleisti dvi skirtingas jų atliekamas funkcijas tekstuose, atlikta ir kokybinė analizė – aiškintasi, kokiose situacijose buvo vartojami konkretūs ženklai. Buvo nustatyta, kiek kokių skyrybos, grafikos ženklų ir jausmaženklių tekstyne pavartota iš viso, ir kiek jų parašė kiekvienas iš šešių autorių. Taip pat suskaičiuota, kiek iš viso aptariamų ženklų pavartojo kiekvienas autorius. Lyginant grafikos ženklų vartojimo dažnius tarp autorių, nustatyta, koks kurių ženklų vartojimas gali būti siejamas su idiolektu. Kad būtų galima vertinti skirtumus tarp autorių, reikia žinoti, kokia grafika apskritai yra būdinga asmeniniams elektroniniams laiškam. Kadangi lietuviški asmeniniai elektroniniai laišakai išsamiai nėra tyrinėti, šiame darbe visų pirma bandoma atskleisti bendrus asmeninių elektroninių laiškų grafikos bruožus, o vėliau nustatyti su idiolektais sietinus skirtumus tarp autorių.

Išsamiam elektroninių laiškų, kaip atskiro žanro, grafikos tyrimui, be abejo, reikalingas didesnis nei šešių asmenų elektroninių laiškų tekstynas, todėl šiame darbe pastebėti grafikos ypatumai gali būti laikomi tik tam tikromis tendencijomis, kurias vertėtų tikrinti didesniame tekстыne. Plačiau šioje disertacijoje analizuojamas rašymas su lietuviškomis ir nelietuviškomis raidėmis. Šiam darbui buvo atlikta anketinė apklausa ir gauti išsamesni tam tikros visuomenės dalies elgesį ir nuostatas parodantys duomenys.

2. 3. 1. Skyrybos ženklai

Šioje disertacijos dalyje pateikiama skyrybos ženklų vartojimo elektroniniuose laiškuose analizė. Pirmajame šio skyriaus poskyryje aptariami su idiolekto atpažinimu sietini skyrybos analizės darbai. Antrajame poskyryje apžvelgiamas skyrybos ženklų vartojimas šešių autorių laiškuose. Trečiajame poskyryje lyginamas skyrybos ženklų vartojimas šešių autorių laiškuose.

2. 3. 1. 1. Idiolektus žyminti skyryba

Skyrybos ženklai tekste atlieka daug funkcijų: jie reguliuoja minties tėkmę, jais perteikiamos emocijos, pabrėžiami, priešinami keli dalykai, įspėjamas adresatas ir pan. Skyrybos ženklai pasitelkiami ir tada, kai reikia išreikšti mintis (o kartais ir sukurti potekstę) taip, kaip nori autorius, taigi, yra glaudžiai susiję su individo rašymo įpročiais, pasirinkimu, ką akcentuoti, kokią intonaciją sakiniui suteikti. Tokia idiolektui būdinga skyryba yra analizuojama teismo lingvistų, kai siekiama nustatyti tiriamo teksto autorių. Tai, kad skyrybos požymiai gali būti vienas iš veiksnių, svarbių atskiriant vieną autorių nuo kito, minima jau 1956 m. L. D. Markovos pasiūlytoje rašytinės kalbos požymių, skirtų autoriaus nustatymo tyrimams, klasifikacijoje ((Markova 1956). Į tekstų autorių skyrybos polinkius atsižvelgiama ir šiuolaikiniuose autorystės ir stilometrijos tyrimuose (McMenamin 2002, 220–224, Vel ir kt. 2001; Zheng 2006, 385).

Semiono Moisevičiaus Vulo pasiūlytoje rašytinio idiolekto požymių klasifikacijoje skyryba išskiriama kaip atskira požymių grupė, svarbi autoriui nustatyti. Minėto tyrėjo teigiama, kad autoriaus identifikacijai gali būti svarbios tiek skyrybos klaidos, tiek skyrybos ženklų vartojimo savitumai. Nors Vulo pasiūlyta rašytinio idiolekto požymių klasifikacija yra gana universali ir taikytina analizuojant įvairius tekstus, vis dėlto atliekant tyrimus turi būti atsižvelgiama į

konkreto žanro ypatumus: skirtingų žanrų tekstuose bus ryškesni vienos ar kitos grupės požymiai, be to, ir tos pačios grupės požymiai atsiskleis nevienodai. Šioje disertacijoje tirta elektroninių laiškų skyryba, keltas klausimas, kokie skyrybos požymiai yra svarbūs norint atskirti elektroninių laiškų autorius.

1999 m. Anelės Žalkauskienės parengtoje Lietuviško teksto autoriaus nustatymo metodikoje buvo plačiau aptarta stiliaus požymių grupė, tačiau į skyrybos dalykus dėmesys nesutelktas: aptartos tik sakinių skyrybos klaidos, o individualus skyrybos ženklų vartojimas į autoriaus nustatymo požymių sistemą neįtrauktas (Žalkauskienė 1999). Skyrybos požymiai teismo lingvistų yra pripažįstami kaip svarbūs idiolekto tyrimui, tačiau jie ne visada išsamiai aptariami.

Skyrybos analizė, atliekama teismo lingvistiniuose tyrimuose, yra artimai susijusi su skyrybos stilistika, tiriančia autorinę skyrybą. Juozas Abaravičius teigia, kad autorinė skyryba yra „kurio nors autoriaus vartojama individuali funkcinė bendrinės kalbos atmaina, padedanti autoriui realizuoti komunikacinius ir estetinius tikslus – efektyviau, tiksliau, našiau, raiškiau, sugestyviau perteikti ne tik loginę reikšmę, bet ir stilistinę informaciją. Ji grindžiama savitu, tik šiam autoriui būdingu bendrinės kalbos skyrybos struktūrinių, semantinių, intonacinių ir stilistinių išgalių panaudojimu“ (2002, 41). Taigi, Abaravičius, pateikdamas autorinės skyrybos sampratą, akcentuoja tikslingą skyrybos ženklų pasirinkimą ir jų funkcinę svarbą. Šios disertacijos autorės nuomone, toks autorinės skyrybos supratimas tinkamas kalbant apie meninius ir publicistinius tekstus. Tačiau buitinių tekstų, pvz., asmeninių elektroninių laiškų, skyryba paprastai yra mažiau apgalvota, spontaniškesnė, ne visada tinkamiausiai atliekanti tam tikrą funkciją. Atrodo, kad buitinio stiliaus tekstų skyrybos tendencijas geriau apibūdina Ditmaras Rozentalis. Šis mokslininkas kalba apie du autorinės skyrybos aspektus:

1. Autorine skyryba laikytinos individualios teksto įforminimo ypatybės (autoriaus vartojamų ženklų rinkinys, pirmenybės teikimas vienam iš

ženklų, pastarojo funkcijų išplėtimas), neprieštaraujančios skyrybos taisyklėms.

2. Autorinė skyryba – tai sąmoningas skyrybos normų nepaisymas ir savitas ženklų vartojimas (plačiau žr. Abaravičius 2002, 38).

Taigi, Rozentalio autorinės skyrybos samprata teismo lingvistikai yra priimtinesnė. Galima teigti, kad skyrybos stilistikos ir autoriaus identifikacijos specialistai tiria panašius dalykus, tik skyrybos stilistikai rūpi nusakyti vieno autoriaus išskirtinumą ir savito stiliaus kūrimo būdus, o teismo lingvistikai reikia vieną autorių atskirti nuo kito. Esminis skirtumas tarp skyrybos stilistikos ir autorystės nustatymo yra tas, kad autoriaus identifikacija neapsiriboja tik stilistiškai motyvuotu skyrybos ženklų vartojimu, bet analizuoja visas situacijas, kur dedami skyrybos ženklai, pvz., autoriui atpažinti svarbus ne tik sąmoningas skyrybos normų nepaisymas, bet ir galimas nepakankamas jų išmanymas – nesąmoningai daromos skyrybos klaidos taip pat turi identifikacinės vertės.

Šiame darbe skyrybos ženklų vartojimas tyrinėjamas kiekybiniu ir kokybiniu metodais. Buvo skaičiuojamas ir lyginamas skyrybos ženklų pasikartojimo dažnis, vėliau gauti rezultatai analizuoti kokybiškai, t. y. tirtos konkrečios skyrybos ženklų vartojimo situacijos.

2.3.1.2. Elektroninių laiškų skyryba

Skyrybos ženklų vartojimas lietuviškuose elektroniniuose tekstuose tyrinėtas nedaug. Astos Ryklienės disertacijoje daugiau dėmesio skirta brūkšniui, kaip elipsę žyminčiam ženklui, ir daugtaškiui, ženklinančiam nutylėjimą, tačiau kiti skyrybos ženklai išsamiau netirti. Minėtoje disertacijoje teigiama, kad elektroninio diskurso tekste „skyrybos ženklų vartojama mažiau, nei būtų atitinkamame rašytiniame tekste“ (2001, 78). Šiam teiginiui iliustruoti pateikiami keli pavyzdžiai, tačiau pats teiginys nėra paremtas nuodugnia kokybine analize ar kiekybiniu tyrimu. Panaši mintis, kad elektroniniame diskurse vartojama mažiau

skyrybos ženklų nei tradiciniame rašytiniame tekste, išsakoma ir Davido Crystallo: „Daugelyje situacijų skyrybą linkstama minimizuoti, kai kuriuose elektroniniuose laiškuose ir internetiniuose pokalbiuose jos visai nėra“ (2006, 94). Bet Sandra Nekesa Barasa, analizavusi Kenijos elektroninį diskursą (anglų ir vietinėmis kalbomis) ir išsamiai tyrinėjusi skyrybos ženklų vartojimo dažnumą, padarė priešingas išvadas. Ši mokslininkė teigia, kad skyrybos ženklai elektroniniame diskurse vartojami nuosekliai ir gausiai, ir tikslingai, ir nepagrįstai, dažnai rašomos ženklų kombinacijos. Teigiama, kad tik kai kuriais atvejais skyrybos ženklai yra praleidžiami, pvz., sakinio gale dažnai nepadedamas taškas (Barasa 2010, 217). Taigi, išsamiai neištyrus ir nepalyginus rašytinio ir elektroninio diskurso skyrybos bruožų, teigti, kur skyrybos ženklų vartojama daugiau, negalima. Juo labiau, kad, kaip pažymi Crystalas, „daug kas priklauso nuo asmens: kai kurie elektroninių laiškų autoriai skrupulingai laikosi tradicinės skyrybos; kiti ją pasitelkia, kai siekia išvengti dviprasmybių; dar kiti skyrybos ženklų visai nededa“ (2006, 95). Ryklienė taip pat išsako mintį, kad skyrybos ženklų vartojimas elektroniniame diskurse sietinas ne vien su gramatikos taisyklėmis, bet ir su intonacija, autoriaus noru išskirti ar pabrėžti kurią nors sakinio dalį, nebūtinai laikantis įprastų skyrybos taisyklių (Ryklienė 2001, 78).

Elektroninių laiškų skyrybos savitumą lemia ir pačios laiškų kalbos atotrūkis nuo bendrinės rašytinės kalbos ir priartėjimas prie sakytinės kalbos fiksavimo raštu. Todėl užrašomos tokios konstrukcijos, kokios nebūtų rašomos bendrinės rašytinės kalbos tekste, tad ir jų skyrybą reglamentuojančių taisyklių nėra. Kiekvienas autorius sprendžia, kaip jis nori tokius sakinius skirti, ir kokius skyrybos ženklus pavartoti. Rašydami asmeninius tekstus, autoriai gali sąmoningai nesilaikyti skyrybos taisyklių, jei jiems atrodo, kad skyrybos ženklas vienoje ar kitoje vietoje nereikalingas arba reikalingas kitas, nei numatyta taisyklėse. Pvz., jausmaženklis, vaizduojantis šypsenėlę, parašytas sakinio gale gali žymėti ir sakinio pabaigą – taškas po jo gali būti ir nebededamas. Taip pat skyrybos ženklai praleidžiami nesąmoningai – neprisimenant jų vartojimo

taisyklių, arba vartojami pertekliniai ženklai, nereikalingi nei sakinio logikai, nei emociniam niuansams pabrėžti. Tokie nuo taisyklių nukrypstantys skyrybos atvejai gali būti pastovūs vieno autoriaus tekstuose ir žymėti individualųjį jo tekstų stilių. Šiame darbe individualius skyrybos polinkius tikimasi atpažinti lyginant skyrybos ženklų vartojimo dažnumą šešių autorių laiškuose.

Šiai disertacijai surinktame šešių autorių elektroninių laiškų tekстыne tirti įprasti rašytinės kalbos skyrybos ženklai: taškas, kablelis, brūkšnys, klaustukas, šauktukas, daugtaškis, kabliataškis, dvitaškis, kabutės, skliausteliai ir ženklų kombinacijos (pvz., du klaustukai). Taip pat tirtas pasvirasis brūkšnys, lietuvių kalbininkų paprastai nepriskiriamas prie skyrybos ženklų, tačiau elektroniniuose laiškuose vartojamas, ir kartais atliekantis tokias pat funkcijas kaip ir kiti skyrybos ženklai.

Bendra skyrybos ženklų, pavartotų kiekvieno iš šešių autorių elektroniniuose laiškuose, statistika pateikta paskutinėje 21 lentelės eilutėje. Pastebėtina, kad tarp šešių idiolekto tyrimams pasirinktų autorių nėra nei vieno asmens, kuris elektroniniuose laiškuose nevirtotų skyrybos ženklų. Be to, bendras visų skyrybos ženklų skaičius šių autorių elektroniniuose laiškuose yra gana panašus. Rūtos (2169 ženklai), Tado (2187), Jono (2120) ir Ingos (2177) laiškuose pavartotų visų skyrybos ženklų skaičius skiriasi tik dešimtimis ženklų. Keliais šimtais daugiau skyrybos ženklų suskaičiuota Romo ir Lino laiškuose: atitinkamai 2385 ir 2510. Matyti, kad skyrybos ženklai visų autorių suvokiami kaip reikalingi ir bendras jų vartojimo poreikis yra panašus, tačiau skiriasi pasirenkami ženklų variantai. Minčių apie skyrybos ženklų reikalingumą pasitaiko ir pačiuose elektroniniuose laiškuose: „*kzakaip vardan pagarbos, manau, gerai butu kokie nors skyrybos zenklai, kad zmones turetu teise is pirmo karto suprast, kas rasoma /.../*“ (Linai).

Atskirų skyrybos ženklų vartojimo dažnis kiekvieno autoriaus laiškuose pateiktas 21 lentelėje. Skyrybos ženklų variantai, pvz., trijų, dviejų ar keturių taškų daugtaškis, skaičiuoti atskirai, nes kiekvieno varianto vartosena yra skirtinga ir jų pasirinkimas gali būti siejamas su individualiuoju stiliumi. Taip pat kaip

atskiri skyrybos ženklų variantai pateikiamos skyrybos ženklų kombinacijos – kiekviena kombinacija skaičiuota kaip atskiras skyrybos vienetas, į kombinacijas įeinantys skyrybos ženklai nebuvo įtraukti skaičiuojant kitų ženklų dažnius (pvz., trys šauktukai, esantys vienoje kombinacijoje (!!!), nebuvo įtraukti skaičiuojant vieno šauktuko (!) dažnį). Poriniai skyrybos ženklai skaičiuoti kaip vienas skyrybos vienetas, t. y. atidaromųjų ir uždaramųjų skliaustelių pavartojimas skaičiuotas kaip vienas atvejis. Pasitaikė ir tokių atvejų, kai buvo padėtas tik uždaromasis arba atidaromasis skliaustelis, o antrasis praleistas – tokie atvejai taip pat skaičiuoti kaip vienas skliaustelių pavartojimas, ir yra plačiau aptariami skliausteliams skirtame poskyryje (2.3.1.3.6.).

21 lentelėje pateikiamas ir skyrybos ženklų, kurių dažnumas šešių autorių laiškuose ne itin varijuoja, vartojimo vidurkis, nuo kurio labiausiai nutolęs skyrybos ženklo dažnumas vieno autoriaus tekstuose gali būti individualiojo stiliaus požymis. Šis skaičius nurodomas po pasivirojo brūkšnio šalia bendro skyrybos ženklo dažnio.

21 lentelė. *Skyrybos ženklų dažniai*

Skyrybos ženklai ir jų kombinacijos	Rūta	Tadas	Romas	Linas	Jonas	Inga	Iš viso / vidurkis
,	1020	762	850	1184	578	833	5227 / 871
.	723	1145	628	983	924	617	5020 / 837
?	186	108	157	182	103	141	877 / 146
???	-	-	-	-	10	-	10
(?)	-	-	1	-	-	1	2
?!?!	-	-	-	1	-	-	1
?.....	-	1	-	-	-	-	1
-	60	23	297	53	168	256	857
...	63	26	10	4	160	107	370
..	-	7	88	8	3	1	107
....	-	3	-	-	2	2	7
.....	-	1	-	-	-	-	1

()	43	28	104	42	47	92	356 / 59
[]	-	-	-	1	-	4	5
<>	-	1	-	-	-	-	1
:	23	30	115	11	88	35	302
!	27	4	42	20	15	48	156 / 26
!!	15	-	-	1	-	-	16
!!!	3	-	2	-	1	3	9
!!!!	-	-	1	-	-	1	2
“ „	5	21	64	6	9	6	111
‘ ’	-	-	-	-	-	13	13
{ }	-	2	-	-	-	-	2
/	1	5	15	7	6	8	42
;	-	4	2	2	5	2	15
Iš viso	2169	2187	2385	2510	2120	2177	

Iš 21 lentelės matyti, kad dažniausiai elektroniniuose laiškuose vartojamas skyrybos ženklas yra kablelis – visuose tirtuose laiškuose jų parašyta 5227. Antras pagal vartojimo dažnumą yra taškas (5020), toliau eina klaustukas (877), brūkšnelis (857), daugtaškis (įprastas variantas – 370), skliausteliai (356), dvitaškis (302), šauktukas (156), kabutės (111). Rečiausiai iš įprastų skyrybos ženklų vartotas kabliataškis (15). Skyrybos ženklų kombinacijos rašomos rečiau nei įprasti skyrybos ženklai: trys klaustukai (???) rasti tik vieno autoriaus laiškuose (10 kartų), klaustukų ir šauktukų kombinacija (?!?) bei klaustuko ir daugtaškio kombinacija (?.....) pavartota tik po vieną kartą (dviejų klaustukų kombinacijos (??) visai nerasta), du šauktukai (!!) pavartoti 16 kartų, trys (!!!) – 9 kartus, keturi (!!!!) – 2 kartus.

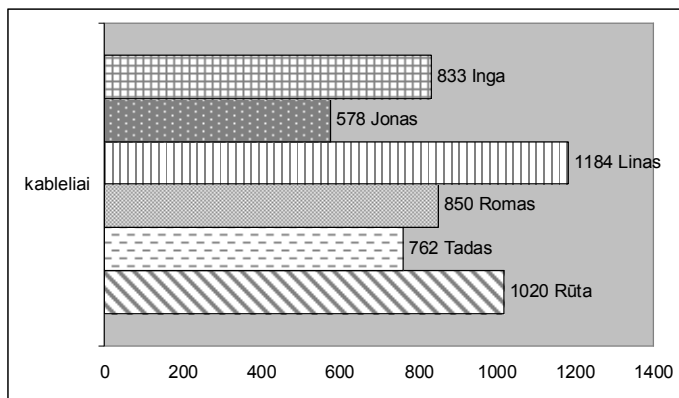
Apžvelgus bendrą skyrybos ženklų vartoseną matyti, kad dažniausiai vartojami įprasti rašytinės kalbos skyrybos ženklai, tačiau elektroniniuose tekstuose kai kurie skyrybos ženklai turi daugiau užrašymo variantų nei įprastuose rašytiniuose tekstuose. Nors bendras kiekvieno autoriaus laiškuose pavartotų skyrybos ženklų skaičius yra gana panašus, atskirų ženklų vartojimas statistiškai reikšmingai varijuoja.

2. 3. 1. 3. Idiolektų požymiai elektroninių laiškų skyryboje

Šiame poskyryje kiekvieno skyrybos ženklų vartojimas aptariamas atskirai ir lyginamas ženklų vartojimo dažnis bei kontekstas skirtingų autorių laiškuose. Poskyrio pabaigoje apibendrinami skyrybos ženklų vartojimo skirtumai tarp autorių.

2. 3. 1. 3. 1. Kablelis

Kablelis yra pauzės ženklas, dedamas įvairioms sakinio atkarpoms bei žodžiams skirti. Žymėdamas pauzes, kablelis padeda suprasti tekstą, tačiau elektroninių laiškų autoriai jį pasitelkia nevienodai dažnai. Kablelių vartojimo dažniai pateikti 4 paveiksle.

4 paveikslas. *Kablelių vartojimo dažniai*

Matyti, kad dažniausiai kablelį vartojantys Rūta (1020) ir Linas (1184) jį rašė dvigubai dažniau nei Jonas (578), padėjęs mažiausiai kablelių. Tokie skirtingi kablelių vartojimo dažniai leidžia manyti, kad nuo vidurkio nutolstantis šio ženklų vartojimas gali būti siejamas su idiolektu. Mažiau kablelių padeda tie autoriai, kurie rašo tekstą trumpais vientisiniais sakiniais arba dalija pasakymą į taškais skiriamas frazes (parceliacijos atvejai), pvz.:

(78) *O si ketvirtadieni vis tiek galim pasportuot. Ne sporto salej , o salia jos. Si ketvirtadieni (rugsejo 24d) VU organizuoja sporto svente. Svente vyks stadione, Sauletekyje.* (Jonas)

(79) *nebuvo vakar orientaciniame. buvau į darbą sportbačius pasiėmęs. optimistas. bet nesugebėjau anksčiau aštuntos valandos pro darbo duris išeiti.* (Tadas)

78 ir 79 pavyzdžiuose pateikti pasakymai galėtų būti užrašyti ir sudėtiniais sakiniais, pavartojus daugiau kablelių ir mažiau taškų, tačiau autoriai pasirinko dėstyti mintis trumpais sakiniais. Kiti autoriai labiau linkę plėtoti mintį iš kelių dėmenų susidedančiais sakiniais, skiriamais kableliais, pvz.:

(80) *siuvineju karoliukus, labai ilgas ir kruopstus uzsiemimas, bet visai nieko, gerai atpalaiduoja, ypac kai darbo neturi...* (Rūta)

(81) *magistrini nezinau kur rasysiu, kaip ir tikejaus, nieks cia manes nenori, bet turiu padedancia destytoja, tai po biski bandom kur nors prasimust:)* (Linas)

Visuose laiškuose esama ir trumpų, ir ilgų sakinių, tačiau vieni autoriai labiau linkę rašyti tekstą trumpesniais, kiti – išplėtotais sakiniais. Šis požymis gali skirti individualiuosius autorių stilius.

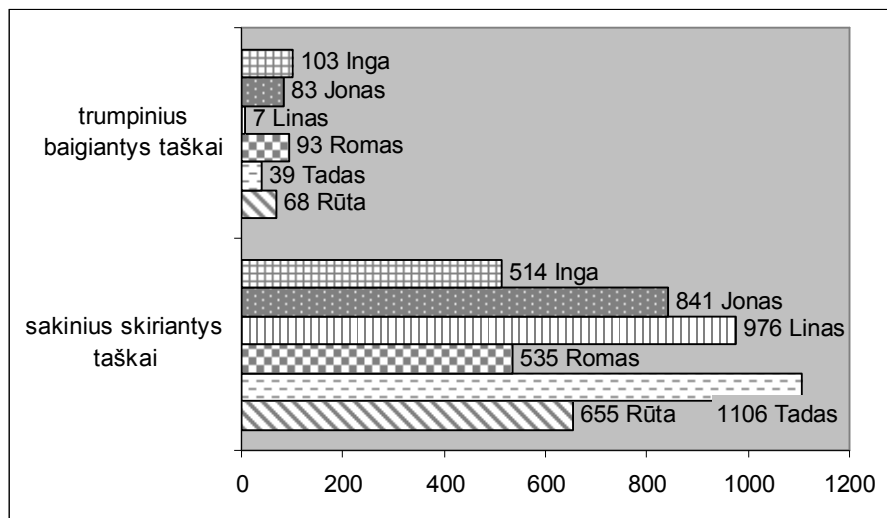
Padėtų kablelių skaičius priklauso ir nuo to, ar autorius laikosi skyrybos taisyklių. Visų šešių autorių laiškuose buvo nukrypstama nuo skyrybos taisyklių apibrėžtos kablelių vartosenos. Nuodugnesnei kablelio vartojimo analizei pasitelktas Mažasis tekstynas (aprašytas 2.1.1. disertacijos skyriuje). Šiame tekstyne buvo rasti sakiniai, kuriuose pagal skyrybos taisykles reikalingas kablelis nebuvo padėtas. Nustatyta, kad dažniausiai nuo skyrybos taisyklių nukrypstama rašant sudėtinius sakinius bei pertarus, visai jų neskiriant arba skiriant tik iš vienos pusės. Rašant sudėtinius sakinius Jono laiškuose kablelis buvo nepadėtas 26, Romo – 11, Tado – 18, Lino – 12, Rūtos – 50, Ingos – 15 kartų. Įterpiniai ir pertarai Jono laiškuose buvo neiškirti 9, Romo – 13, Tado – 5, Lino – 7, Rūtos – 13, Ingos – 13 kartų. Šiuos duomenis lemia ir autorių tekstuose pavartotų

sintaksinių vienetų skaičius, pvz., šešių autorių laiškuose buvo rašomas nevienodas įterpinių skaičius, todėl ir nukrypimų nuo skyrybos taisyklių skaičius yra nevienodas. Norint palyginti, kaip yra laikomasi skyrybos taisyklių, reikėtų lyginti vienodas sintaksines konstrukcijas skirtingų autorių laiškuose. Čia pateikti duomenys leidžia daryti išvadą, kad rašydami sudėtinius sakinius ir įterpinius visi šeši autoriai yra linkę nukrypti nuo skyrybos taisyklių. Be to, įdomu pastebėti, kad skyrybos taisyklių nesilaikymas kai kuriuose sakiniuose nelemia mažesnio kablelių skaičiaus visame tekстыne: Rūtos laiškuose rasta daugiausia kableliais neatskirtų sudėtinių sakinių dėmenų, tačiau jos laiškuose vis viena suskaičiuota po Lino daugiausia padėtų kablelių. Ši analizė parodo, kad elektroniniuose laiškuose nuo skyrybos taisyklių dažniausiai nukrypstama rašant sudėtinius sakinius bei pertarus, visai jų neskiriant arba skiriant tik iš vienos pusės, ir tokių skyrybos klaidų esama visų šešių autorių laiškuose, tad identifikacinės vertės gali turėti tik dažnai vieno autoriaus tekstuose pasikartojančios skyrybos klaidos.

Iš pateiktos kablelio vartojimo elektroniniuose laiškuose analizės daroma išvada, kad kablelių skaičių vieno autoriaus laiškuose labiausiai lemia pasirenkamos sintaksinės konstrukcijos, ir šis pasirinkimas, jei yra pastovus vieno autoriaus tekstuose, gali padėti jį atskirti nuo kitų autorių.

2.3.1.3.2. Taškas

Taškas yra sakinių ir pasakymų baigtumo rodiklis, tačiau taip pat jis dedamas po trumpinių, todėl nutarta atskirai analizuoti sakinius skiriančių taškų ir trumpinius baigiančių taškų vartoseną. Gauti duomenys pateikti 5 paveiksle.

5 paveikslas. *Taškų vartojimo dažniai*

Iš 5 paveikslo matyti, kad trumpiniams vartojama gerokai mažiau taškų nei jų rašoma sakiniams skirti, tačiau ir vienu, ir kitų taškų vartojimo dažniai skirtingų autorių tekstuose varijuoja.

Iš pradžių aptariamas sakinius skiriančių taškų vartojimas. Pastebėta, kad daugiausia tokių taškų padėta Tado laiškuose – 1106: šis skaičius yra dvigubai didesnis nei mažiausiai taškų padėjusių Romo (535) ir Ingos (514) tekstuose. Būtų galima manyti, kad daugiau taškų dedantys autoriai dažniau rašo trumpus sakinius, o mažiau jų vartojantys yra linkę kalbėti ilgesniais sakiniais. Tačiau tiriant elektroninius laiškus pastebėta, kad neutralus sakinių skyrimo ženklas taškas dažnai nededamas ten, kur sakinio pabaigoje rašomas jausmaženklis, pvz., :). Emocinį atspalvį turintys sakinio pabaigos ženklai – klaustukas, šauktukas, daugtaškis – rašomi ir šalia jausmaženklių, pvz.:

(82) *Kelis vaikus i Paryziu vesim - i ES jaunuju mokslininku konkursa pasizvalgyti :) Tai intensyvu dabar. Bet vis dar idomu :) Gerai. (Inga)*

(83) *Pinigus iš klubo kasos grąžinsim – padaryk prašau tai :) Gali? :) (Romas)*

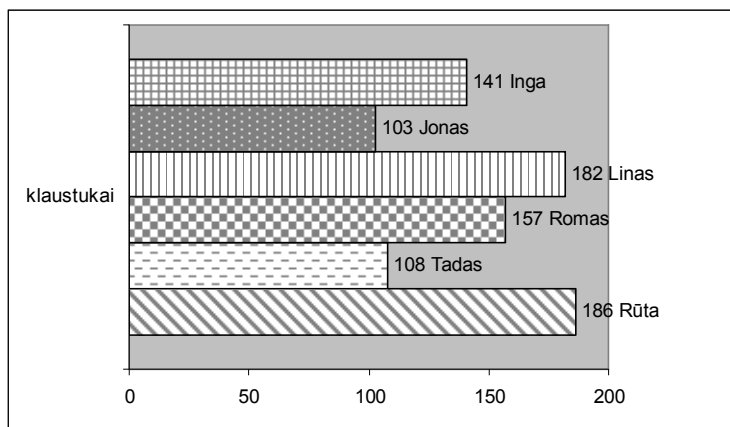
Taigi, iš taškų skaičiaus elektroniniuose laiškuose negalima spręsti apie sakinių skaičių. Analizuojant kiekybiniam tyrimui sudarytą Mažąjį tekstyną, jausmaženkliais pabaigtų sakinių be taško rasta penkių autorių laiškuose (Jonas jausmaženklių nerašo): 14 Romo laiškuose, 8 Tado laiškuose, 30 Lino laiškuose, 33 Rūtos laiškuose, 30 Ingos laiškuose. Taigi, galima teigti, kad jausmaženkliai elektroniniuose laiškuose atlieka ne tik emocijos perteikimo, bet kartais ir skyrybos ženklo funkciją. Taip pat rasta sakinių, pabaigtų be jokio skyrybos ženklo, tačiau tokių sakinių buvo mažai: 3 Jono laiškuose, 2 Tado laiškuose, 6 Lino laiškuose, 1 Ingos laiškuose. Romo ir Rūtos laiškuose sakinių, pabaigtų be skyrybos ženklo ir be jausmaženkliaus, nerasta.

Taško dažnumas yra susijęs su kitų sakinio pabaigos ženklų vartojimu. Lyginant taško ir kitų sakinio pabaigos skyrybos ženklų skaičių matyti, kad rečiau tašką dedantys Romas ir Inga vartoja palyginti daug kitokių sakinio pabaigos ženklų. Tad retesnis taško vartojimas gali būti didesnės skyrybos ženklų įvairovės laiškuose požymis.

Trumpinių pabaigoje dedamų taškų skaičius skiriasi labiau nei sakinio pabaigos taškų skaičius: varijuojama nuo 7-nių Lino laiškuose iki 103-jų Ingos laiškuose. Trumpinius skiriančių taškų skaičius neatskleidžia viso trumpinių vartojimo masto, nes kai kurie autoriai nėra linkę visų ar kai kurių trumpinių baigti taškais, tačiau šis skaičius parodo, kaip dažnai rašomi taškais baigti trumpiniai. Pvz., santrumpa *pvz* keturių autorių vartota retai: Jono – 2 kartus, Lino – 5 ir Rūtos – 1, be to, šių autorių laiškuose santrumpa rašyta be taško, Ingos laiškuose santrumpa *pvz.* rašyta dažniau – 15 kartų, ir baigta tašku. Taigi, vieni autoriai vartoja daug daugiau trumpinių, dažniau juos baigia taškais nei kiti, ir tai gali būti reikšmingas idiolekto požymis.

2. 3. 1. 3. 3. Klaustukas ir klaustukų kombinacijos

Asmeniniai elektroniniai laišakai rašomi norint bendrauti, tad jų tekstuose dažni klausimai, o klaustukas yra trečias iš dažniausiai vartojamų skyrybos ženklų. Klaustukų vartojimo dažniai tirtuose elektroniniuose laiškuose pateikti 6 paveiksle.

6 paveikslas. *Klaustukų vartojimo dažniai*

Klaustukų dažnis elektroniniuose laiškuose varijuoja tarp autorių mažiau nei taško ar kablelio dažniai. Mažiausiai klaustukų padėjo Jonas (103) ir Tadas (108). Daugiausia klaustukų parašyta Rūtos (186) ir Lino (182) laiškuose – matyt, šiems autoriams labiausiai rūpėjo kurti artimą dialogui bendravimą. Klaustukais elektroniniuose laiškuose baigiami ne tik klausimai, bet ir abejones, svarstymus perteikiantys sakiniai. Be to, kaip pastebi Irena Smetonienė, klaustukai ir klaustukų kombinacijos, kaip ir šauktukai, daugtaškiai, kabutės, atlieka tekstuose ir modalumo bei vertinimo raiškos funkciją (Smetonienė 2009, 184). Analizuojant elektroninių laiškų leksiką pastebėta, kad būtent modalumo ir vertinimo raiška sietina su idiolektais, tad tikėtina, kad ir skyrybos ženklus modalumui pabrėžti autoriai pasirenka nevienodai.

Elektroniniuose laiškuose, kai rašomas minčių srautas, tekstas konstruojamas ne sakiniais, o frazėmis, kurios gali būti skiriamos abejone, klausimą žyminčiais klaustukais, kaip matyti 84 ir 85 pavyzdžiuose:

(84) /.../ *nežinau ar mes betinkam prie jaunimo? ;), vis galvoju apie nedidelį šventimą "Algio" trobelėj Dzūkijoj /.../ (Romas)*

(85) *Justukas ir Kriugeris?/Ecka? pasirupins radio punktu sudejimu (Jonas)*

84 pavyzdyje klaustukas rodo autoriaus abejonę, o 85 pavyzdyje įterpus klaustukus konstatuojamojo sakinio viduryje adresantai raginami reaguoti į užklausą. Taigi, šiuose pavyzdžiuose pavartoti klaustukai perteikia autoriaus nuostatas ir modalumą. Šios disertacijos autorė manytų, kad tokie skyrybos atvejai galėtų būti svarbūs nustatant teksto autorystę: visų pirma, su idiolektu galėtų būti siejamas klaustukų vartojimas ne sakinio gale, antra, autoriaus nuostatų ir modalumo raiška klaustukais.

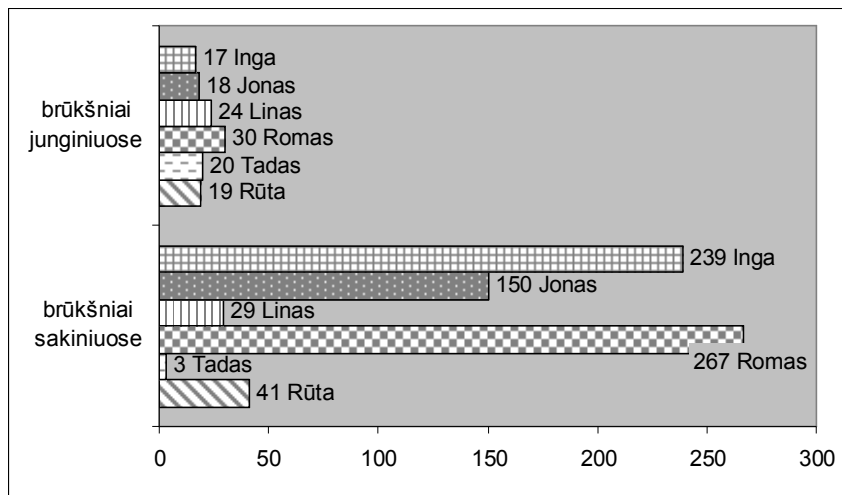
Be įprastų klaustukų tiriamuosiuose laiškuose rasta ir klaustukų kombinacijų, tačiau jos vartotos tik po kelis kartus. Tik viena iš kombinacijų pasitaikė kiek dažniau – Jono laiškuose 10 kartų parašyta trijų klaustukų (???) kombinacija. Kitų autorių ši kombinacija visai nevartota, tad ji gali būti laikoma Jono rašytinio idiolekto požymiu. Klaustukas skliausteliuose (?) po vieną kartą buvo parašytas dviejų autorių. Lino vieną kartą parašyta klaustukų ir šauktukų (!?!) kombinacija, o Tado vieną kartą pavartota klaustuko ir daugtaškio (?....) kombinacija. Taigi, galima daryti išvadą, kad bendrinei rašytinei kalbai neįprasti skyrybos ženklai elektroniniuose laiškuose taip pat vartojami retai, tad jei vieno autoriaus tekstuose jie pasikartoja, tai gali būti laikoma skiriamuoju idiolekto bruožu.

2. 3. 1. 3. 4. Brūkšnys

Bendrinėje rašytinėje kalboje sakinių dėmenims skirti vartojamas brūkšnys, o tarp žodžių, skaitmenų ir pan. dedamas brūkšnelis. *Microsoft Word* programa

sukurta taip, kad brūkšnelis gali būti automatiškai keičiamas brūkšniu. Elektroninio pašto programose tokios funkcijos paprastai nėra, todėl daugelyje elektroninių laiškų rašomas tik brūkšnelis. Dėl šios priežasties atliekant disertacijos tyrimą brūkšnys ir brūkšnelis vertinti kaip vienas skyrybos ženklas, tačiau atskirai analizuotos dvi vartojimo situacijos: skaičiuoti brūkšniai, vartoti sakinių skyrybai, ir brūkšniai, esantys skaitmenų ir žodžių junginiuose. Tyrimo duomenys pateikti 7 paveiksle.

7 paveikslas. *Brūkšnių vartojimo dažniai*

Iš 7 paveikslo matyti, kad brūkšnių vartojimas skaitmenų ir žodžių junginiuose tirtuose laiškuose skiriasi nedaug – nuo 30-ties Romo laiškuose iki 17-os Ingos laiškuose, tad abejotina, ar šio ženklo vartojimas sietinas su idiolektais. Sakinių skyrybai vartojamų brūkšnių skaičius įvairuoja nuo vienetų iki šimtų – taigi, šis ženklas jau gali būti reikšmingas atpažįstant idiolektą. Mažiausiai brūkšnių rašančių Tado (3) ir Lino (29) tekstuose sakiniai dažnai atskiriami taškais ir ten, kur galėtų būti rašomas brūkšnys, pvz.:

(86) *va, cia kazkas muset smagaus, bet ner laiko gilintis daba. naktiniai zaidimai po Vilniu ir Lietuva. lakstyt, misijas vykdyt i da ka nors daryt.*
(Linas)

(87) *Čėpai pagarba. šešis metus iš eilės bandė ir pagaliau pavyko. pirmas finišavo ir nors vieno punkto nerado, gavo aukso medalį.* (Tadas)

86 ir 87 pavyzdžiuose aiškinamąją reikšmę turintys sakinio dėmenys galėtų būti atskirti brūkšniais, tačiau autoriai pasirenka skyrybą taškais. Daugiausiai brūkšnių padėjusių Romo (267) ir Ingos (239) laiškuose šis skyrybos ženklas yra trečias pagal vartojimo dažnį po taško ir kablelio. Minėti autoriai brūkšnį vartoja ne tik skyrybos taisyklėse numatytose situacijose, bet ir vietoje kitų skyrybos ženklų, pvz.:

(88) *peržiūrėkit prašau asmeninio inventoriaus sąrašą - jei kas ko neturit, praneškite - bandysim bendrom jėgom ieškoti. Ką galima pasiskolinti iš klubo - ryt skolinamės.* (Romas)

(89) *Labai aciu uz pasiulyma - jei ne sie metai - butinai vaziuociau...* (Inga)

88 ir 89 pavyzdžiuose sudėtinių sakinių dėmenys skiriami brūkšniais, taip pabrėžiant ir didesnėmis pauzėmis skaidant mintį, nors skyrybos taisyklėse tokiais atvejais siūloma dėti kablelį. Be to, Ingos laiškuose brūkšnys rašomas po sakinius pradedančių pertarų, pvz., *va, žiū*, arba įterpinių, pvz., *tiesa*:

(90) *Tiesa - ka tik perskaiciau tavo straipsni ir labai jis man patiko!* (Inga)

(91) *va - ka tik nusipirkau zurnaliuka :)* (Inga)

Kiti autoriai nerašo pertarų sakinio pradžioje arba neskiria jų brūkšniais, tad galima spėti, kad tokia skyryba yra Ingos idiolekto požymis. Taigi, šio darbo autorė daro išvadą, kad rašančiojo pasirinkimas, dėti brūkšnį ar ne, kuria individualųjį jo tekstų stilių ir gali būti laikomas idiolekto požymiu.

2. 3. 1. 3. 5. Daugtaškis

Daugtaškis yra nebaigtos minties ar jos pertrūkių žymimasis ženklas (Kniūkšta 2003, 336). Šis ženklas yra dažnas kai kurių autorių elektroniniuose laiškuose. Be to, pastebėta, kad vartojami keli daugtaškio variantai: be įprasto trijų

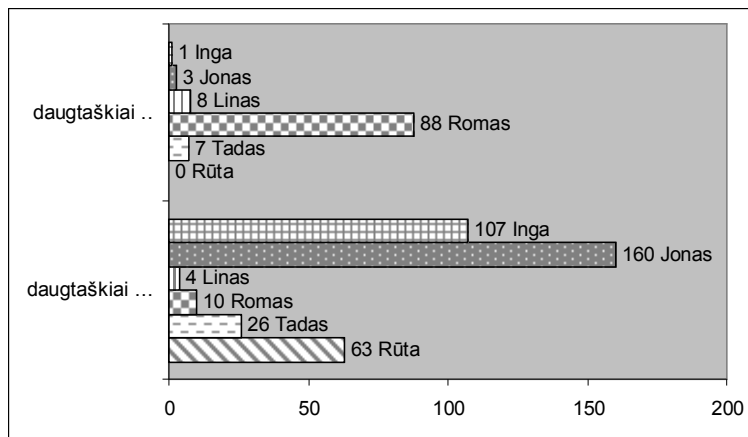
taškų daugtaškio rašomas sutrumpintas dviejų taškų daugtaškis arba pailgintas keturių ar penkių taškų daugtaškis, pvz.:

(92) *Reikia pripažinti ir tai, kad tuos klausimus reikėjo Balticum'e kelt, kur aš nebuvau.. Tai jei niekam nerūpi - tebūnie..* (Romas)

(93) *Pala pala.... tai tu dabar turi interneta namuose?* (Inga)

(94) *sustojimai tarp etapų į bendrą laiką skaičiuojami?.....ką dar reikėtų žinoti..* (Tadas)

Trijų taškų daugtaškis bent po kelis kartus buvo pavartotas visų autorių, dviejų taškų ženklas – penkių autorių, keturių taškų daugtaškis – trijų autorių po tris arba du kartus, penkių taškų daugtaškis – vieno autoriaus vieną kartą. Pavieniai neįprasto daugtaškio pavartojimai gali būti ir atsitiktiniai, kai rašantysis neapsižiūrėjęs padėjo daugiau ar mažiau taškų nei turėtų būti. Todėl kaip galintis rodyti idiolektą toliau šiame tyrime nagrinėjamas tik dažnesnių trijų ir dviejų daugtaškių vartojimas. Šių daugtaškių vartojimo dažniai pateikti 8 paveiksle.

8 paveikslas. *Daugtaškių vartojimo dažniai*

Iš 8 paveikslo matyti, kad ir dviejų, ir trijų taškų daugtaškių dažniai šešių autorių laiškuose labai nevienodi. Mažiausiai daugtaškių parašė Linas (4 trijų taškų ir 8 dviejų taškų): nors jo laiškuose esama nenuoseklus minčių srauto ir

emocinių pauzių, tačiau ir po jausminės būsenas nusakančių bei minties nepabaigiančių frazių dažnai dedami taškai, o ne daugtaškiai, pvz.:

(95) as buvau didelaim strioke, nes kompa sunkaii ardziau, o kai isardziau, supratau,kad neimanoma sudet. nu kad veiktu imanoma, bet be klaviaturos. bet statistika, juvelyrika ir asaros padejo man ji sudeti vel! tik du varzteliai liko, tai bisk neramu. o norejau kieta diska sena prijungti,fukso patartas, kas pasirodo texniskai neimanoma. ir viskas buvo veltui:) (Linas)

Daugiausia daugtaškių parašė Jonas (160 trijų taškų, 3 dviejų taškų ir 2 pailgintus) ir Inga (107 trijų taškų, 1 dviejų taškų ir 2 pailgintus). Jonas daugtaškiais baigia ir, atrodytų, konstatuojamuosius sakinius, pvz.:

(96) O sito redaktoriaus Katkeviciaus bloga - pabambėjimus verandoje skaitei? Man apsairode jis ten visai vertingu patarimu siulo... Jis ten tipo moko visus norincius i jo zurnala rasyt... Tik dabar jau labai daug prirasyta - daug skaityt as pirmuosius kokius 10 tekstu perskaiciau kazkada ir uzteko... Tiksliau kantrybes neuzteko... (Jonas)

(97) Kas nors gilinosi kas tos plastikines dailylentes ir kaip jos atrodo. As vakar po senukus vaiksciojau... Tu dailylenciu ten visokiu pilna. Galit isivaizduot jei kvadratinio metro kainos skiriasi nuo 11 Lt iki 28Lt... (Jonas)

96 pavyzdyje iš penkių sakinių keturi baigiami daugtaškiais, nors juose informacija yra dėstoma gana nuosekliai, nėra jokių nutylėjimų. 97 pavyzdyje daugtaškiais taip pat baigiami konkrečią informaciją pateikiantys konstatuojamieji sakiniai. Visgi reikia manyti, kad toks daugtaškių vartojimas yra motyvuotas – jis gali būti aiškinamas kaip autoriaus pasirinkta modalumo priemonė, kurianti nekategoriško tono išpūdį. Įdomu pastebėti, kad leksikos tyrimas atskleidė priešingą šio autoriaus polinkį vartoti kategoriškesnius žodžius. Matyti, kad autoriai pasirenka, kuria kalbos forma perteikti savo nuostatas ir vertinimus: kategoriškesni žodžiai gali būti švelninami skyrybos ženklais arba jausmaženkliais (plačiau apie tai žr. 2.3.3. poskyryje).

Taigi, daugtaškių vartojimo motyvų esama įvairių, tad autorius gali skirti situacijos, kuriose daugtaškiai yra dedami. Taip pat svarbu gali būti, kuris daugtaškio variantas vartotas dažniau. Sutrumpintų daugtaškių vartojimu išsiskyrė

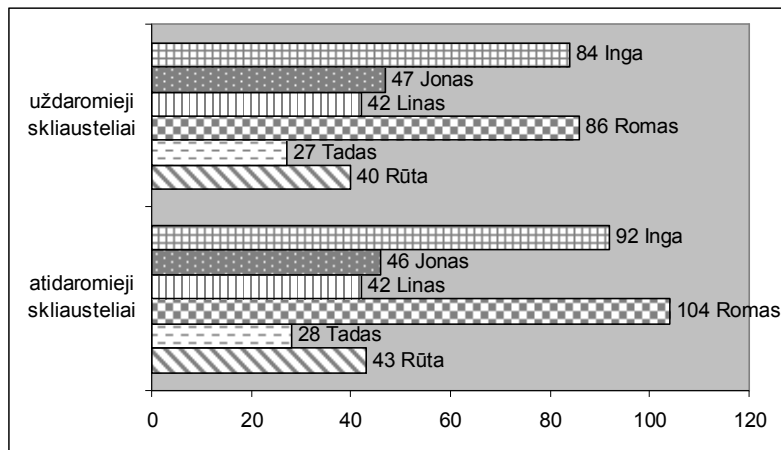
Romo laišakai: daugiausia jis dėjo dviejų taškų daugtaškių (88), trijų taškų – gerokai mažiau (10), pailgintų daugtaškių jo laiškuose nerasta.

Tyrimo medžiaga patvirtina J. Abaravičiaus išsakytą mintį, kad „daugtaškis nepaklūsta griežtesnėms taisyklėms. Jo vartojimo savitumas labai priklauso nuo žmogaus komunikacinių, meninių ir stiliaus kūrimo intencijų, nuostatų“ (2002: 147). Daugtaškio dėjimas susijęs ir su autoriaus apsisprendimu, pomėgiu vartoti šį ženklą arba ne. Rašytinį idiolektą gali žymėti ne tik pats daugtaškio pasirinkimas sakiniams ar frazėms skirti, bet ir dažniau pasirenkama daugtaškio forma: įprasta, sutrumpinta ar pailginta.

2. 3. 1. 3. 6. Skliausteliai

Skliausteliai yra įvairių teksto atkarpų, mažiau susijusių su pagrindine mintimi, išskyrimo ženklas (Slizienė, Valeckienė 1992, 243). J. Abaravičius skliaustelių vartoseną sieja su nelinijišku mąstymu ir atitinkamu minties reiškimo būdu, noru nedelsiant nutraukti tai, kas dėstoma pagrindine mintimi, ir imti komentuoti, vertinti šalutinius, papildomus dalykus (2002, 223). Atliekant šį tyrimą pastebėta, kad elektroniniuose laiškuose mintys dažnai dėstomos nelinijiskai – teksto intarpus skliausteliuose rašė visi šeši autoriai. Daugelio autorių nevienodai dažnai vartoti atidaromieji ir uždaromieji skliausteliai, todėl 9 paveiksle jų vartojimo dažniai pateikti atskirai.

Iš 9 paveikslo matyti, kad keturių autorių atidaromasis skliaustelis buvo pavartotas kiek dažniau nei uždaromasis. Galima spėti, kad tai lemia rašančiojo išsiblaškyimas (pamirštama, kad mintis pradėta skliausteliuose), arba jausmaženklis :) vartojimas – po jo kartais neberašomas uždaromasis skliaustelis. Tyrimas atskleidė, kad daugiausia skliaustelių rašyta Romo (104 atidaromieji ir 86 uždaromieji) ir Ingos (atitinkamai 92 ir 84) laiškuose, mažiausia – Tado laiškuose (28 atidaromieji ir 27 uždaromieji). Tad skliaustelių vartojimo dažnumas atskirų autorių laiškuose akivaizdžiai skiriasi.

9 paveikslas. *Skliaustelių vartojimo dažniai*

Elektroniniuose laiškuose rasti keli neįprastų skliaustelių pavartojimo atvejai: Tado laiškuose 1 kartą parašyti < > skliausteliai, Ingos laiškuose keturis kartus [ ] skliausteliai, pastarieji taip pat pavartoti Lino, bet tik vieną kartą. Matyti, kad neįprasti skliaustelių variantai elektroniniuose laiškuose rašomi itin retai ir beveik nesikartoja vieno autoriaus tekstuose, o nesikartojantis požymis nėra reikšmingas autoriaus identifikacijai. Tačiau jei kurio nors autoriaus tekstuose neįprastas skliaustelių variantas būtų vartojamas dažniau, jis galėtų būti svarbus identifikacinis požymis.

Skliaustelių rašymas galėtų skirtis ne tik jų skaičiumi, bet ir vartojimo pobūdžiu, todėl tyrinėta, kokio ilgio ir turinio intarpai buvo rašyti skliausteliuose, tačiau didelio skirtumo tarp tiriamų šešių autorių nepastebėta. Visi autoriai, vartodami skliaustelius, skyrė, kuri jų pateikiama žinia yra pagrindinė, o kur yra papildymai ir pastabos. Skliausteliuose buvo rašomi paaiškinimai, patikslinimai vienu ar keliais žodžiais, šalutiniu sakiniu arba, retai, keliomis frazėmis, pvz.:

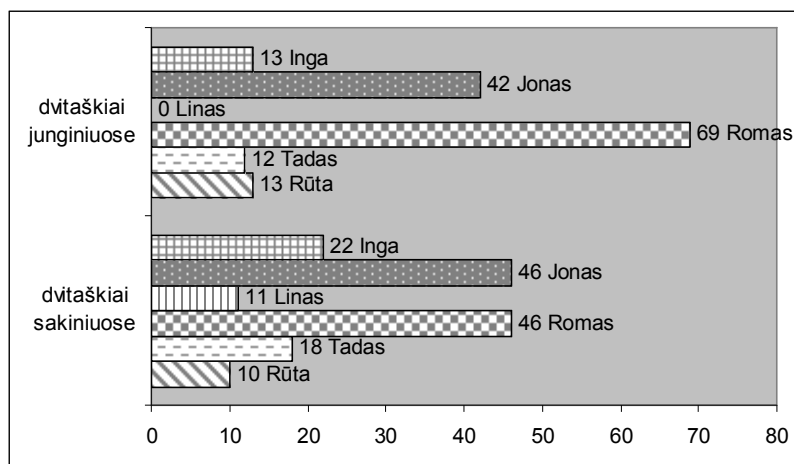
(98) pas mus viena asistent driller izoliavo, uzdare jo kabinoj ir liepe sedet, kad kitu neapkrestu... (juokinga, nes ventiliacija tai bendra per visus kambarius, o jis smikis mano aukste gyvena, atrodo ji jau isskraidino nespejus pridaryti zalos) (Rūta)

(99) *Yra keletas alternatyvų - su kompanija mano tėvų bute (galima programa: laužas miške ir tolesnės linksmybės namie. kitądien galima būtų žygelin), su žygeiviais (nežinau ar mes betinkam prie jaunimo? ;) /.../*
(Romas)

Inga ir Rūta skliausteliuose rašė nuo 1 iki 21 žodžio, Jonas ir Linas – nuo 1 iki 15, Romas – nuo 1 iki 11, Tadas – nuo 1 iki 10 žodžių. Taigi, autoriai skliaustelius vartoja panašiais tikslais ir įterpia į tekstą įvairaus ilgumo frazes arba atskirus žodžius, tačiau vieni tai daro dažniau, o kiti – rečiau.

2.3.1.3.7. Dvitaškis

Dvitaškis paprastai dedamas aiškinamiesiems sakinio dėmenų santykiams pabrėžti (Kniūkšta 2003, 352). Elektroninių laiškų sakinių skyryboje dvitaškis dedamas prieš įterpiant į tekstą papildomą dalykinę informaciją: nuorodas į internetinius puslapius, telefonų numerius, elektroninio pašto ar gyvenamosios vietos adresus ir kt. Šiuo tikslu dvitaškis buvo vartotas visų autorių laiškuose. Taip pat aptariamas ženklas dedamas skaitmenų junginiuose, todėl atliekant tyrimą buvo atskirai suskaičiuota, kiek dvitaškių vartota sakinių skyryboje, o kiek skaitmenų junginiuose. Gauti duomenys pateikti 10 paveiksle.

10 paveikslas. *Dvitaškių vartojimo dažniai*

Iš 10 paveikslo matyti, kad sakiniuose dažniau dvitaškius vartojantys autoriai juos dažniau deda ir skaitmenų junginiuose. Daugiausia dvitaškių pasitaikė Romo laiškuose (69 junginiuose ir 46 sakiniuose), palyginti daug jų vartota Jono (atitinkamai 42 ir 46). Lino laiškuose visai nerasta dvitaškių junginiuose, taip pat šis autorius palyginti retai aptariamą skyrybos ženklą rašė ir sakiniuose (11).

Sakiniuose, be minėtų informacinių nuorodų, dvitaškis vartotas tada, kai buvo išvardijama, aiškinama ar mintis sutraukiama praleidus jungtukus ir pan., pvz.:

*(100) vakar klube berods taip sutarėm:
Laimis: "slibinas" ir remontas
Sapnas: maršrutas ir navigacija
Linutė ir Viktorija: maistas (Romas)*

*(101) Tai pasizymekit kalendoriuje raudonai: Groudžio 2d - trečiadieni
iskart po treniruotes nuo 19:30 pirtis. (Jonas)*

Iš 100 ir 101 pavyzdžių matyti, kad dvitaškio rašymas elektroniniuose laiškuose susijęs su kalbos ekonomijos reiškiniu. Sakinių glaudinimas suteikia tekstams kanceliarinio stiliaus bruožų ir yra būdingesnis faktinę informaciją pateikiantiems laiškam (pvz., apie organizuojamus renginius). Romo ir Jono tekstynuose buvo daugiausia faktinei informacijai skirtų laiškų, tad juose dažniausiai pasitaikė dvitaškių (po 46). Atrodo, kad su individualiais šešių tiriamų autorių skyrybos įpročiais dvitaškis nesietinas, nes visų autorių yra vartojamas panašiose situacijose ir palyginti nedažnai. Dažnesnis dvitaškio vartojimas dviejų autorių laiškuose nulemtas tam tikrų temų, kur reikia nurodyti adresus, laikus, išdėstyti planus ir pan.

Skaitmenų junginiuose dvitaškis paprastai skiria valandas ir minutes, pvz.:

*(102) Galvoju kaip geriau vaziuoti. ta prasme kaip anksti. yra traukinys
08:00 arba 12:00. (Rūta)*

Šiuo atveju taip pat pastebėta, kad skirtumus tarp autorių labiau lemia ne individualūs polinkiai, o tekstų pobūdis: didesnis dvitaškių skaičius Romo ir Jono

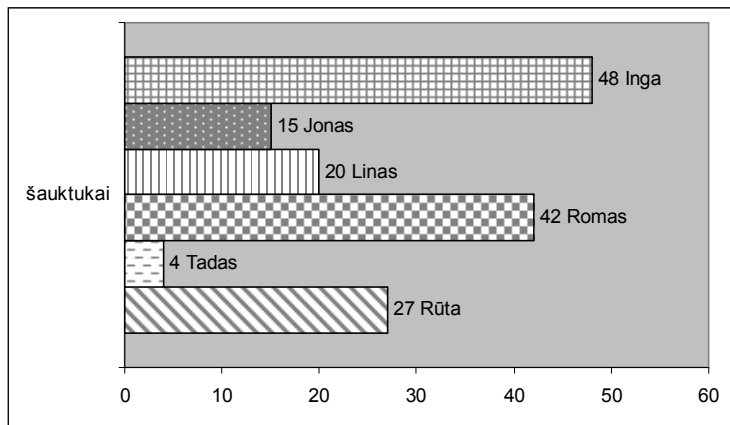

laiškuose, manytina, nulemtas jų laiškų tematikos (skelbimai apie įvairius renginius, kur reikia nurodyti laiką). Kiti autoriai, išskyrus Liną, rašydami laiką, valandas ir minutes taip pat dažniausiai skyrė dvitaškiu. Tad tirtuose laiškuose nepastebėta, kad dvitaškis galėtų žymėti idiolektą, o dažnesnis jo rašymas buvo sietinas su faktinės informacijos pateikimu.

2. 3. 1. 3. 8. Šauktukas ir šauktukų kombinacijos

Šauktukas yra emocijas perteikiantis ženklas, rodantis skatinimą, raginimą, nuostabą ir kitas adresanto intencijas bei emocijas (Slišienė, Valeckienė 1992, 132), taigi yra ir modalumo ir autoriaus vertinimo raiškos ženklas. Kenijos elektroninio diskurso tyrime nustatyta, kad elektroniniuose laiškuose šauktukas yra trečias pagal vartojimo dažnumą skyrybos ženklas (Barasa 2010, 192). Tačiau, kaip jau minėta, šiame darbe analizuotuose laiškuose šauktukas vartotas gana retai. Vienas iš autorių (Tadas) visuose laiškuose buvo padėjęs tik 4 šauktukus, jais baigdamas pasisveikinimus ir palinkėjimus, o šaukiamųjų sakinių jo tekstuose iš viso nebuvo. Kiti autoriai taip pat dažnai šauktukus vartojo pasisveikinimuose ir palinkėjimuose, tačiau jų tekstuose pasitaikė ir šaukiamųjų sakinių. Išanalizavus medžiagą pastebėta, kad tirtuose elektroniniuose laiškuose rašomi atskiri šauktukai ! arba jų kombinacijos, pvz. !!!!. Pastebėta, kad pavienių šauktukų vartota daugiausia – iš viso 156. Dviejų šauktukų kombinacijų (!!) visų autorių tekstuose rasta 16, o trijų (!!!) – 9. Vieno šauktuko vartojimo dažniai pateikti 11 paveiksle.

Kaip matyti iš 11 paveikslo, skirtingų autorių laiškuose pavienių šauktukų dažnis varijuoja nuo kelių iki keliasdešimties pavartojimų. Dažniau jie rašyti Romo (42) ir Ingos (48) laiškuose. Šie autoriai taip pat padėjo po kelias trijų šauktukų kombinacijas (!!!) ir po vieną keturių šauktukų (!!!!) kombinaciją.

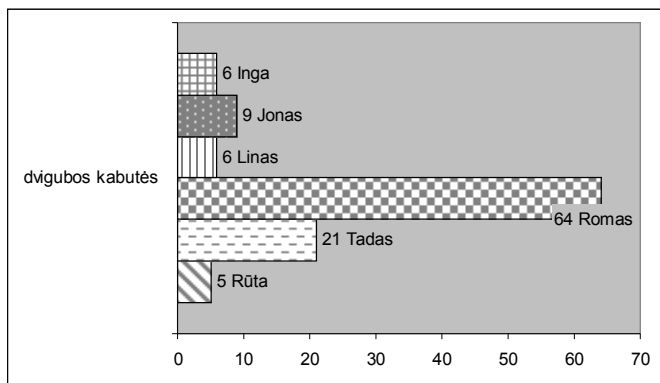

11 paveikslas. Šauktukų vartojimo dažniai

Dviejų šauktukų kombinacija pasirodė esanti būdinga tik vienam iš autorių – Rūtai. Ji tokį ženklą padėjo 15 kartų. Kiti autoriai dviejų šauktukų greta nerašė, išskyrus Liną, kuris tokį ženklą pavartojo vieną kartą. Pavienis toks ženklas gali būti atsitiktinis – parašytas netyčia. Ilgesnių nei keturių šauktukų kombinacijų tiriamuose laiškuose nerasta. Atlikta analizė rodo, kad šauktukų nerašymas sakinių pabaigoje arba, priešingai, dažnas šauktuko vartojimas gali būti laikomas rašytinio idiolekto bruožu.

2.3.1.3.9. Kabutės

Kabutės paprastai vartojamos iš pagrindinio teksto išskiriamiems kalbos vienetams žymėti (Kniūkšta 2003, 360). Lietuviškos kabutės elektroniniuose laiškuose paprastai nerašomos, nes elektroninio pašto programos tam nėra pritaikytos. Pastebėta, kad apatinės kabutės buvo pavartotos tik po tris kartus Tado ir Ingos laiškuose, kai pats laiškas ar jo dalis buvo nukopijuota į elektroninį pašta iš *Microsoft Word* programos. Elektroninio pašto programose rašomos tik viršutinės kabutės. Kabučių vartojimo dažniai pateikti 12 paveiksle.

12 paveikslas. *Kabučių vartojimo dažniai*

Kabučių vartojimo tyrimas atskleidė didelius skirtumus: keturių autorių tekstuose šis ženklas buvo pavartotas mažiau nei po 10 kartų, o Romo tekstuose jos padėtos 64 kartus, tad dažnesnis kabučių vartojimas yra Romo rašytinio idiolekto požymis. Kabutėmis jis išskyrė 27 pavadinimus, 15 citatų, 14 perkeltinės reikšmės žodžių. Didelis kabučių skaičius Romo laiškuose nulemtas dažno šių teksto vienetų vartojimo, tačiau kartu ir polinkio juos išskirti – kitų autorių laiškuose tokios teksto atkarpos yra rašomos ir be kabučių.

Taip pat pastebėta, kad laiškuose vartoti ir neįprasti kabučių variantai: Viename Tado sakinyje vietoje kabučių parašyti skliausteliai {}. Ingos laiškuose dėtos viengubos kabutės – jomis išskirta 13 teksto atkarpų, pvz.:

(103) *Skaicius virs stulpelio galima irasyti paspaudus desini peles mygtuka ant grafiko lauko ir pasirinkus is meniu 'Add text', irasai ka nori ir po to ta teksta su pele gali 'nunesti' i reikiama vieta. (Inga)*

(104) *Ir dar - nezinau kaip ir ar derinasi 'mazas ir darantis geras nuotraukas' fotoparatas :) (Inga)*

Kitų autorių laiškuose viengubų kabučių nerasta, o Ingos laiškuose jos rašytos du kartus dažniau nei įprastos, tad tokių kabučių rašymas, manytina, skiria Ingos laiškus nuo kitų autorių parašytų laiškų. Taigi, viengubos kabutės Ingos laiškuose yra pavyzdys, kaip daugelio rašančiųjų retai vartojamas skyrybos

ženklas gali tapti individualios raiškos požymiu, jei kurio nors autoriaus laiškuose bus pasikartojantis.

Tyrimo medžiaga atskleidžia, kad elektroniniuose laiškuose kabutėmis skiriami užsienio kalbų žodžiai, kuriuos autoriai suvokia kaip svetimus savo kalbai, pavadinimai, perkeltinės reikšmės žodžiai, citatos, šūkiei ir simboliniai pavadinimai, pvz.:

(105) *neblogas kvapas gavosi todėl, kad "tracing" (na tas sutirستهjimas) ivyko belenderi naudojant /.../ (Rūta)*

(106) *Kas gi "gresia" klubui toliau naudojantis senaisiais įstatais – nei daugiau nei mažiau, prarasti dabar gaunamą paramą, tiek iš "procentų", tiek iš kitų šaltinių. (Romas)*

(107) *Tad prašom susiorganizuoti fotosesiją :) Būtų gerai kokių įdomesnių, ne prie stalo, ar minioje ir ne statiškų a la "aš prie vietinės įžymybės" ;-)* (Inga)

105 pavyzdyje kabutėmis išskirtas į tekstą įterptas angliškas žodis, kurį autorė pavartojo manydama, kad šiuo žodžiu išsakys mintį tiksliau. 106 pavyzdyje žodis „gresia“ išskirtas greičiausiai todėl, kad, autorius norėjo pabrėžti, jog vartoja kiek per stiprų žodį savo minčiai suformuluoti. Tame pačiame sakinyje kabutėmis išskiriamas ir šnekamojoje kalboje vartojamas sąvokos „du procentai nuo pajamų mokesčių“ sutrumpinimas „procentai“, taigi, skiriami lietuviški netiesiogine reikšme pavartoti žodžiai. 107 pavyzdyje kabutėmis išskiriama visa frazė, kuria įvardijamas tam tikras nuotraukų tipas. Aptartieji pavyzdžiai rodo, kad kabučių vartosena elektroniniuose laiškuose labai įvairi. Kadangi tik Romas vartojo daug kabučių, tai palyginti, kaip dažnai skirtingi autoriai vartoja kabutes vienam ar kitam kalbos vienetui, negalima.

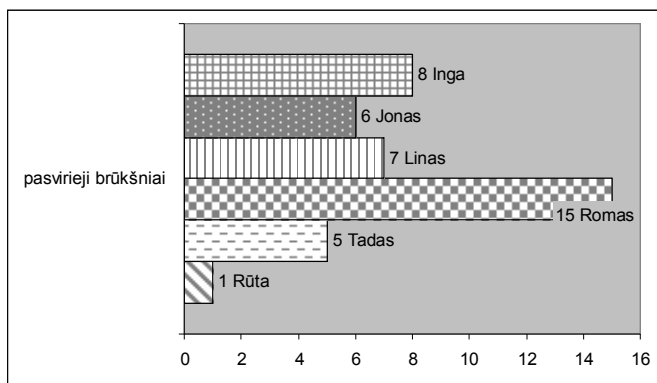
2. 3. 1. 3. 10. Pasvirasis brūkšnys

Pasvirasis brūkšnys paprastai nėra aptariamas prie lietuvių kalbos skyrybos ženklų, tačiau jis gana plačiai vartojamas ne tik elektroniniame diskurse. Valstybinės lietuvių kalbos komisijos internetinėje svetainėje nurodoma, kad pasvirasis brūkšnys vartojamas tam tikrai alternatyvai žymėti (atitinka jungtuką *arba*), tačiau pabrėžiama, kad rišliame tekste alternacijai reikšti pirmiausia vartotinos žodinės raiškos priemonės – jungtukai *ar*, *arba*, o iš skyrybos ženklų – skliausteliai. Atlikus tyrimą pastebėta, kad vis dėlto elektroniniuose laiškuose pasvirieji brūkšniai visų autorių vartojami ir rišliame tekste, pvz.:

(108) *Po gipso/palstiko/ neaisku ko sluoksniu laidus gražiai isvedziot galime* (Jonas)

(109) *Ir žinoma žinoma - stengiamės bei varžomės dėl gyvenimo grožio /minties, žodžio, akies ir saviraiškos laisvės / draugo ar draugės šypsio / įdomesnio kelio / o gal ir prizų.* (Romus)

Kaip matyti iš 108 ir 109 pavyzdžių, pasvirieji brūkšniai vartojami vietoje jungtukų *ir*, *arba*. Galima spėti, kad rašydami tokius brūkšnius autoriai siekia kurti glaustesnį ir (arba) originalesnį tekstą. Pastebėtina ir tai, kad, nors bendras pasvirųjų brūkšnių pavartojimo skaičius nedidelis (42), esama akivaizdžių skirtumų tarp atskirų autorių. Pasvirųjų brūkšnių vartojimo dažniai pateikti 13 paveiksle.

13 paveikslas. Pasvirųjų brūkšnių vartojimo dažniai

13 paveikslas atskleidžia, kad keturių autorių (Ingos, Jono, Lino, Tado) laiškuose pasvirųjų brūkšnių skaičius skiriasi tik vienetais, tačiau kiti du autoriai nutolsta nuo pasvirojo brūkšnio vartojimo vidurkio: Rūta šio ženklo beveik nevartoja – jos laiškuose rastas tik vienas pasvirasis brūkšnys, o Romas deda pasviruosius brūkšnius dvigubai dažniau nei kiti autoriai. Kaip matyti ir iš 21 pavyzdžio, Romas rašo pasvirąjį brūkšnį ne tik vietoj jungtukų *ar*, *arba*, bet ir ten, kur galėtų būti vartojamas jungtukas *ir*, dedamas kablelis arba brūkšnys. Taigi, galima manyti, kad dažnesnis ir įvairesnis pasvirųjų brūkšnių vartojimas yra Romo rašytinio idiolekto bruožas.

2.3.1.3.11. Kabliataškis

Kabliataškis savo paskirtimi yra artimas kableliui ženklas, dedamas, kai teksto atkarpos nėra atskiros, tačiau tarp jų juntamas minties, laiko ar kitoks atstumas (Abaravičius 2002). Nagrinėtuose elektroniniuose laiškuose šis ženklas buvo retas: Rūtos laiškuose visai nevartotas, o kitų autorių padėtas vos po kelis kartus. Tokie rezultatai leidžia abejoti, ar kabliataškis sietinas su tiriamų laiškų autorių idiolektais. Galima kelti prielaidą, kad šis ženklas nėra itin būdingas elektroniniam diskursui.

2.3.1.4. Santykinių skyrybos ženklų vartojimo dažnių palyginimas

Išanalizavus skyrybos ženklų vartojimo dažnius nustatyta, kad skirtingų autorių tekstuose visų skyrybos ženklų vartojimas varijuoja: vienu ženklu daugiau pavartota vieno, kitų – kito autoriaus laiškuose. Bendras skyrybos ženklų pavartojimų skaičius yra labai nevienodas: vieni ženkilai skaičiuojami šimtais, kiti tik dešimtimis ar vienetais. Todėl, siekiant palyginti visų skyrybos ženklų vartoseną ir nustatyti autorių skyrybos polinkius, ženklų pavartojimai kiekvieno autoriaus laiškuose įvertinti procentais nuo bendro skyrybos ženklo pavartojimų

skaičiaus visų šešių autorių laiškuose. Procentinė skyrybos ženklų pavartojimo dalis kiekvieno autoriaus laiškuose pateikta 14 paveiksle²⁸, o diagramoje parodytas skyrybos ženklų vartojimo pasiskirstymas šešių autorių laiškuose. Jei visi autoriai skyrybos ženklų būtvartoję po lygiai, jų santykis sudarytų po 16,6 procento. Nukrypimai nuo šio vidurkio rodo individualius autorių polinkius dažniau arba rečiau vartoti tam tikrą skyrybos ženklą.

Iš 14 paveikslo matyti, kad kiekvieno autoriaus laiškuose skyrybos ženklų pasiskirstymas yra vis kitoks. Taigi, galima teigti, kad skyrybos ženklų vartojimo polinkiai skiria vieną autorių nuo kitų. Toliau trumpai aptariami kiekvieno autoriaus laiškuose atsiskleidę skyrybos polinkiai, atkreipiant dėmesį į tuos ženklus, kurių dažnis nukrypsta nuo vidurkio bent 10-čia procentų.

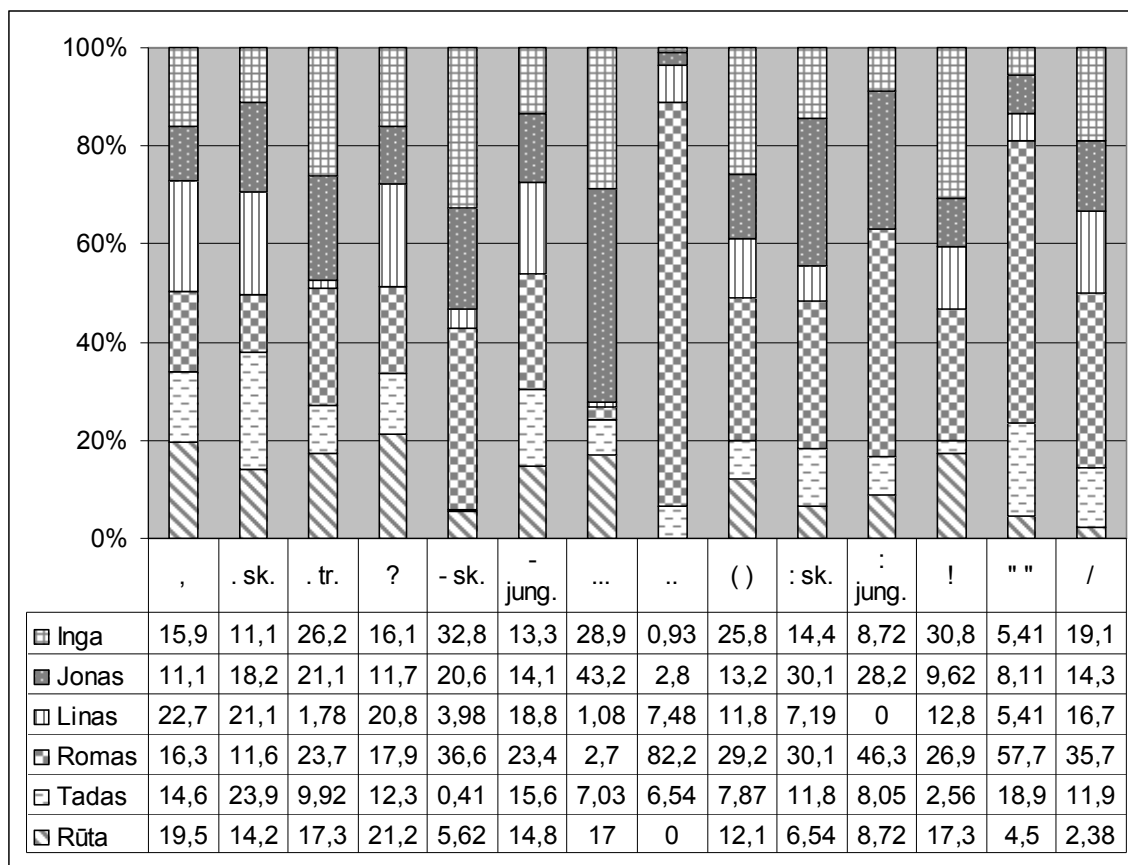
Ingos laišškai išsiskiria dažniau nei kitų autorių vartojamais taškais trumpiniams baigti (10 % dažniau už vidurkį), brūkšniais sakiniuose (17 % dažniau už vidurkį), trijų taškų daugtaškiais (13 % dažniau už vidurkį), skliausteliais (10 % dažniau už vidurkį), šauktukais (15 % dažniau už vidurkį). Be to, Ingos gerokai rečiau nei kitų autorių vartojami tokie ženklai: dviejų taškų daugtaškis (15 % rečiau už vidurkį) ir dvigubos kabutės (11 % rečiau už vidurkį). Vietoje dvigubų kabučių Ingos laiškuose vartotos viengubos kabutės, nepasitaikiusios kitų autorių tekstuose.

Jono laiškuose kelis kartus daugiau nei kitų autorių tekstuose pavartota trijų taškų daugtaškių (27 % daugiau už vidurkį), taip pat pasitaikė ir dviejų bei keturių taškų daugtaškių. Taip pat Jono 15 % dažniau už vidurkį rašyti dvitaškiai sakiniams skirti, 12 % dažniau už vidurkį – dvitaškiai skaitmenų ir žodžių junginiuose, bet šie ženklai gali būti labiau susiję su dalykinėmis tekstų temomis nei autoriaus idiolektu. Su idiolektu sietinos Jono vartotos trijų klaustukų

---

²⁸ Lentelėje esančios santrumpos *.sk.* reiškia tašką sakiniams skirti, *.tr.* – trumpinius baigiantį tašką, *- sk.* – brūkšnį sakiniuose, *- jung.* – brūkšnį skaitmenų ir kituose junginiuose, *: sk.* – dvitaškį sakiniuose, *: jung.* – dvitaškį junginiuose.

kombinacijos, kurių nepasitaikė kitų autorių tekstuose. Retai Jonas rašė dviejų taškų daugtaškį (13 % rečiau už vidurki) ir kabutes (8 % rečiau už vidurki).

14 paveikslas. *Santykiniai skyrybos ženklų vartojimo dažniai*

Lino laiškuose pavartota daugiausia skyrybos ženklų, tačiau nei vieno ženklo santykinis dažnis neviršija vidurkio 10-čia procentų. Didelis bendras skyrybos ženklų skaičius Lino laiškuose susidaro dėl to, kad vartota itin daug pagal bendrą dažnumą gausiausių skyrybos ženklų: taškų, kablelių, klaustukų, brūkšnių. Dažniau nei kiti autoriai Linas rašė kablelį (skirtumas 6 %). Tarp Lino daug rečiau nei kitų autorių rašytų ženklų yra taškas trumpiniams baigti (14 % rečiau už vidurki), brūkšnys sakiniams skirti (12 % rečiau už vidurki), trijų taškų daugtaškis (15 % rečiau už vidurki), kabutės (11 % rečiau už vidurki). Lino laiškuose nerašyti dvitaškiai žodžių ir skaitmenų junginiuose.

Romo laiškuose esama palyginti daug kitų autorių tekstuose rečiau vartojamų skyrybos ženklų: dviejų taškų daugtaškių, skliaustelių, dvitaškių, šauktukų, kabučių ir pasvirųjų brūkšnių. Brūkšnius sakiniams skirti Romas vartojo 20 % dažniau nei kiti autoriai, dviejų taškų daugtaškius – 66 % dažniau, skliaustelius – 13 % dažniau, dvitaškius sakiniuose – 14 % dažniau, dvitaškius junginiuose – 30 % dažniau, šauktukus – 11 % dažniau, kabutes – 42 % dažniau, pasvirąjį brūkšnį – 20 % dažniau už vidurkį. Trijų taškų daugtaškį Romas vartojo 13 % rečiau už kitus autorius. Pagal bendrą skyrybos ženklų pavartojimo skaičių tarp šešių tiriamų autorių Romas yra antras po Lino, tačiau jo laiškam būdinga skyrybos ženklų įvairovė, nes pagrindinių skyrybos ženklų: kablelio, taško, klaustuko – dažniai Romo laiškuose yra artimi vidurkiui, tačiau daug gausiau už vidurkį šio autoriaus vartojami retesni skyrybos ženklai.

Tado laiškuose, priešingai nei Romo, daugelis skyrybos ženklų vartoti rečiau už vidurkį ir nei vieno ženklo dažnis 10-čia procentų neviršija vidurkio. Dažniau nei kiti autoriai Tadas dėjo sakinius skiriantį tašką (skirtumas 8 %). Daug rečiau už kitus autorius Tadas rašė brūkšnius sakiniuose (3 vienetai), 10 % rečiau už vidurkį rašė dviejų taškų daugtaškius, 14 % rečiau – šauktukus.

Rūtos laišakai taip pat neišsiskyrė gausiau nei kitų autorių vartojamais skyrybos ženklais: nei vieno ženklo dažnis 10-čia procentų neviršija vidurkio. Tačiau dažniau nei kiti autoriai Rūta rašė klaustuką (5 % dažniau už vidurkį). Rečiau už kitus ši autorė rašė brūkšnį sakiniuose (10 % rečiau už vidurkį), dvitaškius sakiniuose (10 % rečiau už vidurkį), kabutes (12 % rečiau už vidurkį), pasvirąjį brūkšnį (14 % rečiau už vidurkį). Rūtos laiškuose visai nepasitaikė dviejų taškų daugtaškio.

Išanalizavus šešių autorių skyrybos ženklų vartojimo polinkius pastebėta, kad vienu autorių laiškuose idiolekto bruožai skyrybos ženklų vartosenoje ryškūs, tačiau yra ir autorių, kurių laiškuose jie nėra akivaizdūs.

2.3.1.5. Skyriaus išvados

Atliktas skyrybos ženklų vartojimo elektroniniuose laiškuose tyrimas atskleidė tam tikras bendras elektroninių laiškų skyrybos tendencijas, kurias vertėtų tikrinti didesniame tekстыne. Analizuojant šešių autorių elektroninius laiškus pastebėta, kad visų asmenų gausiausiai vartoti įprastiniai rašytinės kalbos skyrybos ženklai: dažniausias buvo kablelis, po jo – taškas, klaustukas, brūkšnys, daugtaškis, skliausteliai, dvitaškis, šauktukas. Taip pat pastebėta, kad visi rašytiniams tekstams nebūdingi arba juose retai vartojami skyrybos ženklų variantai elektroniniuose laiškuose taip pat rašomi daug rečiau nei įprastiniai ženklai. Tačiau atskirų autorių laiškuose jie gali būti vartojami santykiškai dažnai ir rodyti individualius autoriaus skyrybos polinkius.

Palyginus skyrybos ženklų vartoseną tarp autorių, nustatyta, kad esama didelio variavimosi vartojant daugelį skyrybos ženklų elektroniniuose laiškuose. Vieni autoriai daug dažniau pasirenka vienus, o kiti – kitus skyrybos ženklus. Be to, tuos pačius skyrybos ženklus autoriai gali vartoti nevienodais tikslais. Kai kurie autorių nevienodai vartojami skyrybos ženklai (klaustukai, šauktukai, daugtaškiai) sietini su modalumo bei autoriaus nuostatų ir vertinimo raiška.

Tirtuose šešių autorių laiškuose idiolektus akivaizdžiausiai žymėjo santrumpas baigiantis taškas, brūkšnys sakinių skyryboje, daugtaškis, skliausteliai, kabutės, šauktukas. Taip pat ir tie skyrybos ženklai, kurie šiame tyrime įvardyti kaip reti elektroniniuose laiškuose (pvz., daugtaškio variantai, pasvirasis brūkšnys, kabliataškis), gali padėti skirti autorius, jei vieno autoriaus tekstuose yra pasikartojantys. Iš atlikto tyrimo daroma išvada, kad skyrybos ženklai sudaro svarbią elektroninių laiškų idiolektus skiriančią požymių grupę, kuri, šalia kitų kalbos požymių, gali padėti identifikuoti elektroninių laiškų autorių.

2.3.2. Lietuviškos ir nelietuviškos raidės

Asmeninio pobūdžio interneto tekstuose dažnai nesilaikoma rašybos taisyklių, pradedant rašymu be lietuviškų raidžių, baigiant įvairių rašybos klaidų gausa. Šiame disertacijos skyriuje tyrinėjant elektroninių laiškų rašybą siekiama nustatyti, ar rašybos požymiai skiria autorių tekstus. Kartu pateikiami pastebėjimai apie elektroniniams laiškam būdingą rašybą, nuo kurios nukrypstančius rašybos variantus būtų galima laikyti individualiais. Idiolekto požymių šiame skyriuje ieškoma tiriant rašymą be lietuviškų raidžių bei nelietuviškos abėcėlės raidžių vartojimą.

Rašymas be lietuviškų raidžių ir nelietuviškų raidžių vartojimas yra vienas plačiausiai visuomenės diskutuojamų elektroninio diskurso bruožų. Lietuviškų raidžių nerašymas interneto tekstuose dažnai yra kritikuojamas (Baranauskienė 2006), tačiau išsiaiškinti, kiek yra rašančių ir nerašančių lietuviškas raides, ir suprasti tokio pasirinkimo priežastis, iki šiol nebuvo bandyta. Idiolekto atpažinimui yra svarbu, kad kalbos požymis pasikartotų vieno autoriaus tekstuose ir nebūtų visuotinai įprastas, todėl nutarta išsiaiškinti, ar rašantieji elektroninius laiškus nuosekliai laikosi rašymo be lietuviškų ar su nelietuviškomis raidėmis rašymo strategijų ir kiek jos visuotinai paplitusios. Šiame tyrimo etape neapsiribota šešių autorių elektroniniais laiškais ir panaudoti anketine apklausa gauti duomenys. 2009 metų kovą internetu buvo atlikta apklausa ir aiškintasi, kiek žmonių rašo laiškus su lietuviškomis raidėmis, ir kiek vartoja nelietuviškas raides – šie klausimai toliau nagrinėjami disertacijoje. Taip pat anketine apklausa siekta sužinoti, kokios yra rašymo be lietuviškų raidžių priežastys ir visuomenės

nuostatos šiuo klausimu, tačiau disertacijoje ši anketinio tyrimo dalis neaptariama, nes ji nėra susijusi su disertacijos nagrinėjamais klausimais²⁹.

Internetu paskelbtą anketą užpildė 219 įvairaus amžiaus respondentų (žr. 23 lentelę), dauguma (80 proc.) turintys aukštąjį išsilavinimą, 86 vyrai ir 133 moterys.

23 lentelė. *Apklaustos respondentų amžius*

Respondentų amžius	Asmenų skaičius	Procentai
1. iki 19 m.	8	3,65
2. 19 – 30 m.	129	58,90
3. 31 – 40 m.	37	16,89
4. 41 – 50 m.	25	11,42
5. daugiau nei 50 m.	20	9,13

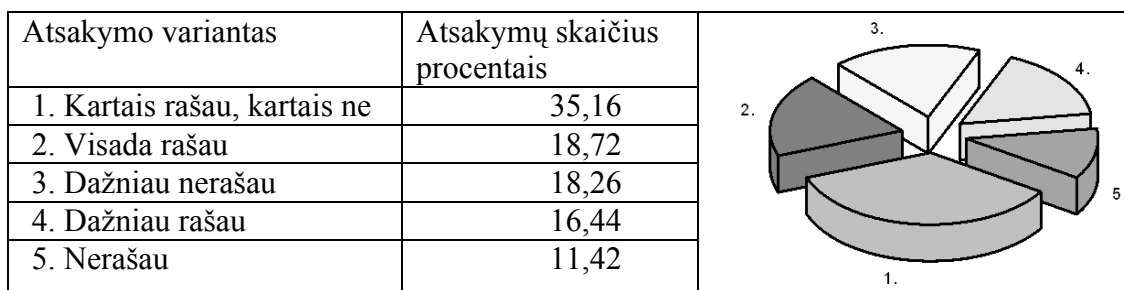
Kaip matyti, apklausa geriausiai reprezentuoja 19 – 30 metų amžiaus grupės visuomenės elgesį, šiai grupei priklauso ir disertacijoje analizuojamų elektroninių laiškų autoriai, tad šių medžiagų tyrimo išvados papildo viena kitą. Disertacijai surinktas elektroninių laiškų tekstynas taip pat tirtas aiškinantis, kiek jame yra laiškų be lietuviškų raidžių ir ar vartojamos nelietuviškos raidės.

2. 3. 2. 1. Rašymas be lietuviškų raidžių

Rašymo be lietuviškų raidžių (*a, č, e, é, i, š, u, ū, ž*) situacija visuomenėje aiškintasi anketoje užduodant klausimą „Ar rašote lietuviškas raides elektroninio laiško tekste?“ ir pateikiant penkis galimus atsakymus: „kartais rašau, kartais ne“, „visada rašau“, „dažniau nerašau“, „dažniau rašau“ ir „nerašau“. Atsakymų pasiskirstymas pateiktas 15 paveiksle.

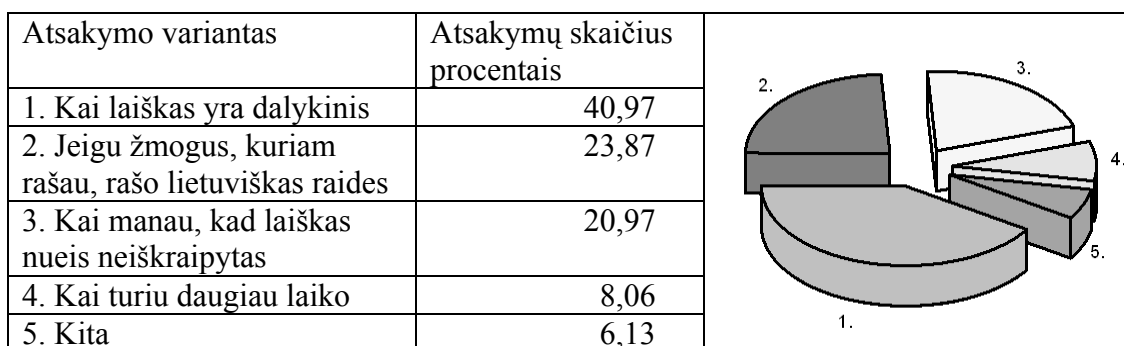
---

²⁹ Visuomenės požiūris į rašymą be lietuviškų raidžių ir tokio rašymo priežastys nėra šios disertacijos tema. Plačiau šie klausimai išnagrinėti straipsnyje: Žalkauskaitė G. 2009. Lietuviškos raidės elektroniniuose laiškuose. *Kalbos kultūra* 82, p. 275 – 286.

15 paveikslas. *Atsakymų į klausimą „Ar rašote lietuviškas raides elektroninio laiško tekste?“ pasiskirstymas*

Apklausa atskleidžia, kad daugiausia asmenų (70 proc. respondentų) elektroniniuose laiškuose lietuviškas raides rašo nenuosekliai, t. y. vienus laiškus rašo lietuviškomis raidėmis, o kitus – be jų. Visada lietuviškas raides rašantys teigė 18 proc. respondentų, niekada nerašantys – 11 procentų. Taigi, didžioji dalis autorių gali būti parašę laiškus ir su lietuviškomis raidėmis, ir be jų, tad su idiolektu galėtų būti sietinas tik nuoseklus rašymas su lietuviškomis raidėmis arba be jų. Be to, vertinant rašymą su lietuviškomis raidėmis ar be jų svarbu atkreipti dėmesį į laiško pobūdį: ar jis dalykinio, ar buitinio pobūdžio, ir kam siunčiamas.

16 paveikslas. *Atsakymų į klausimą „Kada elektroniniuose laiškuose rašote lietuviškas raides?“ pasiskirstymas³⁰*

³⁰ Atsakant buvo galima rinktis daugiau nei vieną variantą.

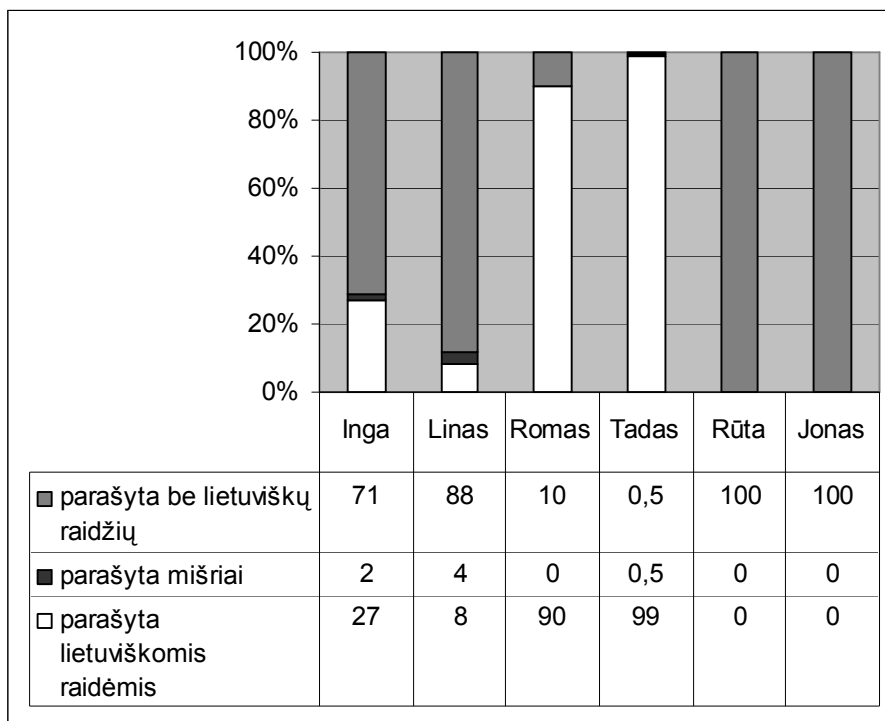
Apklaustos respondentams, kurie ne visada rašo lietuviškas raides, buvo užduotas klausimas, kada jie rašo laiškus lietuviškomis raidėmis. Atsakymų pasiskirstymas pateiktas 16 paveiksle.

Kaip ir galima buvo tikėtis, lietuviškos raidės prisimenamos rašant dalykinius laiškus, nes šie laišakai yra artimesni įprastam rašymui ir jaučiamas poreikis rašyti pagal įprastas rašybos taisykles. Antras pagal svarbą veiksnys – adresato rašymo stilius: jei adresatas rašo lietuviškomis raidėmis, jam linkstama atsakyti taip pat. Taigi, rašymas be lietuviškų raidžių dalykiniuose laiškuose visuomenėje mažiausiai įprastas, todėl gali būti laikomas vienu iš idiolektu požymių. Taip pat svarstant rašymo be lietuviškų raidžių sąsajas su idiolektu gali būti svarbu atsižvelgti į laiškų adresato rašymo įpročius – su idiolektu labiau siejasi lietuviškų raidžių nerašymas laiškuose, skirtuose lietuviškas raides rašantiems asmenims.

Iš šešių disertacijos tyrimams surinktų laiškų autorių du – Jonas ir Rūta – visus laiškus rašė be lietuviškų raidžių. Inga ir Linas dažniausia rašė be lietuviškų raidžių, tačiau kai kuriuos laiškus su lietuviškomis raidėmis. Iš 141 laiško su lietuviškomis raidėmis Inga parašė 38, o mišriai (kaitaliodama rašymą ir su lietuviškomis raidėmis, ir be jų) – 3 laiškus, pvz.:

(110) Todel gal pagalvokim apie kita aktualia ir idomia tema? Pavyzdžiui – o jei paieškoti ne Saules, bet Zemes seseru? (Inga)

110 pavyzdyje pateiktuose dvejuose sakiniuose dalis žodžių parašyti su lietuviškomis raidėmis, o dalis – be jų. Tokios mišrios rašybos laiškų buvo trijų autorių tekstynuose, daugiausia jų rasta Lino tekстыne. Iš 161 laiško su lietuviškomis raidėmis Linas parašė 12, o mišriai – 7 laiškus. Tadas ir Romas dažniau rašė su lietuviškomis raidėmis. Tadas iš 194 laiškų 1 parašė be lietuviškų raidžių ir 1 mišriai. Romas iš 206 laiškų be lietuviškų raidžių parašė 21. Laiškų be lietuviškų raidžių, parašytų mišriai, bei rašytų su lietuviškomis raidėmis, pasiskirstymas procentais pateiktas 17 paveiksle.

17 paveikslas. *Laiškų su lietuviškomis raidėmis bei be jų santykis*

Taigi, lietuviškų raidžių analizė tirtame elektroninių laiškų tekstyne, kaip ir anketinė apklausa, rodo, kad elektroninių laiškų rašymo praktika yra labai įvairi, tačiau laiškų analizė atskleidžia, kad autoriai dažniausia pasirenka vieną rašymo strategiją (rašyti lietuviškas raides arba jų nerašyti) ir jos laikosi didžiojoje dalyje savo laiškų. Tad jei autorius nuosekliai laikosi rašymo su lietuviškomis raidėmis ar be jų strategijos, šis požymis gali padėti jį atskirti nuo priešingos strategijos besilaikančio autoriaus, bet negali skirti dviejų vienodą strategiją taikančių individų.

2.3.2.2. Nelietuviškų raidžių rašymas

Elektroniniuose laiškuose pasitaiko raidžių, kurių nėra lietuviškoje abėcėlėje: *x*, *q*, *w*. Jos gali būti užrašytos nelietuviškuose žodžiuose, trumpiniuose, pavadinimuose, tačiau pasitaiko ir šių raidžių užrašymų lietuviškuose žodžiuose

bei nelietuviškos kilmės slenge. Atliekant anketinę apklausą, bandyta sužinoti, kokia dalis visuomenės rašo nelietuviškas raides elektroniniuose laiškuose. Į anketos klausimą „*Ar elektroniniuose laiškuose kartais rašote nelietuviškos abėcėlės raides (q, w, x ir kt.)?*“ 102 respondentai iš 219 atsakė teigiamai, o 117 neigiamai, tad nelietuviškas raides kartais rašo apie pusę respondentų. Anketos klausime nebuvo detalizuota, ar kalbama apie nelietuviškas raides apskritai, ar tik nelietuviškas raides lietuviškuose žodžiuose, tad gali būti, kad dalis respondentų nevertino nelietuviškuose žodžiuose rašomų nelietuviškų raidžių, ir apskritai kartais rašančių nelietuviškas raides procentas yra didesnis.

Visų šešių tiriamų autorių laiškuose buvo vartota nelietuviškų raidžių, tačiau dažniausiai jos rašytos nelietuviškuose originalia rašyba užrašytuose žodžiuose: pavadinimuose, trumpiniuose ir pan., pvz., užrašant žodį *Windowsai* pavartojamos dvi *w* raidės. Kiek kokių raidžių vartojo tiriami autoriai, parodyta 24 lentelėje.

24 lentelė. *Nelietuviškų raidžių rašymo dažniai*

Nelietuviškos raidės	Jonas	Tadas	Romas	Linas	Rūta	Inga	Iš viso
x (originali nelietuviškų žodžių rašyba)	-	2	2	3	2	11	20
x (lietuviški ir slengo žodžiai)	-	-	-	14	-	2	16
q (originali nelietuviškų žodžių rašyba)	-	-	-	2	-	-	2
w (originali nelietuviškų žodžių rašyba)	4	16	5	19	10	17	71
w (lietuviški ir slengo žodžiai)	-	-	-	2	-	-	2
Iš viso:	4	18	7	40	12	30	111

Iš 24 lentelės matyt, kad nelietuviškos raidės elektroniniuose laiškuose pasikartoja nedažnai, kiek dažnesnė yra tik *w*, nes kompiuterijos terminai *windows*, *word* ir kt. dažniausiai rašomi nekeičiant nelietuviškų raidžių. Rečiausiai

rašoma q – iš visų autorių laiškų ji pasitaikė tik Lino laiškuose du kartus užrašytame žodyje *scientifique*. Nors nelietuviškos raidės vartojamos retai, tačiau bent po kelis kartus w buvo parašytos visų tiriamų autorių, o x – penkių. Tad remiantis šiais pastebėjimais ir anketos duomenimis galima manyti, kad visuomenėje yra įprasta nelietuviškus žodžius elektroniniuose laiškuose rašyti su nelietuviškomis raidėmis, todėl nelietuviškuose žodžiuose parašytos nelietuviškos raidės nesietinos su idiolektu.

Tirtuose laiškuose raidė w lietuviškuose ar slengo žodžiuose buvo parašyta tik 2 kartus Lino laiškuose: trumpinyje dw („dava“) ir lietuviškame varde *aiwaras*. Taip pat Linas 14 kartų rašė raidę x lietuviškuose žodžiuose ir rusiškuose skoliniuose: *kuxarka, saxmatai, xata, texniskai, xebra* ir kt. Iš kitų autorių tik Inga du kartus užrašė x tarptautinio žodžio šaknyje: *exportavimas, expotruoti*. Taigi, kiek gausiau nelietuviškas raides lietuviškuose ir slengo žodžiuose rašė tik vienas iš šešių autorių. Matyt, nepaisant to, kad nelietuviškų raidžių rašyba nelietuviškuose žodžiuose elektroniniuose laiškuose gana įprasta, lietuviškuose ir slengo žodžiuose tokia rašyba nėra dažna, tad pasikartojantis nelietuviškų raidžių rašymas lietuviškuose ir slengo žodžiuose elektroniniuose laiškuose gali būti siejamas su autoriaus idiolektu.

2.3.2.3. Skyriaus išvados

Atlikta elektroninio pašto vartotojų apklausa parodė, kad visuomenėje yra maždaug vienodai dažnas ir elektroninių laiškų rašymas lietuviškomis raidėmis, ir be jų. Be to, rašyba gali įvairuoti ir vieno autoriaus tekstuose. Nustatyta, kad didžioji dalis asmenų dalį elektroninių laiškų rašo lietuviškomis raidėmis, o dalį – be jų. Rašymo strategijos pasirinkimui įtakos turi laiško pobūdis (dalykinis laiškas ar ne) bei adresatas (vartojantis lietuviškas raides ar ne).

Šešių autorių elektroninių laiškų tyrimas rodo, kad paprastai laiškuose vyrauja viena autoriaus pasirinkta rašymo strategija, o kitaip rašoma tik nedidelė

dalį laiškų. Daroma išvada, kad jei autorius nuosekliai laikosi vienos rašymo strategijos, šis požymis gali padėti jį atskirti nuo priešingos strategijos besilaikančio autoriaus.

Elektroninio pašto vartotojų apklausos rezultatai leidžia teigti, kad raidės *q*, *w*, *x* elektroniniuose laiškuose vartojamos maždaug pusės rašančiųjų. Šešių autorių elektroninių laiškų tyrimas rodo, kad didžioji dalis raidžių *q*, *w*, *x* pavartojimų yra originalia rašyba užrašytuose nelietuviškuose žodžiuose. Lietuviškuose ar slengo žodžiuose *x*, *w*, *q* vartojamos gerokai rečiau, todėl gali žymėti idiolektą.

2.3.3. Jausmaženkliai

Jausmaženkliai yra emocijas reiškiančios skyrybos ir kitų ženklų kombinacijos, skirtos perduoti neverbalinę informaciją, dažniausiai susijusią su veido išraiška, balso tonu arba gestais. Tai ED išsigalėjęs grafikos reiškinys, tačiau jis plinta ir į kitus kalbos sluoksnius: buitinio stiliaus kompiuteriu rinktus bei ranka rašytus tekstus, tad jausmaženkliai visuomenės yra pripažinti kaip naudingi raštu dėstomo teksto prasmės papildymo būdai. Jausmaženkliai buvo sugalvoti kaip veido mimiką vaizduojantys ženklai, tačiau vėliau įgavo įvairesnių pavidalų ir reikšmių.

Užsienio literatūroje šiuo metu yra skiriamos dvi jausmaženklių grupės: iš skyrybos ženklų sudaryti jausmaženkliai (angl. *smileys*) ir emocijų paveikslėliai, siūlomi kompiuterinių programų (angl. *emoticons*) (Barasa 2010, 219). Pastarieji yra populiarūs sinchroninio bendravimo žanruose, dalis jų yra tapatūs iš skyrybos ženklų sudėtiems jausmaženkliams, taip pat yra sukurta ir įvairius objektus bei veiksmus rodančių paveikslėlių, kuriuos galima įterpti į tekstą. Kompiuterinių programų siūlomi paveikslėliai yra pasirenkami iš sąrašo, jų pasirinkimo galimybės priklauso nuo programos – ne visose elektroninio pašto programose yra jausmaženklių paveikslėlių katalogai. Iš skyrybos ženklų bei simbolių sudėti jausmaženkliai yra piešiami pačių rašančiųjų, tad gali įgauti įvairių pavidalų – kūrybingi asmenys gali iliustruoti savo laiškus įvairiais piešiniais.

Nevienareikšmiai gali būti ir įprasti veido mimikos jausmaženkliai. Vienu jausmaženkliu gali būti reiškiami įvairūs jausmai, pvz., ženklas :) gali reikšti laimę, juoką, simpatiją, pasisveikinimą, žavėjimąsi ir kt., taip pat esama siauresnės reikšmės jausmaženklių, pvz., :* reiškia bučinį.

2. 3. 3. 1. Idiolekto raiška jausmaženkliais

Šios disertacijos tyrimas atskleidžia, kad daugiareikšmis teigiamos jausenos ženklas :) elektroniniuose laiškuose yra pasirenkamas daug dažniau nei siauresnės reikšmės jausmaženkliai, pvz., :D, :P, :/ ir kt. Matyt, rašantieji laiškus dažniausiai nejaučia poreikio ženklais detalizuoti jausmų, o tik išsako teigiamą arba neigiamą nuostatą. Be to, jausmaženkliai gali būti pasitelkiami norint sušvelninti parašytus žodžius, sumažinti kategoriškumą, atsiprašyti ir pan.:

(111) *Už auto nuomą ir keltus dabar nerandu čekių, tad atsiųsiu vakare, atsiprašau :)* (Romas)

(112) *Kaip matai paskutines minutes darbas yra labai itemptas, geriau viska dirbti nuosekliau ir is anksto :)* (Inga)

Šypsėnėlės reikšmę sakinyje galima aiškintis įsivaizduojant, ar tiesiogiai bendraujant toks pasakymas būtų palydimas šypsena arba tam tikra intonacija. Tikėtina, kad 111 pavyzdyje pateiktas atsiprašymo sakinyje bendraujant tiesiogiai nebūtų ištiriamas su šypsena, tad jausmaženkliai čia greičiau perteikiama ne teigiama rašančiojo emocija, o pabrėžiamas atsiprašymas. 112 pavyzdyje pateiktame sakinyje šypsėnėlė, tikėtina, taip pat nereiškia juoko, bet švelnina kategoriškai galintį atrodyti pasakymą, tad turi modalumo reikšmę.

Emocijas žyminčių ženklų sąrašus galima rasti įvairiuose tinklo etiketo aprašuose, tačiau, kaip parodyta 111 ir 112 pavyzdžiuose, realioje vartosenoje tas pats ženklas gali įgauti įvairių reikšmių, be to, toli gražu ne visi ženklai yra populiarūs. Lyginamieji elektroninio diskurso žanrų tyrimai atskleidžia, kad elektroniniame pašte jausmaženklių vartojama daug mažiau nei sinchroninio bendravimo žanruose bei trumpuosiose telefono žinutėse (Barasa 2010, 220). Šioje disertacijoje analizuojamuose elektroniniuose laiškuose pašto programų siūlomi paveikslėliai nebuvo naudojami, rašyti tik iš skyrybos ženklų sudaryti jausmaženkliai. Iš pastarųjų vartoti tik veido mimiką reiškiantys ženklai. Daiktai ar veiksmai tyrinėtuose laiškuose jausmaženkliais nebuvo vaizduojami. Todėl

toliau disertacijoje jausmaženkliai terminu vadinami ir aptariami tik iš skyrybos ir grafinių ženklų sudaryti veido mimikos ženklai.

Tiriamuosiuose laiškuose aptikti jausmaženkliai variantai, bendriausia jų reikšmė ir pavartojimo dažnumas nurodyti 25 lentelėje. Taip pat lentelėje nurodyta, kiek kurio jausmaženkliai varianto pavartota iš viso (vertikali grafa „Iš viso“), bei kiek kuris autorius vartojo jausmaženkliai neskirstant jų į variantus (horizontali grafa „Iš viso“).

25 lentelė. *Jausmaženkliai vartojimo dažniai*

Jausmaženkliai ir jų reikšmės	Rūta	Tadas	Romas	Linas	Jonas	Inga	Iš viso
:) šypsena	156	92	130	209	1	160	748
;) mirksnis	4	-	37	1	-	1	43
:(liūdesys	34	-	1	-	-	22	57
:(((gilus liūdesys	-	-	-	-	-	1	1
:D juokas	-	2	-	16	-	-	18
(: šypsena	45	-	-	-	-	-	45
;(gilus liūdesys	3	-	-	-	-	1	4
:)) plati šypsena	-	1	13	-	-	-	14
:))) plati šypsena	-	-	2	-	-	15	17
:)))) plati šypsena	-	-	-	-	-	2	2
:))) mirksnis ir plati šypsena	-	-	1	-	-	-	1
:P juokavimas	-	-	1	1	-	-	2
:/ susirūpinimas	-	-	-	3	-	-	3
;-) mirksnis	-	-	-	-	-	2	2
;:-))	-	-	-	-	-	1	1

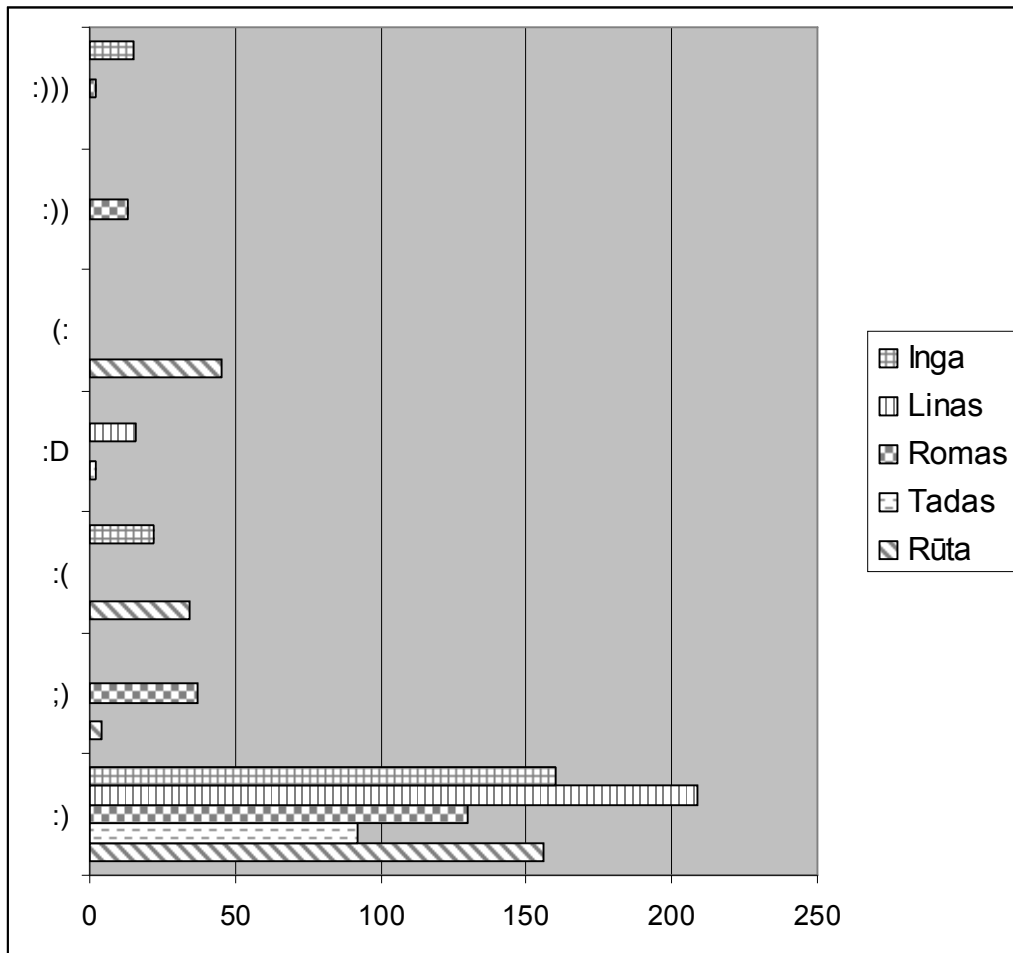
mirksnis ir plati šypsena							
:0 siaubas	-	-	-	-	-	1	1
Iš viso	242	95	185	230	1	206	

Šiame tyrime analizuojamuose laiškuose dažnas buvo tik vienas jausmaženklų variantas – šypseną reiškiantis ženklas :) (iš viso pavartotas 748 kartus). Tai vienintelis variantas, dažnai vartotas penkių autorių, kiti jausmaženklų variantai vartoti daug rečiau. Nusiminimą reiškiantis ženklas :(dažniau vartotas dviejų autorių: 34 kartus Rūtos, 22 kartus Ingos laiškuose. Dar penki teigiamas emocijas rodantys ženklai dažniau vartoti tik atskirų autorių: ;) – 37 kartus Romo laiškuose, :D – 16 kartų Lino laiškuose, (:– 45 kartus Rūtos laiškuose (visi pastarojo ženklo pavartojimai buvo tik pirmuosiuose surinktuose Rūtos laiškuose, o vėlesniuose šis ženklas nebevartotas), :)) – 13 Romo laiškuose, :))) – 15 Ingos laiškuose. Skaičiuojant visus jausmaženklų variantus, daugiausia jų rasta Rūtos laiškuose – 242 jausmaženkliai, o visuose turimuose Jono laiškuose buvo pavartotas tik 1 jausmaženklis. Be jausmaženklų rašomi Jono laišškai aiškiai skiriasi nuo kitų autorių laiškų, tad jausmaženklų nebuvimą elektroniniuose laiškuose galima vertinti kaip individualiojo stiliaus požymį.

Iš 25 lentelės matyti, kad laiškų autoriai yra linkę vartoti tik vieną ar kelis iš galimų jausmaženklų variantų, o kitokius ženklus pavartoja labai retai – 1–4 kartus visuose tirtuose laiškuose. Tokie pavieniai pavartojimai nėra reikšmingi idiolekto atpažinimui, nes per retai pasikartoja to paties autoriaus tekstuose. Dažnesnių jausmaženklų vartojimo palyginimas šešių autorių laiškuose parodytas 18 paveiksle.

Iš 18 paveikslo matyti, kad išskyrus daugelio vartojamą jausmaženklį :), kiti autorių dažniau pasirenkami jausmaženklų variantai yra skirtingi, taigi, žymi individualųjį jų elektroninių laiškų rašymo stilių. Rūta pirmuose laiškuose rašė du jausmaženklų variantus: (:, :(, o vėlesniuose (: pakeitė į :), Tadas dažniau vartoja tik populiariausią jausmaženklį :), tačiau ir jo pavartojimų yra mažiau negu kitų

autorių, Romas rašo šiuos variantus: :), ;), :)), Linas – :) ir :D, Inga – :), :(, :))). Keli vieno asmens dažniau vartojami jausmaženkliai labiau jį išskiria iš kitų autorių.

18 paveikslas. *Jausmaženklių vartojimo dažniai*

Pastebėtina, kad šiame tyrime rasti jausmaženkliai labai skiriasi nuo aprašytų Astos Ryklienės disertacijoje. Ryklienė internetinių konferencijų laiškuose, surinktuose 2000-taisiais metais, aptiko 18 jausmaženklių variantų, tačiau tik trys iš šių variantų sutampa su šio tyrimo laiškuose rasta variantais: ;-), :/, :P. Visi šie variantai čia analizuojamuose laiškuose pavartoti tik du-tris kartus. Ryklienės analizuotuose laiškuose aptikti tokie jausmaženklių variantai, nė karto nevartoti

čia tiriamų šešių autorių laiškuose: :-), :o), ;)~, :-], :}, 8-), =), :-(, :-[, :-\, :-||, :-o, :O, =/. Didesnė Ryklienės analizuotų laiškų jausmaženklių įvairovė susijusi su tuo, kad jos tyrimas apėmė 846 asmenų rašytus laiškus, tačiau šioje disertacijoje tiriamų autorių dažnai vartojamų jausmaženklių :), ;), :(, :D, (: Ryklienė tirtuose laiškuose nebuvo. Matyti, kad jausmaženklių vartoseną kinta: todėl prieš dešimtmetį buvę populiarūs ženklai dabar retai bevartojami, vartosenoje įsitvirtinę kiti.

2.3.3.2. Skyriaus išvados

Lyginant ankstesnių jausmaženklių tyrimų duomenis su šioje disertacijoje analizuojamo tekstyno duomenimis nustatyta, kad jausmaženklių vartoseną yra kintanti: seniau buvę populiarūs jausmaženkliai dabartiniuose laiškuose nebėra dažni.

Atlikta šešių autorių elektroninių laiškų analizė parodo, kad asmeniniuose elektroniniuose laiškuose visuotinai dažnai vartojamas tik vienas jausmaženklis :), o kiti jausmaženklių variantai yra palyginti nedažni.

Šešių autorių elektroninių laiškų lyginimas atskleidžia, kad skirtingų autorių laiškuose jausmaženklis :) vartojamas nevienodai dažnai. Šalia jausmaženklis :) daugelio autorių laiškuose kartojasi ir vienas ar du kiti nevienodai autorių pasirenkami jausmaženklių variantai, tad vieno autoriaus laiškuose gali būti tam tikras dažniau vartojamų jausmaženklių rinkinys, skiriantis jį nuo kitų autorių. Jausmaženklių nevartojimas taip pat gali būti išskirtinis kai kurių autorių laiškų bruožas.

2.3.4. Kiti grafiniai ženklai

Grafiniais ženklais vadinami sutartiniai rašytiniai ženklai, reiškiantys kokias nors abstrakčias sąvokas, matematinės funkcijas ar teksto vienetų santykius. Šalia grafinių ženklų šiame skyriuje aptariamas ir diakritinis apostrofo ženklas. Astos Ryklienės grafiniai ženklai analizuoti kaip kontrakcinis kalbos ekonomijos būdas, taikomas elektroniniame diskurse. Ryklienės 121772 žodžių naujienų grupių laiškų tekстыne įvairūs grafiniai ženklai buvo pavartoti 397 kartus. Renkant tekstus kompiuteriu grafiniai ženklai gali būti lengvai įterpiami, nes jie yra kompiuterio klaviatūroje, tad jais pakeičiami tam tikri žodžiai, pvz., + arba & gali būti rašomas vietoje žodžio „ir“, > vietoje „daugiau“, ~ vietoje „apie“ ir kt. Taip pat grafiniai ženklai, pvz., apostrofas arba žvaigždutės ženklas *, gali būti vartojami ne pakeisti žodžius, o išskirti kokius nors kalbos vienetus (Ryklienė 2001). Kaip ED bruožas grafinių ženklų rašymas minimas ir D. Crystalo (2006, 94), S. N. Barasos (2010) darbuose. Grafiniai ženklai buvo vartoti ir šioje disertacijoje analizuojamuose asmeniniuose elektroniniuose laiškuose, tad imtasi tirti, ar jų vartoseną gali būti siejama su idiolektu.

Šios disertacijos 65.090 žodžių tekстыne iš viso rasti 146 grafiniai ženklai, tad atrodo, jog asmeniniuose elektroniniuose laiškuose grafiniai ženklai vartojami gana retai. Tiriamajame tekстыne rastų grafinių ženklų vartojimo dažniai šešių autorių laiškuose pateikti 26 lentelėje. Iš kompiuterio klaviatūroje esančių ženklų analizuotuose laiškuose nei karto nebuvo vartoti simboliai \$, @, #, o ženklai <> Tado laiškuose buvo pavartoti vietoje skliaustelių – šis atvejis aptartas 2.3.1.3.6. skyriuje ir prie šio skyriuje analizuojamų ženklų neskaičiuotas.

26 lentelė. Grafinių ženklų vartojimo dažniai

Grafiniai ženklai	Rūta	Tadas	Romas	Linas	Jonas	Inga	Iš viso
~	-	26	21	1	-	2	50
‘	-	16	9	5	1	7	38
+	5	-	4	-	3	1	13
%	2	4	2	1	1	-	10
x	1	-	-	3	6	-	10
=	1	1	1	-	4	-	7
-	4	-	2	-	-	-	6
>	-	3	1	-	-	2	6
&	-	-	1	2	-	-	3
+-	-	1	-	-	-	-	1
*	-	1	-	-	-	-	1
<	-	-	-	-	-	1	1
Iš viso	13	52	41	12	15	12	146

Iš 26 lentelės matyti, kad ištirtuose laiškuose grafiniai ženklai vartojami nedažnai. Vadinas, jie gali būti tik reto autoriaus, kurio tekstuose būtų kartojami bent kiek dažniau, idiolekto požymis. Analizuojant grafinių ženklų vartoseną atskirų autorių laiškuose matyti, kad beveik visi ženklai vieno autoriaus vartoti tik po vieną ar kelis kartus. Dažnesniu vartojimu išsiskiria tik ženklas ~ ir apostrofas, abu juos dažniau vartojo Tadas ir Romas. Šių dviejų grafinių ženklų vartojimas aptariamame tolesniuose poskyriuose.

2.3.4.1. Grafinis ženklas ~

Grafinis ženklas ~ yra matematinis simbolis, ED jis dažniausiai vartojamas žodžio *apie* reikšme. Tiriamuosiuose laiškuose ženklas ~ dažniau nei po du kartus vartotas tik Tado (26) ir Romo (21), Lino ir Ingos laiškuose jis pavartotas atitinkamai 1 ir 2 kartus, Rūtos ir Jono visai nevartotas. Tad laiškų autoriai akivaizdžiai skiriasi polinkiu dėti šį ženklą arba jo nedėti.

Ženklo ~ vartojimas gali būti aiškinamas kaip autoriaus polinkis vietoje žodžio vartoti grafinį ženklą, bet taip pat gali būti, kad dalis autorių retai vartoja tiek žodį *apie*, tiek ir grafinį ženklą, o dalis abu šiuos kalbos vienetus vartoja dažnai. Žodis *apie* yra priskiriamas sąšvelniams ir, kaip teigia Jolanta Šinkūnienė, „atlieka neapibrėžtumo sąšvelnio funkciją ir reiškia autoriaus poziciją“ (Šinkūnienė 2011, 177). Tačiau reikia pastebėti, kad nors žodis *apie* ar ženklas ~ parodo, kad po jų nurodoma netiksli informacija, tačiau juos pasitelkiant siekiama būtent patikslinti pateikiamą žinią. Tad vartodamas neapibrėžtumo žodžius ar ženklą autorius siekia tikslumo, pvz.:

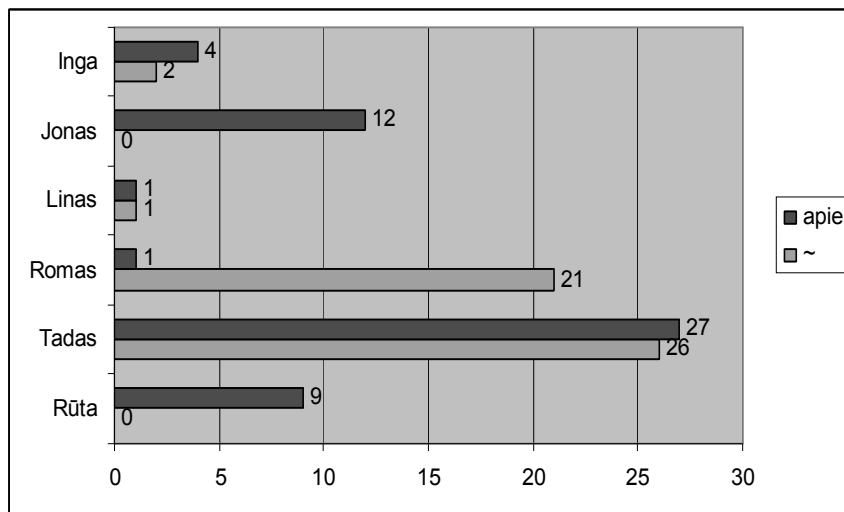
(113) *manau apie 4-4,5 litrų reiktu.* (Tadas)

(114) *gerai. susitinkam toje aikštelėje ~20:15, parašysiu jeigu tektų vėluoti.* (Tadas)

(115) *Važiuosime keliukais apie 15 km palei Neries kilpas. Toliau nuo tilto ~15 km plentu iki Kernavės.* (Tadas)

113 pavyzdyje įvardijamas kiekis nurodomas intervalu (4–4,5), tačiau vis viena informacija dar patikslinama žodžiu *apie*, taip parodant, kad kiekis gali būti ir kiek kitoks. 114 pavyzdyje nurodomas tikslus susitikimo laikas, tačiau ženklu ~ duodama suprasti, kad gali tekti susitikti kiek vėliau. Iš 115 pavyzdžio matyti, kad abu konkuruojantys kalbos vienetai (žodis ir ženklas) gali būti vartojami greta vienas kito, tad jų vartojimas gali būti siejamas ne tiek su tarpusavio konkurencija, kiek su atliekama sąšvelnio funkcija.

Šiame darbe nutarta palyginti, kaip dažnai autorių laiškuose buvo vartojamas grafinis ženklas ~, ir kaip dažnai – žodis *apie*. Rezultatai pateikti 19 paveiksle.

19 paveikslas. Grafinio ženklų ~ ir žodžio „apie“ vartojimo dažniai

Iš 19 paveikslas matyti, kad dalis autorių (Rūta ir Jonas) rašydami laiškus vartoja žodį „apie“, tačiau nededa ~ ženklų, kiti (Linas ir Inga) retai rašo tiek žodį, tiek ir ženklą. Žodį „apie“ retai vartojo ir Romas, bet vietoje jo šis autorius rašė ~ ženklą: žodis jo laiškuose parašytas tik 1 kartą, o ženklas ~ padėtas 21 kartą. Tado laiškuose palyginti dažnai rašytas ir žodis, ir ženklas ~. Ženklo ~ vartojimo analizė parodo, kad gali skirtis autorių pasirinkama išraiškos forma: žodis ar ženklas, tačiau taip pat gali būti palyginti dažnai vartojamas tiek žodis, tiek ženklas. Abiejų jų gausenę vartoseną lemia autoriaus noras nurodyti, kad laiške pateikiami duomenys yra apytiksliai, o kiti autoriai tokios informacijos nerašo. Gausiau laiškuose vartojamas grafinis simbolis ~ gali turėti identifikacinės vertės atskiriant jį vartojančių autorių tekstus.

2.3.4.2. Apostrofas

Lietuvių kalbos gramatikoje apostrofas laikomas diakritiniu ženklu, vartojamu svetimvardžių pridėtinėms dalelėms atskirti (Kalbotyros terminų žodynas 1990, 23). Elektroniniuose laiškuose apostrofai kartais pasitelkiami, prie neadaptuoto užsienietiško žodžio pridėdant galūnę, pvz.:

(116) *Tik, kai braizai histograma, reikia is **worksheet'o** istrinti visas tuscias eilutes /.../* (Inga)

(117) *taigi kviečiu į **PIEVOS'09** - kitokios muzikos **openair'a**.* (Linas)

Kaip matyti iš 117 pavyzdžio, apostrofas naudojamas ir renginių pavadinimuose atskiriant metus. Antrasis apostrofas šiame sakinyje padėtas rašant anglišką šnekamojoje kalboje linksniuojamą slengo žodį ir atskiriant linksnio galūnę. Kartais elektroniniuose laiškuose su apostrofu galūnės pridedamos ir nelietuviškiems pavadinimams, nors bendrinės kalbos rašybos taisyklės tokiems žodžiams apostrofo vartoti nereikalauja. Su apostrofu gali būti pridėtos galūnės santrumpoms, taip atkartojant šnekamojoje kalboje vartojamus žodžius, pvz.:

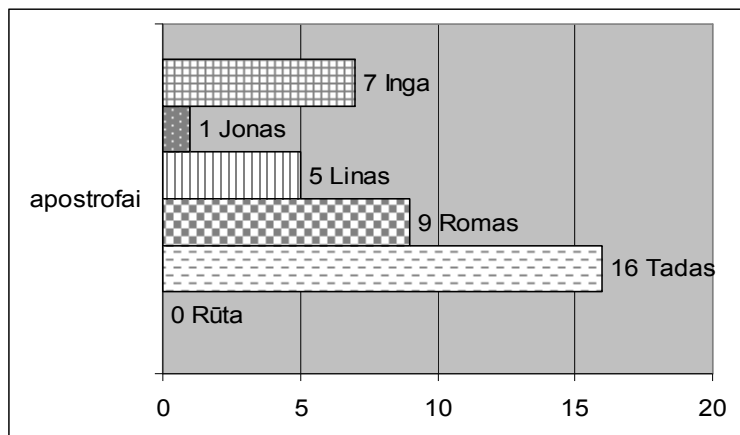
(118) *pranesk man ir as per 16 min ateisiu pire **tvm'o** aiskteles, ar kur ten masinos statomos siais laikais.* (Linas)

(119) *Skaitinėjau apie **Lyngen'o** alpes.* (Tadas)

(120) *Na, žyginių slidžių reikia. Bet pirmam kartui ir **Beskid'ų** turėtų užtekti, o jų klubelyje yra.* (Romos)

118 pavyzdyje pavartota santrumpa šnekamojoje kalboje linksniuojama, tad ir laiške parašyta su po apostrofo pridėta galūne. 119 pavyzdyje parašytas vietovės pavadinimas linksnio galūnę atskiriant apostrofu. 120 pavyzdyje pavadinimu įvardijama slidžių rūšis, taip pat lietuvišką galūnę pridedant po apostrofo.

Šiame tyrime analizuojamuose laiškuose apostrofai buvo dėti penkių autorių. Apostrofų nevartojo Rūta, o Jonas padėjo tik vieną kartą. Apostrofų vartojimo analizuojamuose laiškuose dažniai pateikti 20 paveiksle.

20 paveikslas. *Apostrofų vartojimo dažniai*

Kaip matyti iš 20 paveikslo, tirtų laiškų autoriai apostrofų vartojo nedaug, kiek labiau išsiskiria tik Tadas, padėjęs 16 apostrofų. Dažnesnis apostrofų dėjimas jo laiškuose rodo polinkį šiuo ženklu atskirti prie nelietuviško žodžio kamieno pridėtą galūnę. Tirtų šešių autorių laiškuose apostrofai buvo dėti nepakankamai dažnai, kad būtų galima apibrėžti atskiriems autoriams būdingų šio ženklo vartojimo savitumą, tačiau dažnas jo vartojimas galėtų sietis su idiolektu.

2.3.4.3. Skyriaus išvados

Šešių autorių elektroninių laiškų analizė rodo, kad grafiniai ženklai asmeniniuose elektroniniuose laiškuose nėra dažni. Daugiausia esama pavienių įvairių grafinių ženklų pavartojimo atvejų. Kadangi grafiniai ženklai nėra dažni visuose elektroniniuose laiškuose, gausesnis jų vartojimas vieno autoriaus tekstuose galėtų būti siejamas su idiolektu.

Analizuotuose elektroniniuose laiškuose dažniausiai vartotas ženklas ~, galintis pakeisti žodį *apie*. Nustatyti keturi šio ženklo ir žodžio vartojimo ir santykio variantai: retai vartojamas tiek ženklas ~, tiek žodis *apie*; ženklas ~ vartojamas gerokai dažniau nei žodis *apie*; žodis *apie* vartojamas dažniau nei ženklas ~; dažnai vartojamas ir žodis *apie*, ir ženklas ~. Tad grafinis ženklas

nebūtinai konkuruoja su žodžiu, bet gali žymėti autoriaus poreikį dažnai minėti ženklą ir žodžiu įvardijamą sąvoką. Iš šio tyrimo daroma išvada, kad dažnas ženklo ~ vartojimas gali žymėti idiolektą.

Nustatyta, kad elektroniniuose laiškuose prie nelietuviško žodžio pridedant galūnę kartais vartojami apostrofai. Dažnas apostrofų vartojimas elektroniniuose laiškuose gali būti siejamas su idiolektu.

3. REKOMENDACIJOS EKSPERTAMS

Asmeninių elektroninių laiškų leksinių ir grafinių požymių analizė leidžia pateikti rekomendacijų, kaip galėtų būti atliekamas elektroninių laiškų autorystės tyrimas. Be to, atlikta analizė yra pagrindas sudaryti papildomą teksto požymių klasifikaciją, taikytiną elektroniniams laiškam šalia esamų rašytinės kalbos požymių klasifikacijų. Kadangi šioje disertacijoje aprašoma leksinių ir grafinių požymių analizė atskleidžia ankstesnėse autorystės tyrimams taikytose metodikose neminėtus aspektus, pateikiamos rekomendacijos galėtų būti naudingos ir rašytinių tekstų tyrimams bei, iš dalies, galėtų padėti ir atliekant kitų elektroninio diskurso žanrų tyrimus.

Atlikus šioje disertacijoje aprašomą tyrimą pastebėta, kad ieškant idiolekto požymių elektroniniuose laiškuose gali būti naudinga:

- atskirti teksto temas ir situacijos nulemtą raišką nuo autoriaus įpročius rodančios raiškos;
- atskirti elektroniniams laiškam būdingą ir nebūdingą raišką;
- sugrupuoti autoriaus kalbinės raiškos polinkius parodančius žodžius ir grafikos ženklus;
- analizuoti kiekvienos kalbos dalies žodžių ir kiekvieno grafinio ženklo vartoseną, kaip siūloma toliau pateiktoje požymių klasifikacijoje.

Šie rekomenduojami tyrimo žingsniai gali padėti atlikti išsamesnę tekstų analizę ir įvertinti įvairius kalbinės raiškos aspektus. Toliau minėtieji leksinių ir grafinių požymių tyrimo žingsniai aptariami plačiau.

3. 1. Teksto temas ar situacijos nulemta raiška ir autoriaus polinkius rodanti raiška

Tiriant elektroniniuose laiškuose vartojamus kalbos ir teksto vienetus, reikėtų įvertinti, kurie iš jų nulemti teksto temas ar teksto kūrimo situacijos, o kurie –

autoriaus kalbinių įpročių. Pastarieji gali būti atpažįstami, kai žodis ar ženklas pasikartoja ne vienos temos ar situacijos tekstuose ar teksto dalyse. Pavyzdžiui, jei žodis *norėti* pavartotas keliuose laiškuose, bet kalbant ta pačia tema, jis sietinas su teksto tema, o jei laiškuose šis žodis dažnas kalbant įvairiomis temomis, jis gali rodyti autoriaus polinkį įvardyti savo norus ir rašyti apie savo būsenas, tad gali būti traktuojamas kaip idiolekto požymis. Teksto temos žodžiai taip pat gali būti autorių pasirenkami nevienodai, tačiau vertinant šių žodžių reikšmę idiolekto nustatymui reikia atsižvelgti į jų sąsajas su teksto tema bei situacija. Didelė dalis tekstuose vartojamų veiksmažodžių, daiktavardžių, prielinksnių, įvardžių perteikia konkrečią informaciją, taigi, yra skirti teksto temai plėtoti.

Grafikos lygmenyje dvitaškio, klaustuko, šauktuko vartojimas priklauso nuo sakiniu perteikiamos minties, tad jų sąsajos su idiolektu turi būti vertinamos atsižvelgiant ir į teksto turinį. Rašymą lietuviškomis ar nelietuviškomis raidėmis taip pat gali lemti teksto pobūdis ar adresatas, tad visų pirma turėtų būti įvertintos laiško kūrimo aplinkybės, o su idiolektu vienas ar kitas rašymo būdas sietinas tada, kai yra nulemtas ne adresato ar laiško pobūdis, o autoriaus nuostatų rašyti su lietuviškomis raidėmis ar be jų. Taigi, autoriaus idiolektą gali rodyti ne vienos temos, situacijos ir pobūdžio tekstuose pasikartojanti kalbinė raiška.

3. 2. Elektroniniams laiškam būdinga ir nebūdinga raiška

Ieškant idiolekto požymių svarbu analizuoti tiek tam tikram teksto žanrui įprastą, tiek ir mažiau būdingą kalbinę raišką, tačiau ji turėtų būti nevienodai vertinama, todėl ekspertui svarbu skirti, kuri raiška yra būdinga, o kuri nebūdinga elektroniniams laiškam. Tam tikram teksto žanrui įprastos kalbinės raiškos priemonės gali rodyti idiolektą, jei autorių yra vartojamos kelios konkuruojančios formos, pavyzdžiui, elektroninius laiškus įprasta pradėti pasisveikinimo žodžiais, tačiau tam tikrus žodžius autoriai vartoja nevienodai dažnai – vieni daug dažniau rašo vienokius, kiti – kitokius pasisveikinimus. Taip pat pastebėta, kad elektroninių laiškų kalbai būdinga veiksmažodžių gausa, tačiau tai pačiai temai

išdėstyti skirtingi autoriai renkasi skirtingus žodžius. Tad su idiolektu gali būti siejami vieno autoriaus dažniau nei kitų vartojami žanrui įprastos kalbinės raiškos vienetai.

Žanrui nebūdinga arba neįvairuojanti tarp daugelio autorių kalbinė raiška gali būti idiolekto požymis, jei kažkurio autoriaus tekstuose ji bus pasikartojanti. Pavyzdžiui, pastebėta, kad elektroniniuose laiškuose vartojama palyginti nedaug ir neįvairių būdvardžių, tačiau vieno šio tyrimo autoriaus gausiau vartoti emocinį vertinimą įvardijantys būdvardžiai. Tokia išsiskirianti iš kitų autorių emocijų raiška laikytina idiolekto bruožu. Jei kitų autorių tekstuose reta kalbinės raiškos priemonė vieno autoriaus tekstuose yra pasikartojanti, t. y. vartojama bent keletą kartų, svarbi tampa ne tiek raiškos vienetų pavartojimų gausa, kiek apskritai pats vartojimo faktas.

Taigi, tiriant idiolektą elektroniniuose laiškuose analizuotina:

- kokius kalbos vienetus autorius pasirenka žanrui būdingai kalbinei raiškai ir kaip dažnai pasirinkti kalbos vienetai yra vartojami;
- kokie teksto žanrui nebūdingi kalbos vienetai tiriamuosiuose tekstuose pasikartoja bent keletą kartų.

Konkrečiam teksto žanrui būdingų ir nebūdingų raiškos priemonių atskyrimas leistų tiksliau įvertinti, kurie kalbos vienetai sietini su idiolektu tik tada, kai nustatomas nuo kitų autorių besiskiriantis jų vartojimo dažnis, o kurie ir vartojami ne itin dažnai gali būti laikomi idiolekto bruožu.

3. 3. Idiolektus žyminčios kalbos vienetų grupės

Skiriant idiolektus gali būti svarbios tam tikros kategorijos kalbos vienetų grupės (pvz., laiką nurodantys žodžiai), jei kažkurių kalbos vienetų esama palyginti daug vieno autoriaus tekstuose. Atlikus tyrimą pastebėta, kad elektroninių laiškų tekstuose gali būti gausiai vartojami apibendrinamieji įvardžiai, emocinį vertinimą reiškiantys būdvardžiai, modalumą ir autoriaus nuostatas, būsenas perteikiantys veiksmažodžiai, modalumą ir vertinimą

parodantys bei laiką nusakantysrieveiksmiai, autoriaus nuostatas perteikiančios dalelytės, emocijas reiškiantys jaustukai, modalumą reiškiantys ar loginei minties plėtotei pasitelkiami įterpiniai. Kaip matyti, tam tikrą funkciją atliekantys žodžiai gali priklausyti ir kelioms kalbos dalims, pvz., laiką nusakantys žodžiai yra daiktavardžiai,rieveiksmiai, prielinksniai. Tad su idiolektu gali būti siejami ne konkretūs žodžiai, kalbos dalys ar atskiri grafiniai ženklai, o tam tikros reikšmės kalbos vienetų grupės, parodančios autoriaus kalbinės raiškos polinkius.

3. 4. Leksinės ir grafinės raiškos požymių klasifikacija

Siekiant atskirti autorių idiolektus gali būti naudinga nuosekli kiekvienos kalbos dalies žodžių ir visų grafinių ženklų vartojimo analizė. 27 lentelėje pateikiama leksinės ir grafinės raiškos požymių klasifikacija, skirta susisteminti tyrimą. Joje, vadovaujantis disertacijoje aprašyto elektroninių laiškų tyrimo rezultatais, nurodoma, kokiais aspektais analizuojant vienų ar kitų kalbos vienetų vartoseną tikėtina atpažinti idiolekto požymius.

27 lentelė. *Leksinės ir grafinės raiškos požymių klasifikacija*

Kalbos lygmuo	Bendrosios analizės kryptys	Kalbos vienetų grupės	Analizuotini aspektai bei kalbos vienetai
Leksika	<ul style="list-style-type: none"> - iš konkurentų pasirenkami žodžiai; atkreiptinas dėmesys į nenorminės leksikos vartojimą; - neįprasta reikšme ar neįprastame kontekste vartojami žodžiai; - tam tikros reikšmės žodžiai, perteikiantys autoriaus mąstymo 	daiktavardžiai	- laiko ir vietos raiška
		būdvardžiai	- emocijų ir vertinimo raiška
		įvardžiai	- pertekliniai žodžiai
		veiksmazodžiai	<ul style="list-style-type: none"> - modalumo ir požiūrio raiška; - būseną reiškiantys žodžiai; - sutrumpinimai; - dėmesio adresatui raiška
		rieveiksmiai	<ul style="list-style-type: none"> - modalumo ir požiūrio raiška; - laiko ir vietos raiška; - pertekliniai žodžiai; - sutrumpinimai
		dalelytės	- vertinimo raiška
		prielinksniai	- pertekliniai žodžiai

	būda; - autoriaus teikiama pirmenybė kuriam nors žodžiui	jungtukai	- teksto loginio siejimo žodžiai
		jaustukai	- emocijų ir vertinimo raiška; - dėmesio adresatui raiška
		įterpiniai	- modalumo ir požiūrio raiška; - teksto loginio siejimo žodžiai
Grafika	palyginti dažnas arba retas kurio nors skyrybos ženklo vartojimas	įprasti skyrybos ženklai	- kableliais skiriamos arba neskiriamos sintaksinės konstrukcijos; - trumpinius baigiantys taškai; - sakinio pabaigos ženklų rašymas ne sakinio gale; - pasikartojantis ženklo dėjimas neįprastoje vietoje
	pasikartojantis skyrybos ženklo vartojimas	skyrybos ženklų kombinacijos	(?), (!), !!, ??, ?! ir kt. kombinacijų rašymas
		neįprasti ar retai vartojami skyrybos ženklai ir jų variantai	- neįprastų daugtaškio variantų (.. arba .... ir ilgesnių) ; - laužtiniai skliausteliai [], {}, <> ir kt. variantai; - viengubos kabutės, pasvirasis brūkšnys, kabliataškis.
	nuoseklus rašymas su lietuviškomis raidėmis arba jų nerašymas	lietuviškos raidės	atskirų raidžių rašymas analizuotinas tiriant rašybos klaidas
	pasikartojantis raidžių rašymas lietuviškuose žodžiuose arba nenorminėse svetimybėse	nelietuviškos raidės	raidžių <i>x, q, w</i> rašymas
	palyginti dažnas jausmaženklis vartojimas arba jo nevartojimas	pagrindinis teigiamos emocijos jausmaženklis	jausmaženklis :) rašymas
	pasikartojantis jausmaženklių vartojimas	kiti jausmaženkliai	;) , :(, :D, :)), :P ir kt. jausmaženklių rašymas
kiti grafiniai ženklai		apostrofas, ženklai ~, +, %, x, =, -, >, &, +-, *, <	

Kaip matyti, 27 lentelėje atskirai grupuojami leksikos ir grafikos analizei reikšmingi aspektai. Leksikos dalyje išskirtos bendrosios leksikos analizės

kryptys, svarbios visų kalbos dalių vartosenos tyrimui, bei atskirai analizuotini atskirų kalbos dalių požymiai. Tiriant leksiką svarbu įvertinti konkrečių žodžių pasirinkimą iš galimų konkurentų, neįprasta reikšme ar neįprastame kontekste vartojamus žodžius, autoriaus kalbinės raiškos polinkius parodančias tam tikros reikšmės žodžių grupes, svarbu atpažinti žodžius, kuriems autorius teikia pirmenybę. Analizuojant atskirų kalbos dalių bei įterpinių vartojimą siūloma atsižvelgti į tuos aspektus, kurie pasirodė skiriantys disertacijoje tirtų laiškų idiolektus. Pateiktoje požymių klasifikacijoje nurodoma, kokie kiekvienos kalbos dalies žodžiai ar kokia raiška gali žymėti idiolektą, pvz., tiriant dalelytes siūloma atkreipti dėmesį į vertinimo raišką.

Analizuojant idiolekto požymius grafinėje raiškoje atskirai vertintini žanrui įprasti ir neįprasti ženklai. Iš įprastų ženklų (kablelio, taško, klaustuko, brūkšnio, daugtaškio, skliaustelių, dvitaškio, šauktuko, kabučiu) su idiolektu sietini tie, kurie vieno autoriaus vartojami dažniau ar rečiau nei kitų autorių. Pvz., šios disertacijos tirtuose laiškuose brūkšniai buvo dėti visų autorių, tačiau vienas jų visuose laiškuose sakinių skyryboje padėjo tik tris brūkšnius, tad brūkšnių nerašymas skiria jį nuo kitų autorių. Tiriant įprastus elektroninių laiškų skyrybos ženklus svarbūs ne tik jų vartojimo dažniai, bet ir vartojimo pobūdis. Disertacijos tyrimo duomenys leidžia manyti, kad individualios raiškos požymių galima aptikti tiriant sintaksinių konstrukcijų skyrybą kableliais, trumpinių baigimą su taškais ar be jų, sakinio pabaigos ženklus, padėtus ne sakinio pabaigoje, pasikartojantį skyrybos ženklo dėjimą neįprastoje vietoje. Pvz., tirtuose laiškuose vieno autoriaus brūkšnys buvo dedamas po pertarų *va, žiū* ir įterpinio *tiesa* sakinio pradžioje, kitų autorių laiškuose tokio brūkšnio rašymo nepastebėta, tad toks neįprastas brūkšnio vartojimas gali padėti atskirti šio autoriaus tekstus nuo rašytų kitų autorių.

Neįprasti ar retai elektroniniuose laiškuose vartojami ženklai su idiolektu gali būti siejami, jei yra pasikartojantys vieno asmens tekstuose, pvz., viengubos kabutės buvo vartojamos tik vieno iš tirtų autorių, tad jau pats jų vartojimo faktas skyrė šį autorių nuo kitų. Nedažnos elektroniniuose laiškuose yra skyrybos ženklų

kombinacijos (???, !! ir kt.), tad pasikartojantis jų vartojimas gali būti siejamas su idiolektu.

Analizuojant rašymą be lietuviškų raidžių (*q, č, e, é, ĭ, š, u, ū, ž*) ar su jomis reikėtų tikrinti, kaip nuosekliai autorius laikosi vienos ar kitos rašymo strategijos. Tik nuoseklus, nuo adresato ir laiško tipo nepriklausantis rašymas lietuviškomis raidėmis arba jų nerašymas, šalia kitų požymių, gali padėti skirti priešingų strategijų besilaikančių autorių tekstus. Nelietuviškų raidžių (*q, x, w*) rašymas gali būti siejamas su idiolektu, jei minėtos raidės pasikartoja vieno autoriaus laiškuose lietuviškuose žodžiuose ar nenorminėse svetimybėse.

Analizuojant jausmaženklių vartoseną tirtuose laiškuose pastebėta, kad visų autorių, išskyrus vieną, laiškuose dažnai vartojamas tik pagrindinis jausmaženklis :). Jausmaženklis :) gali žymėti idiolektą, jei vieno autoriaus laiškuose yra vartojamas dažniau ar rečiau nei kitų autorių. Kiti jausmaženkliai gali būti siejami su idiolektu, jei yra pasikartojantys vieno autoriaus laiškuose. Geriausiai vieną autorių nuo kitų gali skirti keli jo dažnai vartojami jausmaženkliai.

Grafiniai ženklai (~, ‘, +, %, x, =, -, >, &, +-, *, <) asmeniniuose elektroniniuose laiškuose taip pat nėra dažni, tad su idiolektu gali būti siejamas pasikartojantis kurio nors ženklo vartojimas vieno autoriaus tekstuose. Tiriant minėtus grafinius ženklus gali būti svarbu įvertinti jų vartojimo aplinkybes, pvz., kokiuose žodžiuose rašomas apostrofas, ar kokia reikšmė vartojamas konkretus grafinis ženklas.

Šiame skyriuje siūlomose elektroninių laiškų tyrimo gairėse neapimamos visos idiolektus galinčios žymėti raiškos priemonės, tačiau įvardijami ir susisteminami tie požymiai, kurie pastebėti rašant disertaciją.

TYRIMO IŠVADOS

1. Atliktas tyrimas leidžia pateikti tokias bendrąsias išvadas apie idiolekto požymius asmeniniuose elektroniniuose laiškuose:

1.1. Asmeninių elektroninių laiškų leksinėje ir grafinėje raiškoje atsiskleidžia autorių idiolektai. Vienų autorių laiškuose idiolekto požymių daugiau vienoje, kitų – kitoje kalbinėje raiškoje, todėl idiolekto atpažinimui reikalingas kuo platesnis visos kalbinės raiškos tyrimas.

1.2. Idiolektus žymi:

- kalbos vienetai, kurie yra pasikartojantys daugelio autorių tekstuose, bet vieno autoriaus vartojami dažniau nei kitų;

- kalbos vienetai, kurie yra pasikartojantys daugelio autorių tekstuose, bet vieno autoriaus vartojami palyginti retai arba visai nevartojami;

- vieno autoriaus laiškuose pasikartojantys kitų retai vartojami arba nevartojami kalbos vienetai.

2. Atliktas tyrimas atskleidė tam tikrus leksinius idiolektų požymius:

2.1. Lyginant elektroniniuose laiškuose dažnai vartojamus žodžius bei žodžių formas, nustatyta, kad visų autorių laiškuose esama dvigubai ar kelis kartus dažniau nei kitų autorių vartojamų žodžių, kurių dalis sietini su idiolektu. Idiolektus gali žymėti visų tekstuose vartojamų kalbos dalių žodžių formas, tad norint skirti idiolektus tikslinga analizuoti visą tekstuose pavartotą leksiką, neapsiribojant tik atskiromis žodžių grupėmis.

2.2. Leksikos lygmenyje vieni labiausiai skiriančių idiolektus yra autoriaus vertinimą ir nuostatas perteikiantys bei modalumą reiškiantys žodžiai. Autoriaus nuostatas parodo modaliniai ir modalumo atspalvį turintys veiksmažodžiai, įvairūs prieveiksmiai, daugelis dalelyčių, dalis būdvardžių ir įterpinių.

2.3. Idiolektas atsiskleidžia iš galimų leksinių konkurentų nevienodai pasirenkant žodžius. Idiolektą rodo sutrumpintų žodžių formų ir tam tikros nenorminės leksikos vartojimas. Pastebėta, kad dalis autorių yra linkę vartoti sutrumpintas formas arba nenorminę leksiką, o kitiems autoriams tokia raiška nėra būdinga.

2.4. Idiolektą rodo pertekliniai jau įvardytą informaciją pakartojantys įvardžiai,rieveksmiai, prielinksniai ir kiti žodžiai.

2.5. Idiolekto požymis yra vieno autoriaus dažnesnis nei kitų tam tikros reikšmės žodžių vartojimas, pvz., laiką ir vietą įvardijančių daiktavardžių,rieveksmių, prielinksnių, emocijas ir būsenas įvardijančių veiksmažodžių, jaustukų, būdvardžių, vartojimas, loginių teksto siejimo žodžių (daugiausia jungtukų ir įterpinių) dažnis arba pobūdis.

3. Atlikus tyrimą pastebėti tam tikri grafiniai idiolekto požymiai:

3.1. Vieni elektroninių laiškų autoriai dažniau pasirenka vienus, o kiti – kitus skyrybos ženklus. Taigi, skyrybos ženklai sudaro svarbią elektroninių laiškų idiolektus skiriančią požymių grupę.

3.1.1. Idiolektą rodo vieno autoriaus tekstuose lyginant su kitais autoriais dažnas arba retas kurio nors iš įprastų skyrybos ženklų (kablelio, taško, klaustuko, brūkšnio, daugtaškio, skliaustelių, dvitaškio, šauktuko, kabučių) vartojimas bei šių ženklų vartojimas nevienodais tikslais.

3.1.2. Retesni elektroninių laiškų skyrybos ženklai (neįprastos formos skliausteliai ir daugtaškiai, viengubos kabutės, pasvirasis brūkšnys, kabliataškis) bei skyrybos ženklų kombinacijos (pvz., dviejų, trijų ar daugiau šauktukų arba klaustukų eilė, klaustukas skliausteliuose ir kt.) gali būti svarbūs skiriant idiolektus, jei yra pasikartojantys vieno autoriaus tekstuose.

3.2.1. Atlikta anketinė apklausa leidžia daryti išvadas, kad didžioji dalis asmenų dalį elektroninių laiškų rašo su lietuviškomis raidėmis (*q, č, e, é, ĩ, š, u, ū, ž*), o dalį – be jų. Analizuojant elektroninių laiškų tekstyną pastebėta, kad laiškuose vyrauja viena autoriaus pasirinkta rašymo strategija, o kitaip rašoma tik

nedidelė dalis laiškų. Jei autorius nuosekliai laikosi vienos rašymo strategijos, šis požymis gali padėti jį atskirti nuo priešingos strategijos besilaikančio autoriaus.

3.5. Atliktas tyrimas leidžia teigti, kad didžioji dalis raidžių *q*, *w*, *x* lietuviškuose elektroniniuose laiškuose pavartojamos originalia rašyba užrašytuose nelietuviškuose žodžiuose. Su idiolektu sietinos lietuviškuose žodžiuose ir nenorminėse svetimybėse rašomos raidės *q*, *w*, *x*.

3.3. Atlikus tyrimą pastebėta, kad asmeniniuose elektroniniuose laiškuose daugelio autorių vartojamas jausmaženklis :) gali būti siejamas su idiolektu, jei vieno autoriaus laiškuose jis yra dažnesnis ar retesnis nei kitų autorių laiškuose. Kiti jausmaženkliai su idiolektu sietini, jei yra pasikartojantys vieno autoriaus laiškuose. Geriausiai idiolektą skiria visas autoriaus laiškuose vartojamų jausmaženklių rinkinys.

3.4. Grafiniai ženklai (~, ‘,+,%, x, =, -, >, &, +-, *, <) vietoje žodžių ar kita reikšme asmeniniuose elektroniniuose laiškuose vartojami retai, todėl pasikartojantis jų vartojimas vieno autoriaus tekstuose sietinas su idiolektu.

Šioje disertacijoje analizuojant du kalbos lygmenis, leksiką ir grafiką, iširta tam tikra dalis galimos idiolekto raiškos elektroniniuose laiškuose. Nustatyta, kad siekiant atskirti idiolektus tikslinga analizuoti autoriaus nuostatas, mąstyseną ir minčių dėstymo įpročius atskleidžiančius žodžius, tam tikras autoriaus kalbinės raiškos polinkius rodančias žodžių grupes, skyrybos ženklų vartoseną, pasikartojančius jausmaženklių variantus ir kt. Pabrėžtina, kad svarbiausiam praktiniam tikslui – autoriaus identifikacijai – būtina tirti įvairių kalbos lygmenų (grafikos, leksikos, sintaksės, semantikos, pragmatikos ir kt.) požymius, nes idiolektas gali būti apibrėžiamas tik kaip įvairių kalbos lygmenų požymių visuma. Tad kitų kalbos lygmenų moksliniai tyrimai taip pat yra reikalingi gilesnei idiolekto sampratai ir praktiniam pritaikymui teismo lingvistų darbe. Be to, šios disertacijos tyrimas yra santykiškai nedidelės apimties, tad jo išvados galės būti

tikrinamos ir papildomos tiriant tiek didesnius elektroninių laiškų tekstynus, tiek ir kitų elektroninio diskurso žanrų tekstus.

Disertacijos autorė tikisi, kad šio darbo išvados bus pritaikomos teismo lingvistinių autorystės tyrimų praktikoje, ir kad jos padės ekspertams atlikti išsamesnę tiriamų tekstų analizę bei tiksliau nustatyti idiolekto požymius elektroninių laiškų kalbinėje raiškoje. Taip pat disertacijos autorė tikisi, kad šis darbas paskatins ir kitus lingvistus imtis idiolekto raiškos tyrimų.

Literatūros sąrašas

- Abaravičius, J. 2002. *Skyrybos stilistika*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Akelaitis, G. 2003. Beasmenio pagrindinio dėmens formos įterpiniai. *Žmogus ir žodis I* (5), p. 5–13.
- Baldauf, Ch. 1999. Zur Signifikanz sprachlicher Merkmale im Rahmen des Autorschaftsnachweises: Ansätze und Desiderate der forensischer Linguistik. *Archiv für Kriminologie* Band. 204. p. 93–106.
- Baranauskienė, S. 2006. Lietuvių kalba interneto labirintuose. *Kalbos aktualijos VIII*. Šiaulių universiteto leidykla, p. 63–70.
- Баранов, А. Н. 2007 – Баранов, А. Н. *Лингвистическая экспертиза текста*. Москва: Наука, Флинта.
- Barasa, S. N. 2010. *Language, Mobile Phones and Internet: A Study of SMS Texting, Email, IM and SNS Chats in Computer Mediated Communication (CMC) in Kenya*. Daktaro disertacija. Leideno universitetas. Prieiga internete: <http://www.lotpublications.nl/index3.html> (žiūrėta 2011-03-20).
- Barlow, M. 2010. *Individual usage: a corpus based study of idiolects*. LAUD konferencijos medžiaga. Prieiga internete: http://auckland.academia.edu/MichaelBarlow/Papers/142572/Individual_usage_A_corpus-based_study_of_idiolects (žiūrėta 2011-07-10).
- Bates, E., Philip, D. D., Donna, T. 1995. Individual differences and their implications for theories of language development. P. Fletcher, B. M. Whinney (eds.) *Handbook of Child Language*. Oxford: Basil Blackwell.
- Benwell, B., Stokoe, E. 2006. *Discourse and Identity*. Edinburg: Edinburg University Press.

- Biber, D., Conrad, S., Reppen, R. 1998. *Corpus Linguistics. Investigating Language Structure and Use*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bitinienė, A. 1997. *Funkciniai stiliai: sakinio ilgis ir struktūra*. Vilnius: Pedagoginio universiteto leidykla.
- Boardman, M. 2005. *The language of websites*. London: Routledge.
- Boyd, H. D., Brewer, J. P. 1997. *Electronic discourse – linguistic individuals in virtual space*. State University of New York Press.
- Brennan, M., Greenstadt, R. 2009. Practical Attacks Against Authorship Recognition Techniques. *Proceedings of the Twenty-First Innovative Applications of Artificial Intelligence Conference*. Prieiga internete: <http://robofab.cse.unsw.edu.au/conferences/IAAI-2009/Emerging/IAAI09-009.pdf> (žiūrėta 2009-11-30).
- Coulthard, M. 2004. Author Identification, Idiolect, and Linguistic Uniqueness. *Applied Linguistics* 25/4, p. 431–447.
- Coulthard, M., Johnson, A. 2007. *An Introduction to Forensic Linguistics*. Routledge.
- Crystal, D. 2003. *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. 5th ed. Blackwell Publishing.
- Crystal, D. 2006. *Language and the internet*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Crystal, D. 2009. *Txtng: The Gr8 Db8*. Oxford: Oxford University Press.
- Crystal, D. 2010. The changing nature of text: a linguistic perspective. W. van Peursen, E. D. Thoutenhoofd, A. van der Weel (eds.) *Text Comparison and Digital Creativity*. Leiden: Brill, p. 229–251.
- Čepaitienė, G. 2007. *Lietuvių kalbos etiketas: pragmatika ir semantika*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
- Dambrauskaitė, O. 1972 – Дамбраускайте, О. *Криминалистическое исследование литовской письменной речи*. Автореферат диссертаций на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Ленинград.

- Dambrauskaitė, O. 1985. *Autorystės ekspertizės skyrimas ir medžiagos jai daryti paruošimas*. Metodinės rekomendacijos. Vilnius.
- Danet, B. 2002. *The Language of Email*. European Union Summer School, University of Rome, Lecture II. Prieiga internete: http://www.euophd.psi.uniroma1.it/html/_onda02/04/ss8/pdf_files/lectures/Danet_email.pdf (žiūrėta 2011-07-10).
- Dresner, E., Herring, S. C. 2010. Functions of the non-verbal in CMC: Emoticons and illocutionary force. *Communication Theory* 20, p. 249–268. Prieiga internete: <http://ella.slis.indiana.edu/~herring/emoticons.pdf> (žiūrėta 2011-07-10).
- Ehrhardt, S. 2008. *Authorship Attribution at the BKA*. Pranešimas konferencijoje „The International Association of Forensic Linguists' 9th Biennial Conference”.
- Engel, U. 1993. Möglichkeit und Grenzen der forensischen Linguistik. *Kriminalistik und forensische Wissenschaften*. 81, p. 59–67.
- Fairclough, N. 1995. *Media discourse*. London, New York, Sydney, Auckland: Arnold.
- Fonoskopinės teismo ekspertizės skyrimas ir medžiagos jai daryti rengimas. [http://www.ltec.lt/fonoskopine -metodines](http://www.ltec.lt/fonoskopine-metodines) (žiūrėta 2011-02-25).
- Galiašina, E. I., Gorbanevskij, M. V. – Галяшина, Е. И., Горбаневский, М. В. *О роли лингвистической экспертизы в гражданско-правовой защите объектов интеллектуальной собственности*. Prieiga internete: <http://www.rusexpert.ru/index.php?idp=content&id=153> (žiūrėta 2011-02-25).
- Girčienė, J. 2007. Naujųjų skolinių vartoseną: kalbos kultūros ir stilistikos takoskyra. *Kalbos kultūra* 80, p. 143–147.
- Goldstein-Stewart, J., Sabin, R. E., Winder, R. 2009. Personal Identification from Text and Speech Genre Samples. *Proceedings of the 12th Conference of the*

- European Chapter of the ACL*, p. 336–344. Prieiga internete:
<http://aclweb.org/anthology/E/E09/E09-1039.pdf> (žiūrėta 2009-11-30).
- Grant, T., Baker, K. 2001. Identifying reliable, valid markers of authorship: a respond to Chaski. *Forensic Linguistics* 8 (1), p. 66–79.
- Grumadienė, L. 1994. Sociolingvistika ir kalbos kultūra. *Sociolingvistika ir kalbos kultūra*. Straipsnių rinkinys. Vilnius: Gimtoji kalba, p. 5–13.
- Gudavičienė, E. 2006. Direktyvai kaip ilokucinių aktų rūšis. *Lituanistica* 67, Nr. 3, p. 60–68.
- Hedebris, H. 2010. The need for language analysis in Swedish asylum cases and the problems regarding language analysis in Swedish Court practise. – Seminario „Gothenburg Workshop on language analysis“ medžiaga.
- Herring, S. C. 2004. Online communication: Through the lens of discourse. *Internet Research Annual, Volume 1*. New York: Peter Lang, p. 65–76.
 Prieiga internete: <http://ella.slis.indiana.edu/~herring/ira.2004.pdf> (žiūrėta 2011-07-10).
- Herring, S. C. 2007. A faceted classification scheme for computer-mediated discourse. *Language@Internet*. Prieiga internete:
<http://www.languageatinternet.de/articles/2007/761> (žiūrėta 2011-07-10).
- Herring, S. C. 2008. Language and the Internet. W. Donsbach (eds.) *International Encyclopedia of Communication*. Blackwell Publishers, p. 2640–2645.
 Prieiga internete: <http://ella.slis.indiana.edu/~herring/lg.inet.pdf> (žiūrėta 2011-07-10).
- Herring, S. C. 2011. Grammar and electronic communication. C. Chapelle (eds.) *Encyclopedia of applied linguistics*. Hoboken, New York: Wiley-Blackwell.
 Prieiga internete: <http://ella.slis.indiana.edu/~herring/e-grammar.2011.pdf> (žiūrėta 2011-07-10).
- Hudson, R. A. 1996. *Sociolinguistics*. 2nd edn. Cambridge University Press.
- Jakaitė-Bulbukienė, K. 2009. *Lingvistiniai virtualiosios „mamų“ bendruomenės diskurso bruožai*. Magistro darbas. Vilniaus universitetas.

- Jakaitienė, E. 2009. *Leksikologija*. Vilnius: VU leidykla.
- Jaščina, A. S. 2008 – Ящина, А. С. К проблеме установления автора анонимных писем. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики* Вип. 8. Харків, р. 594–600.
- Johnson, A., Wools, D. 2009. Who wrote this? The linguist as detective. S. Hunston, D. Oakey (eds.) *Introducing Applied Linguistics. Concepts and Skills*. Routledge, p. 111–119.
- Johnstone, B. 2000. The individual Voice in Language. *Annual Reviews. Anthropology*. 2000, p. 405–424.
- Johnstone, B. 2003. The Linguistic Individual in an American Public-Opinion Survey. C. B. Paulston, G. R. Tucker (eds.) *Sociolinguistics. The Essential Readings*. Malden: Blackwell Publishing, p. 272–285.
- Johnstone, B. 1996. *The Linguistic individual. Self-Expression in Language and Linguistics*. New York, Oxford: OUP.
- Karaliūnas, S. 2008. *Kalbos vartojimas ir socialinis kontekstas*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Kniffka, H. 1981. Der Linguist als Gutachter bei Gericht. *Angewandte Sprachwissenschaft. Grundfragen- Bereiche- Methoden*. Bohn.
- Kniffka, H. 1990. *Texte zur Theorie und Praxis forensischen Linguistik*. Tübingen.
- Kniffka, H. 1993. Towards a Methodology of „Forensic Linguistics: Postulates and Perspectives. *Kriminalistik und forensische Wissenschaften* No. 81, Heiderberg.
- Kniffka, H. 2007. *Working in Language and Law. A German Perspective*. Palgrave Macmillan.
- Kniūkšta, P. 2003. Skyryba. *Lietuvių kalbos žinybas*, Kaunas: Šviesa, p. 332–363.
- Компанцева, Л. Ф. – Компанцева, Л. Ф. Специфика нормы и узуса в интернет-дискурсе. Prieiga internete: <http://www.textology.ru/article.aspx?aId=151> (žiūrėta 2008-11-24).

- Kondrašov, P. 2004 – Кондрашов, П. *Компьютерный дискурс: социолингвистический аспект*. Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук. Краснодар.
- Koženiauskienė, R. 1999. *Retorika. Iškalbos stilistika*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
- Koženiauskienė, R. 2005. *Juridinė retorika. Studijų vadovas teisininkams*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
- Koženiauskienė, R. 2009 (a). *Juridinės retorikos pagrindai*. Monografija. Vilnius: Registrų centras.
- Koženiauskienė, R. 2009 (b). Šnekamosios kalbos ir žargoninės leksikos paskirtis viešajame žurnalisto diskurse. *Kalbos kultūra* 82, p. 126–137.
- KTŽ. 1990. Gaivenis, K., Keinys, S. (sud.) *Kalbotyros terminų žodynas*. Kaunas: Šviesa.
- Kuhl, J. W. 2003. *The Idiolect, Chaos, and Language Custom far from Equilibrium: Conversations in Marocco*. A Dissertation Submitted to the Graduate Faculty of The University of Georgia in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree. Athens, Georgia. Prieiga internete: http://ugakr.libs.uga.edu/bitstream/handle/10724/6745/kuhl_joe_w_200308_phd.pdf?sequence=1 (žiūrėta 2010-10-03).
- Kurapka, E., Malevski H., Palskys E. ir kt. 1998. *Kriminalistikos technikos pagrindai*. Vilnius: Eugrimas.
- Labaščiuk, M. 2006 – Лабащук, М. *Языковая и речевая семантика в идиолекте и социолекте*. Prieiga internete: <http://www.ceeol.com/aspx/getdocument.aspx?logid=5&id=7130aaa2-2f03-49b7-a950-7fae6c2b1d5c> (žiūrėta 2009-05-24).
- Labov, W. 1989. The exact description of the speech community: Short 'a' in Philadelphia. R. Fasold, D. Schiffrin (eds.) *Language Change and Variation*. Washington: Georgetown University Press, p. 1–57.

- Labov, W. 2010. *The community and the focus of social cognition*. LAUD Conference. Laudau. Germany. Cituota iš: Barlow M. 2010. *Individual usage: a corpus based study of idiolects*. LAUD konferencijos medžiaga.
- Language and Identities. 2010. (eds.) C. Llamas, D. Watt. Edinburg University Press.
- Larsen, R. J., Buss, D. M. 2005 (2 edition). *Personality Psychology*. McGraw Hill.
- Laurinkienė, E. 2008. *SMS žinučių kalba*. Magistro darbas. Vilniaus universitetas.
- Leonavičienė, A. Publicistinio ir šnekamojo stiliaus sandūra dabartinėje spaudoje. *Kalbos kultūra* 80, p. 85–96.
- Leontjev, A. A. 1968 – Леонтьев, А. А. Объект и предмет социолингвистики и ее отношение к другим наукам о речевой деятельности. *Теория речевой деятельности (Проблемы психолингвистики)*. Москва: Наука, p. 14–36.
- Liutikova, V. D. 2000 – Лютикова, В. Д. *Языковая личность. Идиолект и диалект*. Диссертация на соискание ученой степени доктора филологических наук. Екатеринбург.
- LKE. 2008. Morkūnas, K. (sud.) *Lietuvių kalbos enciklopedija*. Antrasis leidimas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
- Mačiulytė, J. 2011. *Emocijų raiška elektroniniame diskurse: politinių straipsnių komentarų analizė*. Magistro darbas. Vilniaus universitetas.
- Marcinkevičienė, R. 2003. Santrumpos – akronimai – nauji žodžiai. *Kalbos kultūra* 76, Nr. 4, p. 89–93.
- Marcinkevičienė, R. 2006. Internetinių straipsnių komentarai žanriniu aspektu. *Filologija* Nr. 11, p. 57–60.
- Marcinkevičienė, R. 2008. *Žanro ribos ir paribiai. Spaudos patirtys*. Vilnius: Versus aureus.
- Markova, L. D. 1956 – Маркова Д. Л. *Идентификационные признаки письма в советской криминалистической экспертизе*. Канд. дис. Киев.
- McMenamin, G. R. 2002. *Forensic Linguistics: Advances in Forensic Stylistics*. Boca Raton, Florida: CRC Press.

- Meškerevičiūtė, A. 2010. *Paauglio kalbinės raiškos priemonės elektroniniame diskurse: atvejo tyrimas*. Magistro darbas. Vilniaus universitetas.
- Metodinės rekomendacijos. 2000. *Rašysenos ir autorystės ekspertizės (skyrimas ir medžiagos ruošimas)*. Metodinės rekomendacijos. Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės institutas.
- Mikučionis, U. 2007. Norvegų kalbos modalinių veiksmažodžių semantika. *Kalbotyra* 57 (3), p. 186–195.
- Miliūnaitė, R. 2008 (a). Tinklaraščių kalbos vieta dabartinės lietuvių kalbos vartojimo schemeje. *Lietuvių kalba* 2, 2008 (prieiga internetu, žiūrėta 2010-10-21).
- Miliūnaitė, R. 2008 (b). Pirmas žvilgsnis į tinklaraščių kalbą. *Kalbos kultūra* 81, p. 20–49.
- Miliūnaitė, R. 2009. *Dabartinės lietuvių kalbos vartojimo variantai*. Monografija. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
- Mollin, S. 2009. "I entirely understand" is a Blairism. The methodology of identifying idiolectal collocations. *International Journal of Corpus Linguistics* 14:3, p. 367–392.
- Moran, C., Hawisher, G. E. 1998. The rhetorics and languages of electronic mail. I. Snyder (eds.) *Page to Screen. Taking literacy into electronic era*. Routledge: London, p. 81–102.
- Napreenko, G. V. 2010 – Напреенко, Г.В. *Интернет-дневники и проблема идентификации личности*. Prieiga internete: http://konference.siberia-expert.com/publ/doklad_s_obsuzhdeniem_na_sajte/napreenko_g_v/2-1-0-72 (žiūrėta 2011-02-10).
- Nauckūnaitė, Z. 2003. Loginiai ir lingvistiniai sakytinės ir rašytinės kalbos skirtumai, *Žmogus ir žodis* I (5), p. 78–83.
- Navikaitė, K. 2011. *Lingvistinis nemandagumas interneto komentaruose*. Magistro darbas. Vilniaus universitetas.

- Nefedova, E. A. 2004 – Нефедова, Е. А.. *Идиолект как источник диалектного варьирования*. Prieiga internete:
http://www.philol.msu.ru/~rlc2001/abstract/files/ist_dial.doc (žiūrėta 2009-05-24).
- Olsson, J. 2008. *Forensic Linguistics*. Continuum.
- Pavilionis, R. 2005. *Prasmė ir tapatumas, arba kelionė į save*. Vilnius: Lietuvos mokslas.
- Pikčilingis, J. 1971 (a). *Kas yra stilius*. Vilnius: Vaga.
- Pikčilingis, J. 1971 (b). *Lietuvių kalbos stilistika*. I dalis. Vilnius: Mokslas.
- Pikčilingis, J. 2010. *Stilistikos darbų rinktinė*. (sud.) R. Koženiauskiene, A. Pečeliūnaitė, M. Tverijonas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
- Potapova, R. K. 2006 – Потапова, Р. К., В. В. Потапов. *Язык, речь, личность*. Москва: Языки славянской культуры.
- Prošakova, E. J. 2008 – Прошакова, Е. Ю. Правовые и методологические аспекты судебной автороведческой экспертизы текстов интернет-коммуникации. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики* Вип. 8, Харків, p. 187–196.
- Ramonienė, R., Pribušauskaitė, J. 2008. *Praktinė lietuvių kalbos gramatika*, 2 papildytas leidimas. Vilnius: Baltos lankos.
- Ryklienė, A. 2000. Bendravimas internetu: kalbėjimas rašant. *Darbai ir dienos* 24, p. 99–107.
- Ryklienė, A. 2001. *Elektroninis diskursas: kalbos ypatybės ir stilius*. Daktaro disertacija. Lietuvių kalbos institutas, Vytauto Didžiojo universitetas.
- Ryklienė, A. 2003. Internetas ir (ne)raštingumas. *Gimtoji kalba* Nr. 3. p. 3–6.
- Ryngėvič, R. 2000. Lingvistinė ekspertizė Vokietijoje ir Lenkijoje: raidos tendencijų apžvalga. *Jurisprudencija* 18 (10), p. 122–129.
- Ryngėvič, R. 2006. *Kriminalistinė lingvistika*. Metodologiniai pagrindai ir jų taikymas atliekant ekspertizę. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.

- Ryngėvič, R. 2009. Netradiciniai kriminalistinės lingvistinės ekspertizės uždaviniai. *Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika*. Vilnius, p. 344.
- Ryvitytė, B. 2005. Vertinimo raiška lingvistinių knygų recenzijoje. *Žmogus ir žodis I*, p. 96–101.
- Ryvitytė, B. 2011. *Lingvistinės pragmatikos įvadas*. Mokojoji knyga. Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Savickienė, I. 2005. Morfogramatika: deminutyvų vartojimas dabartinėje lietuvių kalboje. *Kalbotyra LIV* (1), p. 91–100.
- Shortis, T. 2001. *The language of ICT*. London: Routledge.
- Sližienė, N., Valeckienė, A. 1992. *Lietuvių kalbos rašyba ir skyryba*. Vilnius: Mokslas.
- Smetonienė, I. 2009. *Reklama... Reklama? Reklama!* Vilnius: Tyto alba.
- Solan, L. M., Tiersma, P. M. 2004. Author Identification in American Courts. *Applied Linguistics* 25/4, p. 448–465.
- Stochwell, P. 2002. E-discourse. *Sociolinguistics: a resource book for students*. Routledge. London and New York, p. 47.
- Subačius, G., Tamošiūnaitė, A. 2009. Asmeninės lietuvių kalbos duomenų bazė. *Gimtoji kalba* 2, p. 3–5.
- Subačius, P. 2001. *Tekstologija. Teorijos ir praktikos gairės*. Vilnius: Aidai.
- Swann, J., Deumert, A., Lillis, T., Mesthre, R. 2004. *A Dictionary of Sociolinguistics*. Edinburg: Edinburg University Press.
- Šinkūnienė, J. 2011. *Autoriaus pozicijos švelninimas rašytiniame moksliniame diskurse: gretinamasis tyrimas*. Daktaro disertacija. Vilniaus universitetas.
- Tamaševičius, G. 2008. Sociolingvistinis šnekamajai kalbai būdingos leksikos tyrimas. *Kalbos kultūra* 81, p. 206–217.
- Tamaševičius, G. 2009. Kalbos paprastėjimo polinkiai viešojoje erdvėje. *Kalbos kultūra* 82, p. 138–148.

- Tamošiūnaitė, A. 2009. Tarmė, bendrinė kalba ir raštingumas: trys asmeniniai laišškai. *Archivum Lithuanicum* 11, p. 325–358.
- Tamošiūnaitė, A. 2011. *Laiškų duomenų bazė – žvilgsnis po dvejų metų*. Prieiga internete: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2011-01-04-aurelija-tamosiunaite-laisku-duomenu-baze-zvilgsnis-po-dveju-metu/55547> (žiūrėta 2011-08-13).
- Tankard, J. W., Jr. 2001. Using the Computer to Identify Unknown Authors. M. D. West (eds.) *Applications of Computer Content Analysis*. Westport: Greenwood Publishing Group.
- Usonienė, A. 2004. *Modalumas anglų ir lietuvių kalbose: forma ir reikšmė*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Utka, A. 2005. Labai dažnų lietuvių kalbos žodžių ir žodžių formų ypatybės. *Lituanistica* 1(61), p. 48–55.
- Utka, A. 2005. Statistinis tekstų funkcijų nustatymas. *Žmogus ir žodis I*, p. 22–24.
- Vaicekauskienė, L. 2006. Anglų kalbos svetimžodžiai ir socialinis identitetas Lietuvoje. *Darbai ir dienos* 46, p. 65–78.
- Valstybinė lietuvių kalbos komisija. Prieiga internete: <http://www.vlkk.lt/lit/3789> (žiūrėta 2011-02-04).
- Vel, O., Anderson., A., Corney., M., Mohay, G. 2001. *Mining E-mail Content for Author Identification Forensics*. Prieiga internete: <http://www.sigmod.org/record/issues/0112/SPECIAL/6.polf> (žiūrėta 2009-10-06).
- Vinogradnaitė, I., Baločkaitė, R., Kavaliauskaitė, J., Nevinskaitė., L. 2009. *Kalbėjimas paraštėse: alternatyviosios viešosios erdvės Lietuvoje*. Vilnius: Versus aureus.
- Vul, S. M. 1973 – Вул, С. М. *Криминалистическое исследование признаков письменной речи*. Киев.

- Vul, S. M. 1977 – Вул, С. М. *Теоретические и методические вопросы криминалистического исследования письменной речи*. Методическое пособие. Москва: МЮ СССР.
- Zheng, R., Li, J., Chen, H. 2006. From Fingerprint to Writeprint. *Communications of the ACM* Vol. 49, No. 4, p. 76–82. Prieiga internete: http://www.ischool.drexel.edu/faculty/jli/docs/Journals/Li_2006CACM_Writeprint.pdf (žiūrėta 2008-10-06).
- Zheng, R., Li, J., Chen, H., Huang, Z. 2006. A Framework for Authorship Identification of Online Messages: Writing-Style Features and Classification Techniques. *Journal of the American Society for Information Science and Technology* 57 (3), p. 378–393. Prieiga internete: <http://ai.arizona.edu/intranet/papers/jasist06.pdf> (žiūrėta 2008-10-06).
- Zinkevičius, V. 2000. Lemuoklis – morfologinei analizei. *Darbai ir dienos* 24, p. 245–274.
- Žalkauskienė, A. 1996. Lietuviško teksto autoriaus gimtosios kalbos nustatymo metodiniai pagrindai. *Kriminalistikos ir teismo ekspertizės problemos*. Vilnius, p. 90–97.
- Žalkauskienė, A. 1997. Nauji identifikacinės ekspertizės būdai. *Kriminalinė justicija* 6, p. 68–73.
- Žalkauskienė, A. 1999. *Lietuviško teksto autoriaus nustatymo metodika*. Vilnius (deponuota Lietuvos teismo ekspertizės centro bibliotekoje).
- Žalkauskienė, A. 2000. Lietuviško teksto autoriaus nustatymo metodikos pagrindai. *Jurisprudencija* 18 (10), p. 113–121.
- Žalkauskienė, A. 2002. Anoniminiai laišakai ir jų ekspertinės analizės principai. *Justitia* Nr. 3-4, p. 30–31.
- Žalkauskienė, A. 2003. Anoniminio autoriaus veiklos srities nustatymo galimybės šiandieninėje lingvistinėje lietuviškų tekstų ekspertizėje. *Teisės problemos* Nr. 4, p. 93–102.

- Žalkauskienė, A. 2005. Kriminalistinės lingvistinės ekspertizės uždavinių sistema. *Jurisprudencija* 66 (58), p. 84–89.
- Žalkauskienė, A., Žalkauskas, V. 1999. Autorystės ekspertizės raida ir perspektyvos šiandieninėje Lietuvoje. *Jurisprudencija* 11 (3), p. 101–105.
- Žalkauskienė, A., Žalkauskas, V. 2008. Studentų rašto darbų ypatumai kaip savarankiško / nesavarankiško jų parengimo požymiai. Tarptautinės mokslinės-praktinės konferencijos „Studentas autorius, autorius – studentas“ medžiaga. Prieiga internete: http://www.elibrary.lt/inf_res4.phtml?id=64992 (žiūrėta 2011-02-28).
- Župerka, K. 1983. *Lietuvių kalbos stilistika*. Vilnius: Mokslas.
- Župerka, K. 1997. *Stilistika*. Šiauliai: Šiaulių universitetas.
- Župerka, K. 2001. *Stilistika*. Antras pataisytas ir papildytas leidimas. Šiauliai.
- Župerka, K. 2005. Tekstas etinės stilistikos požiūriu. *Žmogus ir žodis I*, p. 25–28.

Priedas

Tirtuose elektroniniuose laiškuose vartotų žodžių formų sąrašai

Lentelėje pateikti tirtų laiškų autorių ne rečiau kaip 8 kartus vartotų žodžių formų sąrašai ir jų pavartojimo dažniai.

Pajuodintu šriftu užrašytos žodžių formos buvo pavartotos tik vieno iš autorių laiškuose, pilku fonu pažymėtos žodžių formos vieno ar dviejų autorių vartotos bent dvigubai dažniau nei kitų autorių. Lentelėje nurodyti absoliutūs žodžių formų pavartojimo dažniai.

	JONAS	TADAS	ROMAS	LINAS	RŪTA	INGA
1	IR 343	IR 274	IR 289	IR 457	IR 343	IR 280
2	JONAS 167	I 174	ROMAS 201	TAI 241	TAI 202	KAD 153
3	KAD 140	TADAS 131	AR 125	I 155	I 160	INGA 140
4	TAI 126	DAR 128	TAI 116	O 155	KAIP 147	O 119
5	I 120	SU 118	KAD 103	BET 144	SU 146	TAI 119
6	SU 104	BET 107	I 97	AR 123	O 143	DAR 103
7	O 97	LABAS 89	SU 86	KAD 110	AS 130	KAIP 98
8	DAR 91	KAIP 81	SVEIKI 83	SU 101	LABAI 122	GAL 92
9	IS 78	JAU 75	BET 76	KAIP 98	KAD 118	BET 88
10	KAIP 78	AŠ 74	KAS 74	KA 86	AR 97	SU 74
11	JAU 70	KAD 74	O 69	GAL 83	DAR 97	TIK 74
12	BET 69	TIK 68	IŠ 67	DAR 76	BET 93	AR 69
13	SVEIKI 69	IKI 63	JEI 66	KAS 73	GAL 90	JAU 68
14	KAS 67	APIE 61	KAIP 65	NU 66	MAN 84	JEI 68
15	AS 63	IŠ 61	GAL 62	JEI 65	RŪTA 79	YRA 67
16	TIK 62	DABAR 54	YRA 61	YRA 64	JEI 78	I 66
17	JEI 60	LABAI 54	AŠ 55	BUVO 60	IS 73	LABAI 60
18	NUO 54	PO 54	JAU 53	AS 59	IKI 70	DABAR 53
19	AR 53	ŠIANDIEN 54	KLUBO 50	TAIP 57	TIK 70	APIE 49

20	IKI	53	PRIE	52	DĒL	47	TEN	57	TAU	69	IS	49
21	APIE	51	SAVO	51	BUS	46	LINAS	54	TU	66	KAS	49
22	GAL	49	GAL	50	LABAS	46	APIE	51	KA	63	DEL	46
23	NE	45	AR	48	NE	46	IS	50	JAU	61	NE	46
24	CIA	44	TAVO	48	PO	45	NE	49	CIA	57	KA	45
25	KA	40	PAS	45	TIK	45	CIA	48	LABAS	56	AS	44
26	TEN	39	KĀ	41	APIE	44	LABAI	48	NE	53	TEN	41
27	REIKIA	38	TAIP	41	DAR	44	JAU	46	PAS	53	NORS	40
28	VUZK	38	UŽ	40	PRIE	44	PO	46	JIS	46	PO	40
29	MAN	37	BUVO	38	REIKIA	41	VA	45	BUVO	44	LABA	39
30	VISA	37	TAU	38	KLUBE	36	PER	44	DABAR	43	BUS	38
31	NORS	32	VAKAR	38	TAIP	36	TIK	44	PER	41	GALI	38
32	PER	32	REIKIA	37	GALI	35	MAN	42	APIE	39	TIEK	38
33	UZ	32	YRA	35	MAN	34	NORS	42	KAI	39	KAI	36
34	DEL	31	MAN	35	NORS	33	NES	40	NES	38	MAN	35
35	PO	31	MANO	34	NUO	33	KUR	39	PO	38	BUTU	34
36	TAIP	31	DARBO	33	NES	31	KAI	38	TAIP	38	NUO	34
37	VISI	30	NUO	33	GALIMA	30	GALIMA	35	TEN	38	GERAI	33
38	LABAI	29	O	33	IKI	29	REIK	35	KUR	37	TAIP	33
39	MUSU	27	DĒL	32	BŪTŪ	28	DA	34	NORS	36	DAUG	32
40	SIaip	27	GERAI	32	PER	27	TA	33	NUO	35	GALIMA	32
41	TA	27	PER	32	SEKMADIENĪ	27	MANAU	32	GERAI	33	IKI	29
42	BUS	26	TAI	30	NA	26	TO	32	MANE	33	NES	28
43	JIS	26	JEI	29	TEN	26	JI	31	DAUG	32	REIKIA	28
44	MES	26	JEIGU	29	MANO	25	JIS	29	DEL	32	VAL	28
45	TIKRAI	26	SEKASI	29	RYT	25	ARBA	28	IRGI	32	CIA	27
46	ANT	25	DAUG	28	KĀ	24	DAUG	28	NET	32	KIEK	27
47	PRIE	25	VAKARE	27	BUVO	23	DIENA	28	MES	31	KUR	27
48	NES	24	ANT	26	GERAI	23	TAS	28	ARBA	30	NEZINAU	27
49	SAVO	24	ČIA	26	LABAI	23	VAT	28	JIE	30	TACIAU	27
50	SIANDIEN	24	BUS	25	ŠEŠTADIENĪ	23	DEL	27	MANO	30	TU	27
51	BUVO	23	TIKRAI	25	TAD	23	GERAI	26	ZUIKA	30	PER	26
52	JI	23	DAUGIAU	24	SAVAITGALĪ	22	BUS	25	BUTU	26	TADA	25
53	TO	23	RYT	24	TU	22	NUO	25	GRYSIU	26	TO	25
54	GALI	22	KAS	23	KOL	21	TU	25	KAS	26	VIS	24
55	KUR	22	MANAU	23	ŽYGIO	21	SIAIP	24	VIENA	26	MANO	23
56	NET	22	PRIEŠ	23	MES	20	TADA	23	ATRODO	25	METU	23

57	METU 21	TAVE 23	INFO 19	TIEK 23	MANAU 25	S 23
58	NEZINAU 21	NIEKO 22	KIEK 19	LABA 22	SIAIP 25	KOL 22
59	DAUG 20	TEN 22	SAVO 19	TURI 22	NIEKO 24	NIEKO 22
60	YRA 20	DIENOS 21	TIEK 19	GI 21	BUS 23	ARBA 21
61	KETVIRTADIENI20	MANE 21	TRAUKINIU 19	LABAS 21	JI 23	JI 21
62	VU 20	LAIKO 19	ČIA 18	SAVO 21	JU 23	NELABAI 21
63	DABAR 19	TURBŪT 19	MŪSŲ 17	DABA 20	YRA 22	TAIGI 21
64	DAUGIAU 19	DARBA 18	NEI 17	GALI 20	TO 22	TAU 21
65	JU 19	DIENA 18	NĖRA 17	NELABAI 20	NA 21	TAVO 21
66	VYKS 19	GALBŪT 18	P 17	VISKAS 20	NELABAI 21	I 20
67	KLUBELYJE 18	GALI 18	TO 17	BUTU 19	NEZINAU 21	P 20
68	KO 18	NORĖČIAU 18	TURBŪT 17	MANO 19	TA 21	RYTOJ 20
69	NU 18	NORS 18	UŽ 17	NIEKO 19	VISAI 21	JOS 19
70	SI 18	BUVAU 17	KUR 16	PRIES 19	DIENA 20	TURI 19
71	TU 18	GALIMA 17	METU 16	DALYKU 18	REIKIA 20	BE 18
72	JIE 17	GEROS 17	S 16	KO 18	KADA 19	GALI 18
73	KALNU 17	KADA 17	ANT 15	LAIKO 17	S 19	PRIE 18
74	KIEK 17	BŪTI 16	DAUGIAU 15	TURBUT 17	SAVAITGALI 19	TIKRAI 18
75	KLUBO 17	NAMIE 16	KITA 15	D 16	VAKARE 19	VA 18
76	KOMANDA 17	NAMO 16	MANAU 15	IKI 16	KITA 18	VISKAS 18
77	VISIEMS 17	PAVYKO 16	NORIU 15	JO 16	LT 18	GERIAU 17
78	ZODZIU 17	SVEIKI 16	PAT 15	ATRODO 15	NORIU 18	KADA 17
79	TAS 16	TIEK 16	VIS 15	KAZKAIP 15	P 18	PAS 17
80	VILNIAUS 16	TURIU 16	BŪTI 14	KIEK 15	PATIKO 18	IRGI 16
81	VISU 16	VISAI 16	LT 14	NERA 15	TAVE 18	KITA 16
82	VISUS 16	DIENA 15	SLIDŽIŲ 14	NORIU 15	TOKS 18	NA 16
83	BUTU 15	KIEK 15	ŠI 14	PAT 14	TURBUT 18	ZODZIU 16
84	JUSU 15	KUR 15	ŠIAIP 14	REIKIA 14	GALVOJU 17	BENT 15
85	KAM 15	NEI 15	TAS 14	RYT 14	JO 17	BUTI 15
86	NEI 15	PATS 15	TUO 14	TAVO 14	NEI 17	DARBO 15
87	NORI 15	REIKĖS 15	TURI 14	TE 14	BE 16	DAUGIAU 15
88	PATS 15	TO 15	IDĖJA 13	VISAI 14	FAINA 16	DIANA 15
89	VAT 15	TU 15	LAIKO 13	AN 13	SMAGU 16	PVZ 15
90	BE 14	VAŽIUOTI 15	NELABAI 13	KAZKA 13	TAVO 16	SIANDIEN 15
91	JO 14	ANGLŲ 14	PAS 13	KOKI 13	TIKIUSI 16	SIEK 15
92	KADA 14	ANKSCIAU 14	REIKTŲ 13	KURIS 13	TIKRAI 16	TA 15
93	KAI 14	JO 14	SLIDĖMIS 13	PANASIAI 13	ZINAI 16	AŠ 14

94	LABA 14	KAI 14	ŽINOMA 13	PAS 13	ACIU 15	BUVO 14
95	MUMS 14	KOL 14	ARBA 12	PRIE 13	DARBO 15	JU 14
96	REIKES 14	MŪŠŪ 14	BENT 12	VAKAR 13	GALI 15	NET 14
97	TRENIRUOTES 14	NE 14	DARBO 12	ANE 12	PRIE 15	PLANETU 14
98	TURI 14	NEŽINAU 14	INVENTORIAUS 12	ANT 12	SI 15	BŪTŪ 13
99	VISAI 14	PRISEGU 14	JIS 12	IRGI 12	TURI 15	DARBA 13
100	VISAS 14	SAKO 14	NEŽINAU 12	METU 12	ARBATOS 14	JIS 13
101	MANAU 13	TAD 14	TAU 12	REIKTU 12	DARBA 14	KITAI 13
102	NIEKO 13	GALIŲ 13	TOKS 12	SIAN 12	GALIMA 14	LAIKO 13
103	PRIES 13	NETURIU 13	VISAI 12	TIESIOG 12	SAVAITES 14	NEI 13
104	SPORTO 13	RYTOJ 13	VISI 12	TIPO 12	SUPER 14	SAVO 13
105	BENT 12	UŽSUKTI 13	ŽYGELI 12	UZ 12	VISA 14	SVEIKUTE 13
106	BUTI 12	VA 13	ATVEJU 11	VIENA 12	EITI 13	TAS 13
107	JUS 12	VAKARĄ 13	DAUG 11	VISA 12	KO 13	VISAI 13
108	KITA 12	ARBA 12	GALĖTŲ 11	BUTI 11	KURI 13	DĖL 12
109	LIETUVOS 12	BANDYSIU 12	GALITE 11	DĖL 11	MANAI 13	GALIM 12
110	SAKE 12	BE 12	IŠVYKSTAME 11	JAI 11	MUS 13	IDOMU 12
111	SALEJE 12	BŪTŲ 12	KAI 11	KOL 11	PRIES 13	MANAU 12
112	SASKRYDIS 12	PANAŠU 12	KLAUSIMAS 11	NORI 11	SIANDIEN 13	NERA 12
113	TAVO 12	PAT 12	KM 11	BISK 10	SUSITIKTI 13	PRIES 12
114	TRENIRUOTIS 12	RODOS 12	NIEKO 11	DARBO 10	TADA 13	TIESA 12
115	VARZYBOS 12	SIŪLAU 12	PRISIJUNGTI 11	DU 10	VA 13	TUO 12
116	VIS 12	T 12	RENKAMĖS 11	I 10	VAKAR 13	VISKA 12
117	VISKA 12	VISA 12	SAVAITE 11	JAM 10	BEVEIK 12	ANT 11
118	GALIM 11	AČIŲ 11	VAKARE 11	JIE 10	BUTI 12	ATVEJU 11
119	INFO 11	ILGAI 11	VĖLIAU 11	JOS 10	BUVAU 12	DIENA 11
120	KLUBELI 11	KARTU 11	ŽYGI 11	KITA 10	KARTAIS 12	JIE 11
121	KUO 11	KLUBĄ 11	AČIŲ 10	MUSET 10	METU 12	KUO 11
122	NUOTRAUKU 11	METU 11	DABAR 10	SVEIKA 10	NERA 12	TODEL 11
123	REIK 11	NĖRA 11	DARBŲ 10	VISISKAI 10	NORECIAU 12	VAKAR 11
124	SESTADIENI 11	PRISIJUNGTI 11	DIENOMIS 10	BUVAU 9	SAVAITE 12	VIENA 11
125	SIEMET 11	ŠIVAKAR 11	GRUPĖS 10	ČIA 9	SAVO 12	ACIU 10
126	SIENELES 11	TURI 11	IRGI 10	DALYKAI 9	AHA 11	ČIA 10
127	TRENIRUOTE 11	VĖL 11	JUK 10	MES 9	CHEBRA 11	DU 10
128	TURIM 11	VIS 11	KLUBELYJE 10	NA 9	JUOS 11	JO 10
129	VIENA 11	DARBUS 10	KVIEČIAME 10	NET 9	KARTA 11	MATYT 10
130	BEVEIK 10	GALIM 10	SLIDES 10	RODOS 9	KOKI 11	METALINGUMO 10

131	GALIT 10	GALVOJU 10	ŠIUO 10	SUNKU 9	LAIKO 11	MUSU 10
132	IRGI 10	IRGI 10	T 10	TIESA 9	NETURIU 11	NORIU 10
133	NORINCIU 10	KLUBO 10	TA 10	TUOS 9	NORI 11	PAGAL 10
134	NUOSTATUS 10	ŠĖKMĖS 10	TAŲ 10	TURIU 9	RYT 11	SIaip 10
135	RYT 10	SVEIKA 10	TAM 10	AISKU 8	ZMONIU 11	TINKA 10
136	TADA 10	ŠEŠTADIENĮ 10	TAVO 10	BE 8	GRAZU 10	TOKIA 10
137	TURIU 10	TADA 10	VAŽIUOTI 10	DARYT 8	JOS 10	TOKS 10
138	VIENAS 10	VAL 10	ŽMONIŲ 10	FIDI 8	KIEK 10	TURIU 10
139	VIETA 10	VIENAS 10	ASMENIŠKAI 9	IŠ 8	KOL 10	VISKO 10
140	ASOCIJACIJOS 9	DALIS 9	BE 9	JU 8	PASILGAU 10	ZINOMA 10
141	BISKI 9	FILMA 9	DIENA 9	KOKIA 8	PENKTADIENI 10	JA 9
142	GERAI 9	GALĖSIU 9	GALVOJU 9	MANE 8	SAKE 10	JIEMS 9
143	KADANGI 9	GERIAU 9	JIE 9	NEI 8	SALTA 10	JUMS 9
144	KKT 9	GRETA 9	JO 9	NER 8	SEKASI 10	KARTAIS 9
145	KLUBELIO 9	KELETA 9	JŲ 9	NEZINAU 8	SPICBERGENO 10	KATES 9
146	PAS 9	KOMPO 9	NORI 9	PASKUI 8	SUPRATAU 10	KOKIA 9
147	PIRMADIENI 9	KURĮ 9	PAGAL 9	SUPRATAU 8	TIPO 10	LABAS 9
148	REIKETU 9	LAIŠKŲ 9	SAPNAS 9	TARP 8	TRECIADIENI 10	MES 9
149	SASKRYDI 9	LEDO 9	SIŪLAU 9	TIA 8	UZ 10	PADARYTI 9
150	TAIGI 9	MAŠINA 9	ŠIANDIEN 9	TIE 8	VEL 10	PIKABINU 9
151	TIEK 9	MAŽIAU 9	TADAS 9	TIKRAI 8	VIENAS 10	REIKTU 9
152	TUO 9	NORI 9	TOKIA 9	VEL 8	VIETOJ 10	SAVAITE 9
153	VARZYBU 9	NUVAŽIUOTI 9	TURIU 9	VIENAS 8	VIS 10	T 9
154	ASOCIJACIJA 8	SUNKU 9	VILNIAUS 9	VIS 8	BENT 9	TIKIUOSI 9
155	IDOMU 8	SVEČIUS 9	VISUS 9	VISTIEK 8	BUNA 9	VISU 9
156	KARTU 8	SVEIKAS 9	ZUIKA 9		BUSIU 9	ZVAIGZDES 9
157	KAZKUR 8	TAVĖS 9	ŽYGIS 9		DIENAS 9	DARYTI 8
158	KELIONIU 8	VAŽIUOSIU 9	AS 8		IDOMU 9	IŠ 8
159	KOL 8	VIENA 9	DIENOS 8		JAM 9	LABUKAS 8
160	KOMANDAS 8	VISGI 9	IDOMU 8		JUO 9	NEGALIU 8
161	KURIS 8	ATVAŽIUOTI 8	ĮSTATŲ 8		JUS 9	NORI 8
162	MASINA 8	BENT 8	JI 8		MEDU 9	REISKIA 8
163	NIEKAS 8	DALĮ 8	KADA 8		NOREJAU 9	SESTADIENI 8
164	PENKTADIENI 8	DVIRAČIU 8	KALNUS 8		PIENIU 9	TOKIU 8
165	RYTOJ 8	JIS 8	KELIAUSIME 8		SODYBA 9	ZVAIGZDZIU 8
166	SALE 8	KETVIRTADIENĮ 8	KITŲ 8		TAS 9	
167	SARASA 8	KITA 8	KRISTE 8		VAZIUOTI 9	

168	SIENOS 8	MUS 8	LINK 8		VISADA 9
169	TAU 8	PORA 8	LIOVA 8		DARYTI 8
170	TECHNIKOS 8	PUSE 8	MUMS 8		GALESIS 8
171	TEKS 8	SUSITIKSIM 8	NAKVYNĖ 8		GALVOJAU 8
172	TRENIRUOCIU 8	SUSITIKTI 8	NET 8		GERO 8
173	VARZYBAS 8	TIESA 8	PAKLAUSTI 8		GRAZUS 8
174	VARZYBOSE 8	TRUPUTĪ 8	PRAŠAU 8		JA 8
175	VIRVES 8	VĒLIAU 8	SAVAITGALIO 8		JIEMS 8
176		VISI 8	TUOMET 8		KAZKAIP 8
177			VISKAS 8		KOKIA 8
178			ŽIEMOS 8		KOKIU 8
179					MUILA 8
180					MUSU 8
181					NAMO 8
182					NORISI 8
183					NU 8
184					OFF 8
185					PASKUI 8
186					PIENES 8
187					PRISIJUNGTI 8
188					TOKIA 8
189					TRUPUTI 8
190					TURIU 8
191					VAL 8
192					VAZIUOSIU 8
193					VISI 8
194					VISKAS 8